

דור ה-Y בישראל, פרק 3 בעד עצמנו - אנוכיות כטרנד

עוז אלמוג, תמר אלמוג

נוצר ב-12/7/2013

אבודים בכרך הגדול

במאי 2012 עלתה לשידור ברשת הלוויין הישראלית סדרת טלוויזיה חדשה בשם 'בנות' ('Girls'), שהופקה במקור על ידי רשת HBO (רשת כבלים אמריקאית, הידועה בהפקת תוכניות מקור בוגרות ונועזות). לנה דנהם (Lena Dunham) כתבה וביימה את רוב פרקי הסדרה. מדובר בכותבת צעירה מאד (בת עשרים וחמש

צעירים בישראל
גיא פריבס

בלבד), שניחנה בעין חדה ובכנות גדולה, עד כדי התערטלות גופנית ונפשית, שהפכו את הסדרה למסמך מרתק בעל אופי תיעודי. לא בכדי שיבחו המבקרים את הטיפול העמוק של דנהם בדיוקנם של צעירי המילניום. הם תיארו אותה כמי שנוגעת במערכת העצבים הדורית ומשרטטת בצורה נוקבת את המציאות הטרגית של בני גילה.¹

האנה, גיבורת הסדרה, המגולמת על ידי דנהם עצמה, גרה במעין קומונה אורבאנית של ארבע חברות בנות עשרים פלוס. הן חיות מהיום למחר, משנוררות מההורים ומהחברים, ומתנהלות בין עבודות זמניות שלא מובילות לשום מקום, ובין מסיבות אלכוהול שממסכות על בדידות וחוסר תקווה.

מבקרים נטו להשוות את 'בנות' עם הסדרה הפופולרית 'סקס והעיר הגדולה', כיוון שבמוקד שתיהן עומדת חבורת רווקות צעירות והוללות בכרך הניו-יורקי התוסס.² אבל 'בנות' רחוקה מ'סקס והעיר הגדולה' כמו שדור ה-Y רחוק מדור ה-X. לקארי בראדשו וחברותיה היו לא מעט מצוקות ובעיות האופייניות לסינגלים יאפים, אבל הייתה להן קריירה מכניסה, דירה מרווחת ושמחת חיים. האנה וחברותיה חיות במציאות מבהילה, המשקפת את המבוי הסתום של דורן. גיבורי 'בנות' - גברים ונשים כאחד - הם צעירים שלא מצליחים להתבגר, מרוכזים בעצמם, עסוקים בהישרדות יומיומית, ללא עתיד נראה לעין, ומתייחסים זה לזה באופן קר ומנוכר (לפחות מנקודת מבטו של דור ה-X).

מיה פז, מבקרת הטלוויזיה של מאקו כתבה: "ב'בנות' יש סקס ויש עיר גדולה אבל אין כסף, עבודה או בגדים יקרים, אלא מאבקי הישרדות קטנים, והיחסים הבין-אישיים קרים, מנוכרים וחסרי סיפוק ואושר. הם משקפים תקשורת לקויה וחד צדדית של צעירים וצעירות אנוכיים שלא מצליחים להתבגר. הם רוצים את העצמאות של אנשים מסודרים יחד עם חוסר האחריות של ילדים."³ כך לדוגמה, כשאביה של האנה מציע לה בפרק הפתיחה קפה, כדי להתפכח מטריפ של סמים, היא מוחה בתוקף: "קפה זה לגדולים". כשהוא נוזף בה שהיא חייבת לשתות כוס קפה כדי להתאושש היא מגיבה בזעם: "אני בת 24, אל תגיד לי מה לעשות!"

'בנות' היא סדרת ראי על דור שהלך ללמוד מקצוע בידיעה שהוא לא יפרנס אותו לטווח הארוך, אם בכלל. הם מתפשרים על שכר שאינו מספיק למחייתם, ועל בני זוג בינוניים, כי כבר למדו מהמדיה ומניסיונם האישי שרומנטיקה זה בעיקר מפחי נפש. אלה צעירים וצעירות שגדלו בתרבות של אנוכיות וציניות והפכו לעקרים ולקרים מבחינה רגשית.⁴ הם לא סובלים במיוחד מנקיפות מצפון, לא כלפי הזולת ולא כלפי עצמם. החיים עוברים להם בפיהוק עייף עם מקטעים של צחוק ובכי. הם חיים על הקצה, ממצים את הרגע, כמו אדם על סף אבדון.

במידה מסוימת זו סדרה על התאבדות של דור שלם, שמת מבפנים עוד לפני שהגיע לגיל זקנה. זה דור שאיבד את היכולת להיות אמפתי אפילו כלפי קרוביו, ואינו מוכן להקריב קורבן אישי בשביל המותרות שהוא צורך. אם זה מזכיר לכם את מחאת קיץ 2011 בשדרות רוטשילד, אולי אינכם לגמרי טועים.

צעירים רבים, שהשתתפו במחאה הזמנית ההיא והזדהו איתה, לא הסתפקו בלתבוע קורת גג סבירה עם דמי שכירות אנושיים ועבודה שתשלם להם שכר הוגן. הם רצו את הדברים הללו בלב ליבה של תל אביב היקרה ולא בפתח תקווה או בת ים. ממש כמו גיבורי "בנות", הם מדחיקים את העובדה שמגורים יקרים בבירת העסקים והבילויים הישראלית לא מובילה את חייהם במסלול של התקדמות. הם אינם מפנימים שכדי לחיות טוב צריך לעבוד קשה ולהתמיד, אולי כי לרבים מהם יש הורים שמסבסדים את הרצונות שלהם ועוברים לדום מכל גחמה. מדוע אין לצעירים הללו לכל הפחות רגשי אשמה על המחיר שמשלמים הוריהם? מדוע זה לא מטריד את מנוחתם? אפשר שזה נובע מכך שרבים אינם תופסים כלל את סגנון חייהם כמותרות (עצם המושג "מותרות" זר להם). ואולי ההסבר היותר מהותי הוא שה"אני" אצלם קודם לזולת, כפי שנכתב באחת מכותרות העיתונים, "הם מרוכזים בישבן של עצמם".

שוב אתם מקטרים על הנוער?!

צעירים בישראל
עוז אלמוג

התלונות על אנוכיותו של הדור הצעיר אינן חדשות בנוף האנושי. מאז ומתמיד הלינו הקשישים על כפיות הטובה של בני התשחורת והזהירו מפני פריקת עול מסוכנת. אומרים שאפילו סוקרטס החכם התמרמר לפני 2,400 שנה על הצעירים הפוחזים ביוון העתיקה. הוא סבר שהם חמדנים ונהנתנים, בעלי נימוסים רעים, בזים לסמכות של הורים ושל מורים, ואינם מכבדים כראוי את חכמי העדה.

התופעה שבה הדור המבוגר מתפלץ מהדור הצעיר קשורה לתהליכים ביולוגיים טבעיים של הזדקנות, כמו גם לתמורות תרבותיות מהירות, שיוצרות פערים וחוסר הבנה בין שכבות גיל. אל זה אפשר לצרף גם את החשש הגובר מפני התחזקות החירות

והאינדיבידואליזם, המיוחסים בעיקר לבני נוער. הם נתפסים כמאיימים על הסדר החברתי ועל יציבות המסורת השבטית. כך למשל, בשנות החמישים והשישים, כאשר הופיעו ילדי הפרחים המרדנים ופרץ עידן הפופ והרוק'נרול, הואשמו ההיפים מגודלי השיער בפריקת עול, באנוכיות, בחוסר מחויבות לחברה ובאנרכיזם, ביקורת שנראית היום מגוחכת, חסרת פרופורציה ואנכרוניסטית.

גם בארצנו הקטנטונת זכורים נזיפות וקיטורים מחזוריים שהופנו לצעירים שהעזו לסטות מהתלם. במיוחד התקבע

בזיכרון הקולקטיבי הביטוי שטבע בזמנו השומר המיתולוגי אברהם שפירא: "אתם נוער אתם? אתם חרא!" (מטעמי לשון נקייה, הגרסה שנרשמה והשתרשה היא "אתם בררה!").⁵

מושג בעל משמעות חברתית דומה הוא "דור האספרסו", שטבע הסופר ס' יזהר בהיותו חבר כנסת מטעם מפא"י.⁶ היום שתיית כוס אספרסו משובח נחשבת לבילוי רצוי ופופולרי, אבל בעולם המושגים של יזהר קשישא, שתייה כזאת נחשבה לבזבוז זמן וכסף.

לימים המציאות טפחה על פניהם של המוכיחים בשער, ומה שנתפס כהתפרקות מערכים התגלה כלא יותר ממשוּבּת נעורים בריאה. בעידן הנוכחי, שבו תהליך ההתבגרות מתארך, טבעי שצעירים יתנהגו עד גיל מבוגר כמתבגרים גולמניים. כידוע, ההתבגרות מאופיינת בהתרכזות ב"אני" ובפרצוף חמוץ, שמעצבן תמיד את המבוגרים, ללא קשר לזמן ומקום. בקיצור, אולי אין טעם להתפלץ ולהדביק לדור כולו תוויות מעליבות של אנוכיות.

אבל באותו הבל פה שאנחנו מרגיעים את עצמנו ומקטינים את הלהבות, צריך לשאול ביושר: האומנם אנו חווים כרגע "פולס" נוסף של מתח בין דורי מסורתי, מתח שלא נעוץ דווקא בעלייה אמיתית ברמת האגוצנטריות בדור הצעיר, אלא בתמורות תרבותיות בעידן של זעזועים חברתיים טקטוניים? אפשר שביסוד הכעס על הצעירים עומדים גם הגורמים הללו. כללי המשחק, ובתוכם גם דפוסי ההתנהגות, משתנים במהירות, וטבעי שהם יולידו רטינה בקרב מי שנמצא בעמדות הנהגה ומתקשה להשתנות בקצב הזמן. עם זאת, דומה שהפעם אין מדובר רק בטקס מחזורי אלא בהכרה מפוכחת שהופר כאן שיווי משקל ערכי. זה המאזן בין המחויבות לטובת הכלל לבין המחויבות למאוויי היחיד.

מעטים יחלקו על ההנחה ששיתוף פעולה חברתי לצורך הישרדות משותפת וקיום הוגן חייב להיות מושתת על שיווי משקל כלשהו בין מחויבות לכלל (נתינה, פשרה, הזדהות, אמפטיה, רגישות וכדומה) לבין מימוש מאוויים אישיים (הנאות, חופש, תחרותיות, מימוש עצמי וכדומה).

במאה השנים האחרונות הצליחה הדמוקרטיה המערבית למצוא נתיב של התקדמות מתמדת בשכלול האיזון בין שני הצרכים הבסיסיים הללו. היא עשתה זאת באמצעות קודים של נאורות הומאנית חדשה (זכויות יסוד), והתפתחות מדעית ואמנותית, שהעמיקה לחקר האמת וגירדה קליפה עבה של מיתוסים ושקרים מוסכמים. התהליך הזה כלל ביסודו השתחררות הדרגתית של היחיד מעולה של החברה והעצמה של אינדיבידואליזם וחירות אישית. אבל בשנים האחרונות יותר ויותר הוגי דעות ותצפיתנים חברתיים מביעים את החשש שאולי הרחקנו לכת. כשם שהחברה חנקה בעבר את היחיד, אולי היחיד מתחיל היום לחנוק את החברה. אידיאל האינדיבידואליזם נעשה כה חשוב עד שאולי לא הערכנו שיגיע הזמן שבו המחוג בסקאלת המוכוונות-העצמית יזוז כה רחוק, עד לקוטב האנוכיות הצרופה.

מטבע הדברים, הראשונים שבהם משתקף השינוי הזה הם צעירי דור ה-Y. הם נולדו לעולם אולטרה-אינדיבידואליסטי ובשנים האחרונות החלו להשתלב כבוגרים בעולם הפועל על פי כללי משחק ציניים ואינטרסנטיים. הם חונכו לקבל את כללי התרבות החדשה, ובעצם מחזקים אותה כעדר. אין זה מקרה שבין שלל הכינויים שניתנו לדור הזה מופיעים כאלה המשקפים את המרכיב הזה: "דור המגיע לי" (The Entitlement Generation); "דור התסתכלו עלי" (The Look-at Me Generation) או "דור האני" (Generation Me). במובן זה הצעירים מהווים רק הקצנה של תופעה (לגיטימציה לאנוכיות), המשותפת לכל השכבות בחברה.

ואמנם, בשנים האחרונות הולכות ומצטברות ראיות מגוונות שדור ה-Y הוא ככל הנראה הדור הראשון בהיסטוריה האנושית שהפך את ההתמקדות ב"אני" לערך חיובי ומרכזי, או לפחות לשלילי הרבה פחות מהמקובל אצל הוריו. הסדרה 'בנות' אינה הביטוי האמנותי היחיד והראשון שמשקף בצורה ביקורתית את סגנון החיים ואת תפיסת העולם האגוצנטרית שהשתלטה על העולם. קדמו לה לא מעט סדרות טלוויזיה פופולריות, סרטי קולנוע וספרי פרוזה והגות שעסקו בתופעה הזאת, בעיקר בקרב צעירים בארה"ב ובאירופה.⁷ אבל הביקורת על הצעירים האנוכיים, שאפיינה את עולם האמנות ובמידה מסוימת גם את עולם החינוך, התרחבה וגלשה בשנים האחרונות גם לעולמות נוספים, ובעיקר לשדה הכלכלה והעסקים, שאליו הצטרפו בשנים האחרונות מיליוני עובדים צעירים בני הדור.

שימוש פשוט במנוע גוגל חושף בפני כל גולש תמונה מטרידה: מתרבים ומתחזקים ביטויים ברחבי העולם (בעיקר המערבי), שמתארים צעירים בני ימינו במונחים ביקורתיים מאוד. רבים מהגולשים מתארים את הדור הזה כמי שמאוהב בעצמו ומעמיד את עצמו במרכז. כמעט תמיד הביקורת מגיעה מכיוון של "המבוגר האחראי" - הורים, מורים, מעסיקים, אנשי תקשורת וכדומה. הם כועסים ומודאגים, ועל פניו נראה שיש להם סיבה טובה.

התמונה האינטרנטית תואמת את התמונה שקיבלנו בראיונות שערכנו עם אנשים שנמצאים במגע יומיומי והדוק עם צעירים ישראלים. בשיחות עם מורים, אנשי שירות, מפקדים בכירים ובעיקר מעסיקים, שבו ועלו ביטויים נוקבים, לעיתים ממש זועמים, שתיארו את ה-Y ניקים כ"אגואיסטים", ש"לא רואים אף אחד ממטר" ו"לא סופרים אף אחד" (להרחבה בנושא זה ראו: [העבודה היא חייכם - אבל לא חיינו](#)).

מדידה אמפירית של אגואיזם

אגואיזם (אנוכיות בעברית) הוא מושג נורמטיבי, תלוי-תרבות וקשה למדידה. לכן אפיון התנהגות וסגנון חיים של דור שלם במונחים כאלה נראה מלכתחילה בעייתי. לא זו בלבד שקשה להצמיד לסקאלת האגואיזם-אלטרואיזם מדדים קשיחים, אלא שאין בידינו כלי השוואה היסטורי ותרבותי שיאפשר לנו לאמוד באופן אמפירי את השינוי ולקבוע האם הדור הזה אנוכי מקודמיו.⁸ מנקודת מבט היסטורית כמעט בלתי אפשרי לענות על השאלה הזאת. לא רק שלא מדדו בעבר את המשתנה העמום והנוזל הזה, אלא שהתנהגויות רבות שנראות לנו היום אנוכיות נתפסו בעבר כלגיטימיות ואפילו חיוביות.⁹

עם זאת, בעקבות הניסיון שנצבר במדעי ההתנהגות, אפשר לשרטט רצף מסוים של נטיות ואוריינטציות הקשורות למיקוד פנימי או חיצוני. במילים אחרות, אפשר להציג עדויות מצטברות על התחזקות המיקוד הפנימי והיחלשות המיקוד החיצוני בתחומים מגוונים של חיינו. יתר על כן, הניסיון המדעי מלמד שניתן לאתר מבנים ומנגנונים חברתיים, שמחזקים או מחלישים את המיקודים הללו. כיוון שהתנהגות האדם מושפעת על נורמות חברתיות ועל מנגנונים רבי-עוצמה של חברות, אפשר לקבל את ההנחה שדור שגדל בסביבה חברתית שמעניקה לגיטימציה גבוהה לחופש אישי ותובעת פחות שיתופיות וקורבן אישי, יפתח סגנון חיים והשקפת עולם בהתאם.

אפשר להתייחס לאגואיזם פשוט כקצה סקלת המיקוד הפנימי. אַגוֹאִיסְט ("אנוכי" בעברית תקנית) הוא אדם שמעמיד את צרכיו ומאווייו במרכז העולם, ללא התחשבות בצרכים ובמאוויים של הכלל. האגואיזם מתבטא לרוב גם בתובענות, בחמדנות ובחוסר יכולת לרסן דחפים מיידיים ולקיים שותפות הוגנת. המילה אַגוֹצֶנטְרִי (egocentric) מחליפה לעיתים קרובות בדיבור את המילה אגואיסט, בעיקר כאשר הדגש אינו רק על התנהגות חברתית אלא על תפישת עולם ודרך הסתכלות על החברה. כלומר, האדם האגוצנטרי הוא אדם עם נקודת הסתכלות צרה, שעיוורת לצרכים, לתחושות ולנקודות המבט של הסובבים אותו. אגואיזם מתבטא בין השאר בהתחמקות מאחריות ומילוי תפקידים, לא מתוך עצלנות, אלא מתוך נצלנות ואינטרס אישי.

התכונה ההפוכה לאגואיזם היא אלטרואיזם ("זולתנות" בעברית תקנית), והיא מבטאת הענקה ומסירות לאחר, התחשבות בזולת ללא בקשת תמורה וללא תועלת אישית (לפחות ללא תועלת מודעת) בשם אידיאל מוסרי.

אנוכיות קיצונית, שכוללת עיסוק מוגזם של האדם בעצמו, נתפסת כהפרעת אישיות נרקיסיסטית ("נרקיסיזם").¹⁰ הנרקיסיסט מרוכז ושקוע בעצמו, כִּיָּה לתשומת לב ולחזיוקים חברתיים בלתי פוסקים. למעשה, נרקיסיסטים הם אנשים הסובלים מיתר אהבה עצמית, כלומר זקוקים לאחרים כדי שיאשררו את זהותם, תוך שהם דורשים תשומת לב בלעדית. הם אינם מסוגלים לגלות אמפתיה לסביבה או לנהל מערכות יחסים קרובות, אלא אם כן הן מספקות את

צורכיהם האישיים. מקור המונח הזה באגדה המספרת על נסיך יווני יפה תואר בשם נרקיסוס, שהתאהב בבבואתו הנשקפת ממי הביצה ולא יכול היה להינתק ממנה עד שגוע. על שמו מכונה אדם המאוהב בעצמו "נרקיס", כתרגום לשם תואר הלועזי "נרקיססט".

חשוב להדגיש שוב כי במציאות אנושית מורכבת ודינמית, אגואיזם, אגוצנטריות ונרקיסזם, כמו כל תכונה אנושית אחרת, אינם יכולים להיות מסווגים על פי קטגוריות של שחור-לבן, אלא על פני רצף של רמות ומאפיינים תלויי תרבות.

המחקר הפסיכולוגי הוכיח שאגוצנטריות ונרקיסזם מגיעים לשיאם בשנות הבגרות.¹¹ בעבר דובר על שנות העשרים ואילו היום, בעקבות ההתבגרות המאוחרת, מדובר בהתארכות הגיל הזה גם לשנות השלושים ומעבר.

אבי הפסיכולוגיה המודרנית, זיגמונד פרויד, סבר שנרקיסטיזם היא חלק מהתפתחות תקינה של כל אדם, שלאחריה האהבה העצמית מפנה מקום לאהבת האחר. ממשיכי דרכו של פרויד הראו שמרגע שהצעיר מתבגר ומתמסד, ובעיקר מקים משפחה משלו, המוקד עובר מהאני אל הזולת והנרקיסטיזם, שבולטת בתקופת הבגרות, מתמתנת ומפנה דרך לרגש בוגר ומאופק. האדם לומד לשלב בין הדחף להבליט את עצמו ולהגשים את מאווייו האישיים לבין צרכי החברה, תוך פיתוח מודעות למגבלותיו ולמגבלותיה. בעצם הוא גם לומד ליהנות מהנתינה.

אבל כדי שהנרקיסזם הטבעי יתעדן, דרוש חינוך מרסן ומנווט. אם הסביבה המיידית של המתבגרים, בעיקר ההורים, לא משכילים לרסן את האהבה העצמית הבריאה שלהם, עלולים להופיע בגיל מאוחר תסמינים של חוסר ביטחון פתולוגי או עודף ביטחון (שיגעון גדלות). מנגד, ילדים שגדלים עם חסכים במחמאות, עלולים למלא את החסר באמצעות האדרה עצמית ובלתי מציאותית של עצמם על חשבון זולתם. אלה וגם אלה נרקיסטים.

האם ייתכן שמודלים של חינוך ושל תפיסת האדם בכלל והילד בפרט ישפיעו בכיוון של הגדלת הפוטנציאל לאגואיזם ונרקיסזם? בהחלט כן. הניתוח שלנו מצביע על כך, שגדל כאן דור שפטרוננו ומחנכיו החדירו בו תפיסת עולם וסגנון חיים מאוד אנוכיים. הילדים, שגודלו כנסיכים, מתנהגים בבגרותם כשליטים בממלכתם. הם הפכו לאנשים זחוחי דעת, מלאי שביעות רצון עצמית ותובענות אין קץ.¹²

העניין הזה הטריד לא רק הורים, מורים, מפקדים ומנהלים, אלא גם מדענים, שנענו לאתגר להוכיח מבחינה אמפירית את ההשערה שדור ה-Y (בהכללה רחבה כמובן) מאופיין במינון גבוה של נרקיסזם. אבל כפי שקורה בדרך כלל ביחס לתופעות חברתיות רחבות, לא כולם הסכימו מלכתחילה עם ההשערה הזאת. בשנת 2000 יצא לאור ספר בשם "הופעת צעירי המילניום: הדור הנפלא הבא".¹³ מחבריו, חוקרי דורות עתירי מוניטין בשם ניל האו וויליאם שטראוס (Neil Howe & William Strauss), תיארו את דיוקנם של הצעירים בפתח המילניום בסופרלטיבים וורודים: אופטימיים, אידיאליסטים ומעורבים חברתית יותר מהוריהם. הם גם התנבאו שזה יהיה לא פחות מ"הדור הנפלא" הבא. זוג החוקרים צפה, שבדומה לדור הנפילים שלחמו במלחמת העולם השנייה למען החירות, גם הצעירים היום יילחמו כדי לתקן את העוולות החברתיות של העולם החדש. מחקרם התבסס על סקר לאומי של עמדות צעירים ועל 660 ראיונות אישיים.

אבל עוד לפני שזוג החוקרים הזה זכה לראות אם התחזית האופטימית שלו מתממשת, באה המציאות וטפחה לכולם על הפנים. הראשונה שעשתה זאת באופן שיטתי היתה פרופסורית צעירה (ילידת 1971) לפסיכולוגיה מאוניברסיטת סאן דייגו בשם ג'ין טוונג' (Jean M. Twenge). בשנת 2006 יצא לאור ספרה 'דור האני: מדוע האמריקנים הצעירים כיום יותר בטוחים, אסרטיביים, תובעניים ואומללים מאי פעם',¹⁴ שבו הוצג דיוקן דורי שעורר עניין ציבורי עצום.

טוונג' החלה להתעניין בפער הדורות כאשר עבדה על סמינר במהלך התואר הראשון ב-1992 באוניברסיטת שיקגו. היא נוכחה שמה שנכתב עד אז על דורות בארה"ב התבסס בעיקר על ניסיון אישי של המחברים ועל "השערות אינטליגנטיות", כלומר לא על מחקר מדעי קשיח. "שאלתי את עצמי", היא כותבת בהקדמה לספר: "האם מישוהו מצא אי פעם הבדלים אמיתיים בין הדורות על בסיס חומר אמפירי ולא על בסיס תחושות בטן?" זה יצר אצלה תמריץ

לבדוק את הנושא לעומק, במסגרת לימודי הדוקטורט בתוכנית של פסיכולוגיה אישיות. היא נוכחה שקיימים סקרים רבים כבר משנות החמישים, השישים והשבעים, שרובם מולאו על ידי סטודנטים ותלמידי תיכון. המשמעות הייתה שאפשר להשוות את התשובות לאורך זמן. להפתעה איש לא עשה זאת לפני. התוצאה הייתה ספר מטלטל. בבסיסו הונחו לראשונה בפני הקוראים תוצאות של שנים-עשר מחקרים על הבדלים בין דורות, המבוססים על מאגרי נתונים שבהם קוטלגו 1.3 מיליון תשובות של צעירים אמריקאים (תלמידי תיכון וסטודנטים בשנה הראשונה ללימודים) החל משנות החמישים ועד שנות האלפיים.

טוונג' אספה מידע נוסף ממאגרי מידע ציבוריים, ובכלל זה סקרים לאומיים של המכון הלאומי לחקר ההשכלה הגבוהה. לצד המידע הכמותי לוקט גם מידע איכותני משלים, כגון "סיפורי חיים" (חיבורים אישיים) של כ-200 סטודנטים מאוניברסיטת סן-דייגו וכן חומרים מגוונים ששלחו לה צעירים ברחבי הארץ באמצעות האתר האישי שלה. המחקר שלה התמקד בצעירים שנולדו בשנות השבעים, השמונים והתשעים, שאותם כינתה "דור האני" (Generation Me). מדוע השם הזה? היא שואלת ומשיבה: "כי לימדו אותנו לשים את עצמנו לפני הכול. הקולנוע, הטלוויזיה ותוכניות הלימוד לימדו אותנו שאנחנו מיוחדים, והאמנו להם."¹⁵

טוונג' מכנה את התפישה הזאת "שוויון נפש שמקורו ברוויה מריגושים" (באנגלית: Blas' e Attitude) ולדעתה תופעה זו מייחדת את הדור הזה מדורות קודמים. הנתונים במחקרה הוכיחו שהצעירים היום נוטים יותר מבעבר להיות בעלי חשיבות עצמית ולפתח נרקיסיזם וציפיות מגלומניות. "זה דור שנהנה מחופש אישי חסר תקדים שעושה אותו מאושר, אבל הצד השני והאפל של ירח החופש הוא שהציפיות הגבוהות שלנו לצד אי קבלת סמכות והתחרותיות הגוברת בעולם הובילו אותנו להאשים את האחרים בצרות שלנו ולשקוע לתוך דיכאון חרדתי."¹⁶

הסתבר גם שהם פחות מקבלים סמכות ויותר מדוכאים מבני דורות אחרים. לא שדיכאון הוא סימן לסוציומטיות; הם פשוט מתרסקים על קרקע המציאות, כאשר מתברר להם שבחיים האמיתיים אף אחד לא מחכה להם עם שטיח אדום.

לטענת טוונג', שפת האם של הצעירים היום היא "שפת העצמי" - האינדיבידואל בא לרוב לפני הכול. לא רק בגלל ההורים. לטענתה, התרבות הפופולרית בארצות-הברית ממריצה להתמקד בסיפוקים ובהישגים אינדיבידואליים ו"להרגיש טוב עם עצמך" (כך למשל, כאשר דור ה-Y היו ילדים, הלהיט מספר אחד של וויטני יוסטון הכריז ש"האהבה הגדולה ביותר" היא לאהוב את עצמך). גם המורים שלהם בבית הספר היסודי האמינו שתפקידם העיקרי מתמצה בלעזור לתלמידיהם "להרגיש טוב עם עצמם". תעמולת העצמי שאליה נחשף דור ה-Y בילדותו המשיכה להתחזק בכל מהלך התפתחותו בכל מוסדות החברות והפצת המידע, כאשר המסר הוא אחיד: היחיד חשוב יותר מהחברה.¹⁷

דור ה-Y אימץ את השפה הפסיכולוגיסטית של "התבוננות עצמית", "צמיחה עצמית", "מימוש עצמי" וכדומה, שהפכה למעין "תיאולוגיה העצמי" בעידן הפוסט-קולקטיבי.¹⁸

חשוב להדגיש כי הבסיס של המסר הזה, ככל הנראה, מוצדק מההיבט החינוכי והמוסרי. המחקר האמפירי מוכיח כי אדם בעל ביטחון עצמי והערכה עצמית נוטה להיות יותר חברותי ופחות אלים ("מי שטוב לו עושה טוב לאחרים"). אבל הטענה כאן היא שהמטוטלת הרחיקה לכת, כלומר הגזימו. חינוכנו את הצעירים לא רק לראות בעיקר את טובת עצמם אלא כמו שאומרים בעברית "לא לראות את הזולת ממטר".¹⁹ מעניין בהקשר זה הוא התרגום של המושג "self-esteem" לעברית. הוא מתורגם הן במובן של הערכה עצמית והן במובן של חשיבות עצמית. נראה שדור ה-Y חונך להערכה עצמית אך הטמיע חשיבות עצמית.

מחקרה של טוונג' עורר הדים רבים ויצר פולמוס שפרץ את גבולות האקדמיה. אבל כצפוי היו מדענים ואנשי חינוך שנחלצו להגנת שמו של הדור הצעיר, כפי שהורים נוטים לגונן על ילדיהם המושמצים. הם טענו, בין היתר, שיש היום יותר צעירים הפעילים במגוון של תנועות התנדבותיות, כגון "ארגונים ירוקים" שעוסקים בפעילות נמרצת למען הגנה על כדור הארץ.

היו אף שהציעו לכנות את הדור הזה בשם "דור האנחנו" (Generation We) במקום "דור האני" (Generation Me) וטענו שמדובר בדור עם מעורבות חברתית גבוהה במיוחד.²⁰ נפלאות דרכי המחקר. הם רק שכחו דבר פעוט: שמספרם של הפעילים בתנועות החברתיות מהווה שיעור זניח בכלל אוכלוסיית דור ה-Y. כלומר שאלה יוצאי הדופן ולא השכיח.

בשנים 2008 - 2009 פרסמו פסיכולוגים קנדים ואמריקאים בשם ברנט דונלן, קאלי טרדנייבסקי וריצ'רד רובינס מספר מאמרי ביקורת מדעיים המתייחסים לנרקיסיזם של הצעירים,²¹ כאשר הכותרת של המפורסם שביניהם הייתה: "מגפת הנרקיסיזם העולה: מהומה רבה על לא מאומה".²² מחקרם בחן 30,000 סטודנטים ברחבי ארה"ב באמצעות מבחן סטנדרטי של "האישיות הנרקיסיסטית" (Narcissistic Personality Inventory). הם מצאו שהירידה באמפתיה (העלייה בנרקיסיזם) קטנה ביותר, ולכן אינה יכולה להיחשב כ"תופעה". אבל המחקר הזה היה מעשה בלעם: בא לקלל ויצא מברך, שכן דונלנה, טרדנייבסקי ורובינס בעצם סיפקו הסבר להבדלים בין ממצאיהם לבין אלה של טוונג'. הסתבר שאצלם היה ייצוג יתר לתלמידים אסייתים, שנוטים להיות פחות נרקיסיסטים מהתלמידים האמריקאיים מהשכבה הוותיקה. הסיבה לכך היתה ברורה: הם חונכו בתרבויות ומסורות של מהגרים, עם זיקה עמוקה יותר לקולקטיב (בהשוואה לקבוצות המוצא האירופאיות).

מה שאפשר להסיק ממחקרם הוא שהתזה של טוונג' מתמקדת בעיקר בצעירים מ"הציביליזציה הלבנה", כלומר השכבה שעד לפני מספר עשורים שלטה בחברה האמריקאית. העובדה שבני מיעוטים, כגון: סינים והודים, מצליחים כל כך באירופה, בקנדה ובארה"ב, רק מאששת את התזה הכללית אודות הנרקיסיזם הדורי של השכבה הוותיקה, שגורם לדלדולה הרוחני ולשקיעתה.

המחקר של טוונג' עורר ביקורות נוספות הן מצד אנשי ציבור, הורים ומורים והן מצד מדענים. האשימו אותה למשל בניתוח לא נכון של הנתונים הסטטיסטיים, בשימוש לא מדויק בהגדרת הנרקיסיזם ובהתמקדות בסטודנטים באוניברסיטאות מחקר, שאינם מייצגים לכאורה את כלל השכבה הדורית. חשוב לציין שמבקרית התמקדו בנתונים הכמותניים שהציגה במחקרה והתעלמו מהנתונים האיכותניים המשלימים (סיפורי חיים, מכתבים ועוד) ומההמחשות שסיפקה בספרה. כך או אחרת, טוונג' השיבה לכל מבקריה²³ ועם הזמן ממצאיה העיקריים אודות הנרקיסיזם הדורי גם תוקפו במחקרים נוספים (דוגמאות להלן).

בשנת 2009 פרסמה טוונג' יחד עם פרופ' קית קמפבל (Campbell) מאוניברסיטת ג'ורג'יה ספר נוסף שעורר עניין רב והרחיב את הפולמוס סביב הנושא הרגיש. השם הפרובוקטיבי בישר את תוכנו: 'מגיפת הנרקיסיזם: חיים בעידן המגיע לי'.²⁴

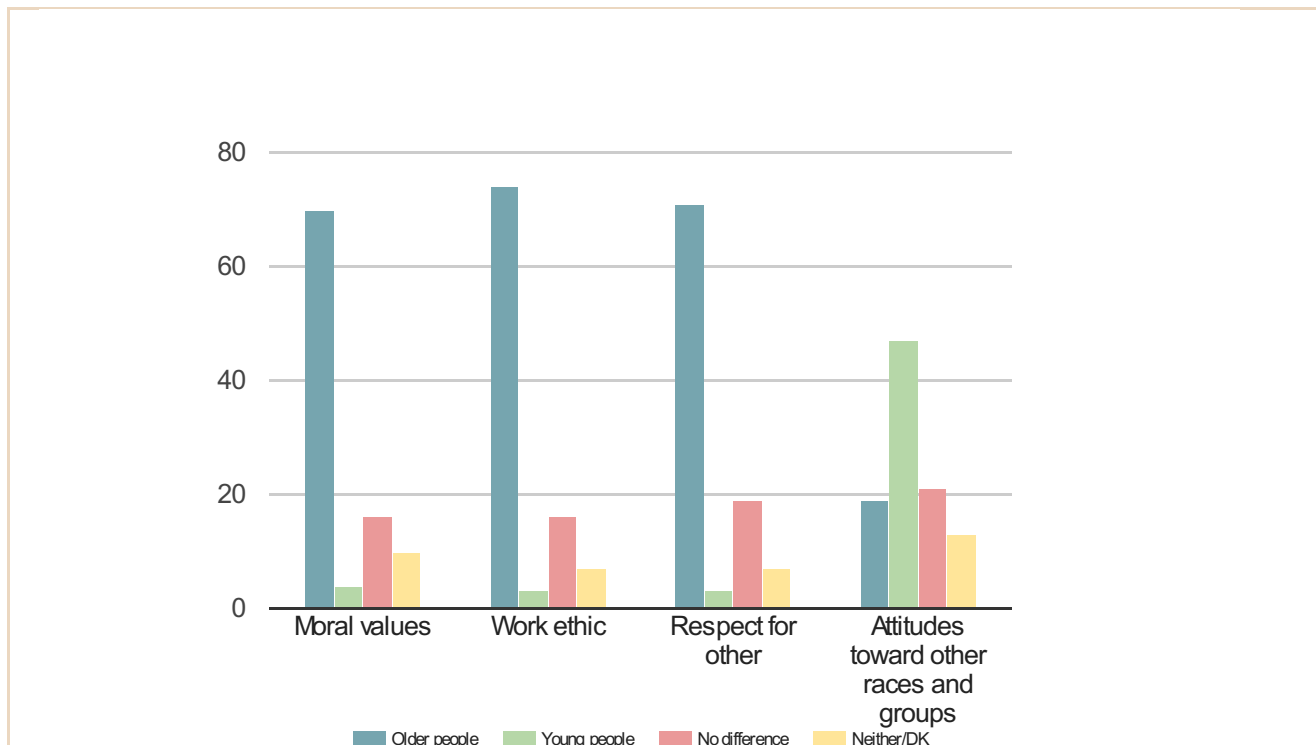
בעוד שספרה "דור האני" (Generation Me) בחן את מכלול ההבדלים החברתיים בין הדור הצעיר (שנולד בשנות ה-70 ובעיקר בשנות ה-80 וה-90) לבין הדורות המבוגרים יותר, בספר השני התמקדו טוונג' ושותפה בתופעת הנרקיסיזם, שהגיעה, לטענתם, לכדי מגיפה חברתית. הספר מבוסס על מחקר אמפירי רחב היקף שכלל 16,000 סטודנטים אמריקנים ונערך בין השנים 2002-2007. כמו הנחקרים של דונלנה, טרדנייבסקי ורובינס, גם נחקריהם של טוונג' וקמפבל התבקשו לענות על שאלון סטנדרטי לזיהוי אישיות נרקיסיסטית. התוצאה הייתה מפתיעה ומדאיגה: 30 אחוזים מהנשאלים התאימו להגדרות הקליניות של נרקיסיסטים, בהשוואה ל-15 אחוזים בלבד ב-1982.

כמה סמלי שכעבור שנה בלבד, ב-2010, החליטה האגודה הפסיכיאטרית לעדכן את הגדרת הנרקיסיזם במילון מחלות הנפש. לא עוד "הפרעת אישיות" אלא "תכונת אישיות".²⁵

טוונג' וקמפבל שלחו אצבע מאשימה כלפי ההורים, שמתנהגים לטענתם ברכות יתר לילדיהם, ואליהם צרפו את התקשורת, שיצרה לדעתם תרבות האדרת סלבריטאות, ואת רשת האינטרנט, שמגדירה מחדש חברות וחיים חברתיים. בינתיים התווספו בבמות המדעיות עוד ועוד מחקרים, שאיששו את הדיוקן הנרקיסיסטי שהצטייר משני ספריה של

טוונג'. כך למשל, מחקרו של קריסטיאן סמית (Christian Smith) מאוניברסיטת נוטרדאם, שפורסם ב-2011. סמית' ברק באמצעות "המחקר הלאומי של נוער ודת" (National Study of Youth and Religion- NSYR) מדגם גדול של אמריקאים בגילאים 13-17 ובגילאי ה-20 והשווה אותם לדורות קודמים. ממצאיו של סמית' היו דומים לאלו של טוינג'.²⁶

The values gap between young and old - Who has better values?

Taylor, Paul & Rich, Morin. 12.8.2009. Forty Years After Woodstock, A Gentler Generation Gap. Pew Research Center.

Sample: The general American public.

במאי 2013 הופיעה על עטיפת השבועון החדשותי Time הכותרת: The Me Me Me Generation. הכתבה המרכזית של הגיליון הזה נכתבה על ידי ג'ואל סטיין, ועסקה בדור הצעיר.²⁷ סטיין סקר ממצאים שונים המלמדים על דור "שהטכנולוגיה רק החריפה את אנוכיותו". "אם בשנות החמישים", הוא כתב, "משפחות הציגו לראווה בבתיהן צילום מהחתונה, צילום מבית הספר ואולי צילום אחד מהצבא, בני משפחה אמריקאית בת המעמד הבינוני מטיילים כיום בין כ-85 צילומים של עצמם ושל חיות המחמד שלהם. בני דור המילניום הגיעו לבגרות בעידן של עצמי. יש להם פחות מחויבות אזרחית והמעורבות הפוליטית שלהם קטנה משל כל קבוצה קודמת. עודדו אותם לפתח הערכה עצמית ובעצם דחפו אותם לנרקסיזם."

בכתבה מוצגים נתונים שונים הממחישים את התופעה שמדירה שינה מרבים. כך, למשל, על פי מכוני הבריאות הלאומיים, הפרעת אישיות נרקסיסטית בקרב צעירים בשנות ה-20 לחייהם גדולה היום פי שלושה מאשר בקרב בני 65 ומעלה. גם ממצאיה של טוונג' הופיעו בכתבה, והיא הייתה אחד המרואיינים.

ב-2012 פורסם מחקר נוסף של טוונג' וקמפבל יחד עם אליס פרימן (Freeman) בכתב העת המדעי "אישיות ופסיכולוגיה חברתית".²⁸ מחקרם בדק הבדלים בין דורות בחתך של שלושה משתנים: דירוג המטרות החשובות בחיים, מידת הדאגה לזולת והתמצאות ומעורבות בחיים האזרחיים. נמצא שככל שהגיל יורד, כך עולה החשיבות של הכסף, של התדמית ושל הפרסום כמטרות בחיים. עד 1989 דרגו הסטודנטים את חשיבותה של היכולת הכלכלית (being very well off financially) במקום ה-8 (מתוך 12) על סולם המטרות החשובות בחיים, ואילו מ-1989

ואילך עלה דירוג המטרה הזאת והגיע עד למקום הראשון בסולם החשיבות.

במחקר זה אותרה גם ירידה בקרב בני דור המילניום (בהשוואה לדורות שקדמו להם) בהתעניינות בבעיות חברתיות, במעורבות בפוליטיקה וברצון להשפיע על החיים הציבוריים בכלל (למשל, באמצעות הצבעה, הפגנות או פנייה לנציגי ציבור). עוד נמצא כי בני דור המילניום נוטים פחות מבני דורות אחרים לתרום לצדקה ולבחור בעבודה שיש בה שליחות חברתית. החוקרים גם דחו על הסף את הטענה הרווחת שהצעירים בימינו מגלים דאגה לאיכות הסביבה. התברר שכאשר הם נדרשים לפעולה אקטיבית, נחשפת האמת העירומה של חוסר מחויבותם. כך למשל, רק 51% מבני דור ה-Y הודו שהם ניסו לחסוך באנרגיה על ידי הפחתה בצריכת החשמל שלהם בהשוואה ל-68% מבני דור הבייבי בומרס.²⁹

מחקר חשוב נוסף, שהפיק נתונים המאששים את התזה של טוונג', הוצג בכוסטון ב-2010 במפגש השנתי של האגודה למדע הפסיכולוגיה³⁰ (Association for Psychological Science). חוקרת באוניברסיטת מישגן בשם שרה קונרת (Sara Konrath) ניתחה מבחני אישיות שנאספו מ-14,000 סטודנטים, במסגרת 72 מחקרים שונים שנערכו במהלך 30 שנה (1979-2009). ניתוח הממצאים הראה שהסטודנטים מדור ה-Y פחות אמפאטיים (פחות אכפתיים ורגישים לאנשים אחרים) בכ-40 אחוזים ביחס לדורות הסטודנטים שקדמו להם. לטענת קונרת, נקודת המפנה היתה שנת 2000 - שנה שבה האינטרנט הפך לזמין כמעט בכל בית ודור ה-Y הגיע לבשלות. "אנחנו עוקבים אחרי השאלונים האלה, שתורגמו לגרפים, כבר שנים", הסבירה קונרת לכתב הניו יורק טיימס. "עד לשנות התשעים גרף האמפטיה של הסטודנטים היה כמו קו ישר, ואילו בשנת 2000 היתה נפילה חדה, וזה לא חזר לעצמו מאז. בתוך הקטגוריה הרחבה המכונה אמפטיה, הנתון שירד באופן דרמטי ביותר מכונה 'אמפטיה רגשית'. זו התכונה שמאפשרת לאנשים להגיב רגשית למצוקה של הזולת, לתמוך ולסייע לאנשים בסביבתם (הורים, חברים וכו') ולהתנדב."³¹

טוונג' המשיכה לפרסם מחקרים בכתבי עת מדעיים ובכנסים, שהוסיפו עוד שכבות מידע ופרשנות על ספריה רבי התהודה. במסגרת המחקרים הללו נשאלו המרוויינים שאלות נוספות על חשיבות עצמית, אמפטיה לזולת, גאווה, חומרנות, ועוד. הממצאים שבו והראו הבדלים משמעותיים בין בני העשרים לבין בני ה-65 ומעלה בכל המשתנים הללו.

בעשור השני של המילניום המסר פורץ הדרך של טוונג' כבר הפך לידוע ומוכר במעגלים רחבים בארה"ב ומחוצה לה והיא הפכה מדענית מוכרת ומוערכת. גם ההכרה שאכן האנוכיות היא תופעה רווחת בדור הצעיר ומשקפת תמורה משמעותית, חלחלה עמוק יותר ללב התרבות האמריקאית.

באחד מימי האביב של שנת 2012 התכנסו תלמידי בית הספר התיכון וולסלי לטקס סיום הלימודים. וולסלי הוא תיכון יוקרתי הממוקם בעיירה אמידה סמוך לבוסטון, מקום שממנו צמחו אסטרונוטים, סופרים מפורסמים ומדענים מבריקים. אבל מה שהתחיל כטקס סטנדרטי הפך לאירוע מכונן, כאשר מורה לאנגלית בשם דויד מקאלו ג'וניור (David McCullough Jr.) עלה לבמה ופתח בנאום שהדהים את הנוכחים. במקום להחמיא כמקובל לבוגרים הצעירים, הוא שלח להם מסר מפתיע ונוקב שהתמצה במלים: "אתם אינכם מיוחדים."³²

מקאלו, בנו של ההיסטוריון זוכה פרס פוליצר דייוויד מקאלו, טען בנאומו כי הלחץ להצטיין מונע מצעירים לקחת סיכונים וללמוד מכישלון. הורים ומורים מונעים מהתפייסה שעטיפה בצמר גפן של מחמאות היא המפתח להצלחה ולכן מעדיפים לנפח לילדיהם ותלמידיהם את האגו במקום לומר להם את האמת על החיים. הם גם מלווים את הצעירים מקרוב כדי לרפד להם את הרצפה בכריות. במקביל מועבר לצעירים המסר שכל צעד בחיים הוא קריטי לקריירה שלהם (שהיא כמובן המפתח להכנסה גבוהה) ולכן עליהם לשקול החלטות בזהירות. התפייסה הזאת, לדעת מקאלו, הורסת את היסודות שעליהן נבנתה החברה האמריקאית. האמריקאים הגיעו למצב בעייתי שבו שהם מעריכים שבחים יותר מאשר הישגים ולכן יותר ויותר מתפשרים בסטנדרטים שלהם כדי לרצות את הצעירים. הם מוזילים את המאמץ הראוי ומחלקים לא רק מחמאות אלא גם ציונים בזול (ה B-הפך ל-C-החדש). ילדים, לדעתו

צריכים ללמוד להיאבק בעצמם, למעוד ולקום כדי לתפקד ולשרוד בעולם התחרותי. כל כך הרבה מבוגרים חגים סביב הילדים והנערים של היום ומעניקים להם תחושה של חשיבות עצמית מלאכותית באופן חסר פרופורציה להישגיהם בפועל.

מקאלו טען שהצעירים זקוקים למסגרת, לפרספקטיבה, לצניעות, לאמת ולעצמאות. שיגורם לעולם מנופחי אגו עושה להם שירות רע ומרסק אותם בסוף על קרקע המציאות. "תחשבו על זה", הוא אמר, "אם אתה אחד ממיליון על כוכב של 6.8 מיליארדים זה אומר שיש כמעט 7,000 בני אדם בדיוק כמוך." "אתם פונקתם, חותלתם, נעטפתם בצמר גפן, הולבשתם בקסדות מגן. מבוגרים שהיה להם גם דברים אחרים לעשות החזיקו אתכם, נישקו אתכם, האכילו אתכם, מחו את הפה שלכם, ניגבו לכם את הישבן, אימנו אתכם, לימדו אתכם, הנחו אתכם, הקשיבו לכם, יעצו לכם, עוודו אתכם, ניחמו אתכם, ועוודו אתכם שוב. דחפו אתכם קדימה, שידלו אתכם, הפצירו בכם, נשפו בעורפכם, קראו לכם חמודים. אבל אל תשגו לחשוב שאתם מיוחדים. כיוון שאתם לא."

באופן מפתיע, או לא, דברי הביקורת הכנים והישירים של מקאלו זכו לתגובות חיוביות גורפות. אפשר להניח שהוא תיפקד כאן כמו הילד בסיפור "בגדי המלך החדשים" שהצביע על מערומיו של המלך - כלומר על מה שכולם רואים רק חוששים לומר בפומבי. אפילו תלמידיו קיבלו את הדברים באהדה. אחד מהם אמר בראיון לעיתון: "בפעם הראשונה מישוהו אמר לנו את מה שאנחנו צריכים לשמוע ולא בהכרח מה שרצינו לשמוע."

אולי הגיע הזמן לעדכן מושגים?

עידן החזון הפרטי

יתכן שתיוג ה-Y ניקים כאנוכיים הוא סכמטי מדי ועושה עוול מסויים לדור הזה. שהרי במספר תחומים ערכיים הם מפגינים פתיחות וסובלנות גדולות יותר מדורות קודמים: למשל ביחסי המגדר, ביחס ללהט"בים ובגישתם הכללית למיניות.

יש הסבורים שלא ראוי להדביק לדור הזה תווית של אנוכיות מסיבה נוספת: פשוט חסר לו חזון אלטרואיסטי מעודכן. אפשר לטעון כי הוריו והורי הוריו מיצו את חוויית התנועות החברתיות הגדולות והוכיחו שכל המיתוסים הקולקטיביים ו"האיזמים" הגדולים, שהניעו מיליוני בני-אדם, נשחקו ונעשו בלתי רלוונטיים. בקיצור, הדור הזה צמח בעידן של ואקום אידיאולוגי ובינתיים אין לו למה להתחבר מבחינה רגשית ועבור מה להקריב קורבן.

תחושת התסכול הזאת באה לידי ביטוי במאמרה של חברת הכנסת לשעבר עינת וילף, בשם "קול קורא לדור הצעיר": "אין זה נכון שהדור הצעיר היום בארץ הוא דור אנוכי ונהנתן. לכל היותר אנחנו דור מבובל, דור שעדיין לא עיצב לעצמו חזון ודרך. בניגוד למה שנדמה למבקרים אותנו, לא חסרה לנו הנכונות לעשות, אבל חסר לנו חזון מעודכן שבשמו נרצה לעשות. אנחנו דור חדר רצון עז "לעשות מעשה", אבל איננו יודעים מה הוא אותו מעשה. אנחנו חונכנו "לעשות למען", אבל המציאות שזימנה לנו ההיסטוריה השאירה אותנו שואלים "למען מה?", ולעתים גם "למען מי?" [...]

ללא חזון משלנו, שאנחנו מאמינים בו, לא נוכל לנתב את האנרגיה שלנו לעשייה רציפה לאורך זמן. ללא חזון, לא יהיה לנו דבר שאנחנו רוצים להיאבק למענו. האנרגיה שלנו תתפרץ ותשכך בכל פעם שנגלה שמאמצינו "לעשות מעשה" אינם מספקים את הצורך הרחב שלנו בעשייה משמעותית. חמור מכך, האנרגיה הזו תיעלם יום אחד, כיוון שללא תשובה ראויה לשאלה "למען מה?" נהיה נדונים לשקוע בייאוש של אלה שאינם מבינים את סיבת קיומם.³³

אולי באמת דור ה-Y נולד לתקופה שבה קשה לאדם הבודד לחדש במשהו, לא כל שכן לייצר חזון חברתי מלהיב ובעל משמעות עמוקה ומניע רגשי-מוסרי. לכאורה האידיאולוגיה האלטרואיסטית לא מתה. את האידיאליזם הלאומי

מחליפות בשנים האחרונות אידיאולוגיות גלובליות רעננות עם מסר ערכי חשוב. כך, לדוגמה, הרגישות לסביבה הפיזית ("הקיימות") או המלחמה למיגור העוני והבערות. לאחרונה התווסף גם הצורך האידיאליסטי לרסן את הקפיטליזם החזירי ולהגדיל את רמת השוויון בעולם. אבל כל המטרות האידיאולוגיות האלה חסרות את האופק המוחשי שהיה למטרות הלאומיות. כשאתה לוחם אחד מתוך מיליארדי לוחמי זכויות, אתה חש כטיפה בים האלטרואיזם.

יתר על כן, אפשר לטעון שכיוון שדור ה-Y גדל בעידן השפע, לא ידע מחסור ממשי והורגל לנוחות ולנינוחות, הוא מתקשה לפתח תשוקה לשינוי סדרי עולם. אש הנקמה והמלחמה ברשע לא בוערת בו, כי הוא פשוט לא נחשף לרוע היומיומי באופן בלתי אמצעי (שלא דרך אמצעי התקשורת). הוא מסתפק אפוא בקיטורים וירטואליים על טייקונים חמדנים, על ממשלה זוחה ועל המצב הכללי הלא-יציב, ובכזו צונן למי שאולי "דופק" אותו.

למעשה, למעט הפייסבוק, שהוא יצירה משותפת של הדור הזה (אף שלא מדובר בהמצאה טכנולוגית אלא ביישום של צרכים חברתיים לאמצעים ממוחשבים), קשה להצביע על יצירה חברתית חדשה שדור ה-Y יכול להתהדר בה. סביו של דור ה-Y בישראל בנו את הקיבוץ ואת מוסדות המדינה החדשה והוריו הניחו את היסודות לתעשיית ההיי-טק והתקשורת המהירה. אז אולי מה שנשאר לדור ה-Y זה בעיקר לפרק ולא לבנות. אך אפילו בפירוק הם מתקשים. הם לא מרדו בממסד החינוכי, הם אינם לוחמים בשיטה הפוליטית, ואפילו אלטרנטיבה ליוקר המחיה ולשכירות הגבוהה הם לא יצרו. הם מעדיפים לשבת בבתי-קפה, לשנות כבר, להצביע לכוכבי הריאליטי, לסמס זה לזה ולהוריד אפליקציות מגניבות.

רוב המרואיינים במחקר שלנו נפתחו אלינו ללא עכבות רגשיות, ונהנו לספר על עצמם, כולל דברים אינטימיים. אבל למרות הפתיחות התחושה שלנו היתה שאיכשהו הרגש מת או לפחות מורדם אצלם. הם נראו ציניים, משועממים וחסרי תקווה, לא כי צפוי לקרות משהו רע, אלא כי לא צפוי לקרות משהו מעניין.

לזכותם אפשר לומר שבישראל קשה לייצר מחאה אמיתית. תמיד קיימים האויבים הגדולים שמאיימים עלינו (היום זה בעיקר האסלאם הפונדמנטליסטי), שמנטרלים את הרצון והיכולת למרוד בממסד ובשיטה.

כשצמחה בזמנו "מחאת הקוטג'" (היוזם היה דווקא בחור חרדי), נראה היה שאולי תצמח שליחות אלטרואיסטית חדשה מהרשתות החברתיות. בינתיים היא מבוששת להגיע. אולי קשה לייצר תנועה חברתית סוחפת בסייבר-ספייס, בפרט כשמאחורי הקלעים מי שמכתיבה את כללי המשחק היא חברה כלכלית אמריקנית (פייסבוק).

ואולי אין עוד צורך בחזונות נשגבים ובמטרות קדושות. אפשר שגם "היציאה לרחובות" היא דפוס אנכרוניסטי ואתנוצנטרי, שהרי הקדושה מקיזה דם ומפילה קורבנות שווא. אולי הגיע הזמן להתמקד בחזונות פרטיים, כלומר בשאיפות זעיר בורגניות של אנשים קטנים, שדואגים לעצמם ובדאגתם הפרטית-אנוכית נטולת הדגלים, לא מבעירים בעירות שווא.

פיזור השקעה בתחום היחסים האישיים

טענה אחרת בזכות דור ה-Y מתמקדת בתמורה העמוקה של מבני האינטראקציה האנושית. אחד מסימני האנוכיות הוא השקעה מוחלשת בסביבה החברתית. אפשר אפוא לטעון שהקהילה המיידית והקטנה (משפחה, שכנים, חברים וכו') מוחלפת היום בהדרגה בקהילה וירטואלית מורחבת. בשל היקף הקשרים הדיגיטליים שהטכנולוגיה מאפשרת, נאלצים בני-אדם לרכך את הקשר הבין-אישי היומיומי ולהקטין מחויבות הדדית. אפשר להסתפק ב"לייק" ג'נטלמני, ולחזק או להחליש קשרים כמו ווליום במגבר. זה קשר גמיש ודיפוזי יותר, שמתאים לעולם גלובלי ודינמי. על פי התזה הזאת, בקהילה האלטרואיסטית הישנה היה משהו מקבע, אולי אפילו חונק. היום אין עוד צורך בתלמיד ההדוק, שבו אנשים זקוקים זה לזה, כשם שאין עוד צורך במקום גיאוגרפי (פיזי) יציב כדי לקיים חיים אנושיים סדירים. בקיצור, הצעירים היום פורצים את המסגרת החברתית המסורתית, בין השאר, באמצעות ריכוך של מערכות

היחסים ושל ההתחייבויות הקודמות שלהם. הכול זמני יותר, עם פחות הלמות תופים ותרועת חצוצרות. זה מזכיר את מה שקורה בתחום קשרי הנישואים. בעבר, בני-האדם נתבעו להתחייב לכן או בת זוג יחידים לכל ימי חייהם. היום זו אולי גזירה שהציבור אינו יכול לעמוד בה.

מיקור חוץ של אלטרואיזם

אם להמשיך בקו של עדכון מושגים, אפשר גם לטעון שהאלטרואיזם עבר מעין "מיקור-חוץ". דור ה-Y הורגל לכך שיש היום אנשי מקצוע מיומנים שתפקידם לפתור בעיות ומצוקות אנושיות באופן מאורגן וממוסד מאי פעם. הפרמדיק, החייל, השוטר, הרופא, הכבאי, העובד הסוציאלי, הפסיכולוג - כל אחד בתחומו יעשה את מה שנדרש בבוא הזמן, ואילו האזרחים פטורים מאחריות, למעט תשלום מיסים. המנגנון הפסיכולוגי של המחויבות האלטרואיסטית נעשה חיוני פחות לצורכי התפקוד החברתי. אפילו פעולות אלטרואיסטיות יומיומיות וקטנות, כגון חינוך ילדים, עזרה להורים מזדקנים, בישול לחברים, ניקיון הגינה הציבורית וחדר המדרגות המשותף נרכשות היום בכסף ומרחיקות את האדם מנתינה בלתי אמצעית.

בהקשר זה נעיר כי "הפטור" לכאורה שניתן לאזרחים מפתרון בעיות ברמת ההתנדבות גובה מחירים ברמת הרגישות המוסרית. כך, למשל, הופכים מהגרי העבודה ועובדי הקבלן לשקופים, וסבלם של המנוצלים מודחק לקרן זוית.

הם מודים באנוכיותם

התנהגות אנוכיות היא אכן נושא מורכב שראוי לבחון אותו לא רק בהיבט הערכי-מוסרי אלא גם בהיבט הסוציולוגי והפסיכולוגי הרחב יותר. חשוב גם להיזהר מלרדד את הבעיה (אם זו בכלל בעיה) באמצעות "כתב אישום" דורי. אבל באותה מידה אסור להתעלם מהעובדות, והעובדות במחקר שלנו ובמחקרים אחרים מצביעות על כך שהצעירים עצמם מודים בהיותם אנוכיים. האם זה הקורבן שהפנים את התווית החברתית? ספק.

צעירה בת 28: "אנחנו דור שמחפש גירויים כל הזמן, סיפוקים כל הזמן ורצים אחרי זה כל הזמן. אבל בגלל הפינוק הגדול שלנו אנחנו מוותרים מהר כי זה פוגע בחיים המפונקים שלנו."

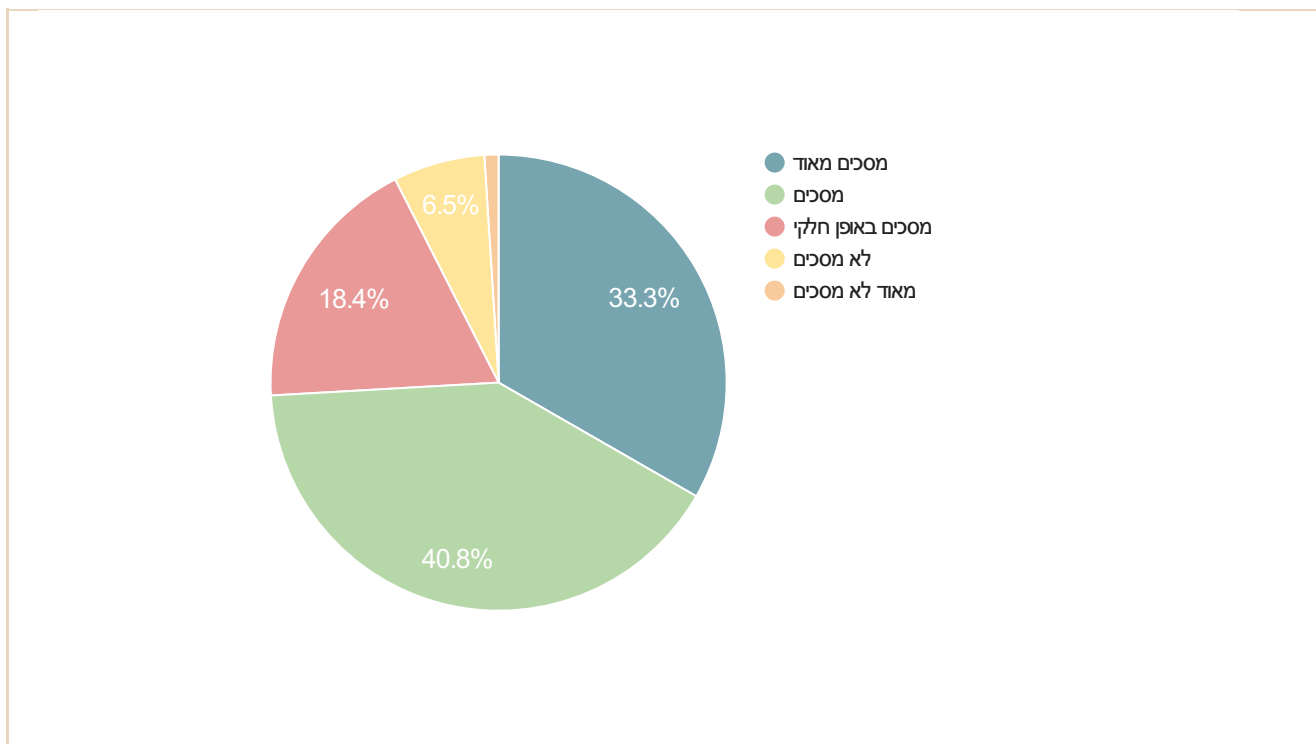
צעיר בן 24: "אנחנו דור חסר סבלנות, צריכים את הכול מהר [...] אנחנו דור דורשני ואגוצנטרי יותר מאי פעם, יותר מכל דור אחר. דור של מכורים, נרקומנים של טלוויזיות ותרבות אינסטנט צבעונית ומשגעת. רוצים הכול, רוצים עכשיו. [...] כל כך מרוכזים בעצמנו, יותר מאי פעם."³⁴

נעמי דרום, עיתון הארץ: "אתה מסכים עם הגדרת הדור שלך כנרקסיסט שמכור לטכנולוגיה"?
תל אביבי בן 20, עורך ומנהל דיגיטל מדיה ב-MTV: "כן, זה נשמע די מדויק אבל זה בגלל הטכנולוגיה - אם היא היתה קיימת לפני 50 שנה, גם אבא שלי היה מתנהג כך."³⁵

באחד הסקרים שאלנו את ה-Y ניקים האם הם תופסים את עצמם כממוקדים בעצמם יותר מהדור שקדם להם. קרוב ל-75 אחוזים מהנשאלים הסכימו באופן מלא וללא ספקות שהם אכן יותר ממוקדי עצמי ורק כ-7 אחוזים שללו זאת.

להלן תכונה המשויכת לצעירים בישראל: "ממוקדים בעצמם יותר מהדור שקדם להם". עד כמה את/ה

מסכים:

מקור: סקר פאנלס דצמבר 2015, נערך לטובת מחקר דור ה-Y.

נתונים: הסקר נערך בקרב מדגם מייצג של 294 יהודים (לא דתיים) בגילאי 26-35.

הערה: הנשאלים קבלו בסקר רצף של 15 תכונות שאליהן נדרשו להתייחס. זו אחת התכונות שנכללה ברשימה. הכוונה ב"צעירים בישראל" לגילאי 21-34.

רוב הצעירים שהשתתפו במחקרנו, לא רק שלא הכחישו את תו הזהות האנוכי, אלא שסיפקו דוגמאות על עצמם ועל חבריהם. דוגמה שחזרה על עצמה היא ההוצאות הבלתי מבוקרות, עד כדי פזרנות (בעיקר בתחום הביילויים) והתמכרות לקניות (בעיקר ביגוד ומוצרי טיפוח), לעיתים קרובות ללא עשיית חשבון, או יותר נכון על חשבון ההורים. הוזכרו גם הנטייה לנטוש בני זוג באופן פתאומי וללא הסברים והנטייה לתחמן ולתמרן ולא למלא התחייבויות.

מבחר אמירות מקבוצות המיקוד:

"נתינה זה דבר חשוב ואני מרגישה שלצערי רואים פחות ופחות מזה. אם אישה קשישה עומדת באוטובוס ומי שמפנה לה מקום בסוף זו בחורה עם קביים - זה אומר עלינו משהו..."

"הצעירים היום חיים בעולם חומרי ולא פועלים ללא תמורה."

"צעירים חושבים בעיקר על עצמם, מה טוב להם ורק אח"כ אולי יחשבו על האחר וגם אם זה יתן להם משהו, העיקר לא לצאת פרייר..."

קטעים מהשיר "סבבה לך":

"סבבה לי שאת איתי/ סבבה לו כשאת איתו/ סבבה לך עם הסבכות
די מספיק עם הסרטים/ תחתכי בעניינים/ ולכולם יהיה סבבה [...]
אז תגידי עד מתי/ כבר ניצלת אותנו די/ או שנעיף אותך בסבבה..."³⁶

זאת ועוד, בשנים האחרונות פורסמו לא מעט מאמרים וכתבות שעסקו בעקיפין ובמישרין בהתנהגותם האנוכית של בני דור ה-Y והיו לא מעט גולשים צעירים ברשת שהסכימו עם התזה ואף הוסיפו דוגמאות והסברים משלהם.

בלוגר צעיר: "כולנו מפלצות אנוכיות. כל מה שאנחנו עושים זה בשביל עצמנו. וזה כולל מעשים "אלטרואיסטיים". את אלו אפשר לתייג תחת "הרגשה טובה" - או במילים אחרות, להרגיש שאנחנו טיפה יותר טובים מכל אחד אחר. אני לא אומר שטוב לב, או רחמים (לא עצמיים), או כל תכונה טובה אחרת - לא קיימים. הם קיימים. אבל בבסיסם הם משרתים מטרת אנוכיות. גם כאשר נדמה שמישהו עושה משהו לגמרי ממניעים של אהבה לאחר, ביטול העצמי וכו' וכו' - אי אפשר לומר שזה נקי ממניעים של אהבת העצמי."³⁷

גם לגבי הקושי של רכישת דירה - הבעיה שהכי בוערת כיום לדור הצעיר - יש מבין הצעירים שמפנים אצבע מאשימה גם אל הנהנתנות של הדור שלהם.

בלוגרית בת 29: "אחת הסיבות לכך שהדור שלנו מתקשה ברכישת דירה - מעבר לכל הסיבות הנכונות מאוד שמניתח למעלה, ועוד רבות אחרות - היא שאנחנו דור נהנתן ומפונק. [...] ההורים שלי שירתו בצבא שירות צבאי מלא. כשסיימו את השירות, הם לא טסו לדרום אמריקה לחצי שנה, גם לא להודו. הם התחילו לעבוד. היום כל חייל משוחרר מרגיש שהוא שחוק. גם אם שירת בתור מפעיל ממטרת במשך שעה ביום, הוא חייב לנסוע להירגע בטיול שעלותו היא כ-50 אלף שקל בממוצע לאדם. גם אני מצאתי את עצמי בדרום אמריקה אחרי הצבא, ממש לא בגלל הרצון להתנתק, יותר כי כולם נוסעים, וזה מגניב, אז ניסע. לא הייתה שום מחשבה על ההשלכות הכלכליות של מהלך שכזה. ההורים שלי לא למדו באוניברסיטה, אבל אם היו לומדים, קשה לי להאמין שהיו נוסעים כמוני וכמו חבריי לחופשת סמסטר בתאילנד, שעלותה כ-10,000 שקל לאדם. נראה שהיו מעדיפים לנצל את הזמן שהתפנה כדי לעבוד, ולא כדי לקנות טי-שרט של הדרדסים ב-MBK. ההורים שלי ערכו חתונה צנועה, בהשקעה מינימלית. הם עשו אירוע יפה ומכובד, למרות שלא היו בו עשן כבד, בועות סבון ויונים מעופפות."³⁸

רבים מהמרואיינים והכותבים הצעירים באינטרנט תולים את האשמה באנוכיות המאפיינת היום צעירים ברוח הזמן (קודים חברתיים) ובסוכני החינוך, ובעיקר בהורים.³⁹ משפטים בסגנון "אתם אלה שקלקלתם אותנו" חזרו פעמים רבות בווריאציות שונות. אגב, התגובה הזאת לכשעצמה תומכת בעקיפין בתדמית האנוכיות, כי היא משקפת נטייה להטיל את האשמה על הסביבה החיצונית ולא לקחת אחריות.

תגובה לכתבה ב-Ynet: "זה הכי פשוט להאשים כל דבר חוץ מעצמנו (כעצם גם זה סמפטום) של דור פשוט עלוב שאוהב רק את עצמו שחושב שהכל מגיע לו ובלי לעבוד קשה ואם לא מצליח לו משהו אז אחרים אשמים רק לא הוא... דור שסוגד לנהנתנות ולמראה חיצוני דור שיטחי וחסר כבוד וזו הסיבה גברותי ורבותי לנרקסיזם ההמוני. [...] במקום לבכות לכו תעשו משהו עם עצמכם לא לכולם מגיע אותו הדבר יש מוצלחים יותר ומוצלחים פחות בכל תחום בחיים (כלכלה, דייטים, זוגיות) ...ולתקשורת תפסיקו לתמוך בפרזיטים האלה."⁴⁰

רוב המרואיינים במחקר שלנו לא הביעו כמיהה להשתנות, כלומר לתקן את עצמם ואת סביבתם. הם תיארו את תרבות האנוכיות כמצב קיומי, שאיתו השלימו מזמן, בלית ברירה, כמו עם מזג אוויר עכור.

התפישה שלהם היתה שאלה כללי המשחק בג'ונגל החברתי, ובמסגרתם נגזר עליהם לפעול. לתחושתנו, התפישה הזאת מבטאת את אחד המאפיינים המובהקים של הדור הזה ואת אחת התכונות שבהן הוא נבדל מקודמיו, שהרי גם בדורות הקודמים היו אנשים אנוכיים, אבל רובם התנערו או הכחישו את האשמה, ובמקרים מסוימים היכו על חטא. לא היה בהם את הפטליזם האדיש שמאפיין את דור ה-Y, שהוא לכשעצמו ביטוי של אנוכיות ואדישות: "אני עושה רק מה שטוב לי. ככה אני וזהו."

צעיר בן 28: "המוטו שלי בחיים: לא חייבים להיות בזוגיות, בטח שלא צריך להתחתן, גם לא חובה לעשות ילדים. לעבוד? את המינימום! ויתר הזמן? לעשות רק מה שטוב לך."

"הישראלי המכוער"

צעירים בישראל

עוז אלמוג

"הישראלי המכוער" הוא ביטוי ביקורת עממי שרוב האזרחים בישראל מבינים את משמעותו. הוא נפוץ בארץ ככל הנראה בשלהי שנות השישים ונעשה מטבע לשון שגור החל משנות השמונים והתשעים של המאה העשרים.⁴¹ הביטוי מסמן את תהליך ההתבהמות והסוציומטיות שעוברת החברה הישראלית, בד בבד עם העלייה ברמת החיים. אינספור כתבות ומאמרים פורסמו על הנושא העגום הזה, שהפך להיות חלק בלתי נפרד מהשיח הציבורי בישראל.⁴²

דמות הישראלי התובעני, שלא סופר את הזולת ממטר ומרוכז בעצמו, הופיעה בווריאציות שונות בפינות של "ארץ נהדרת", תוכנית הבידור הסאטירית הפופולרית, שמשודרת בערוץ 2 משנת

2003 ועד היום. כך, למשל, הלקוח הלא ממושמע, ש"שם קצוץ" על הקופאית הרוסייה ("לובה", עונה ראשונה); בני משפחת פילוס, הבהמיים, צרי האופקים והחומרניים, שמזלזלים בחוקים ובסמכות ונהנים לתחמן את כל העולם ואשתו ("הפילוסים", עונה שישית);⁴³ הערס הזקן המלוקק, במפגשי הפנסיונרים, שמרוכז בצרכיו ויודע לבקר רק את האחרים ("הפרלמנט", עונה שמינית), ומעל כולם הסמארקץ' הנדחף והקשקשן (המגולם על ידי יובל סמו), נציג בזכות עצמו של שירות ההסברה, שמשדל את המרואיינים לשקר לכתב הטלוויזיה האיטלקית כדי להציג את ישראל באור חיובי ("הישראלי היפה", עונה שביעית; "תותח בהסברה", עונה שמינית).

אבל אם בשנות השמונים והתשעים "הישראלי המכוער" נתפס על פי רוב כאדם בגיל העמידה, הרי שבשנים האחרונות גילו מצעיר.

תגובה לכתבה ב-mako: "חחחחח הלכה לפנינו מישהי שמנה רצח שאכלה המבורגר וצעקנו בקול רם "שתיחנקקק" חח. והבחורה הסתובבה בתדהמה ושאלה "למה???" חחח חשבנו שהיא מקומית. פאדיחות."⁴⁴

התופעה הודגמה גם במערכונים, שהחלו לשרטט בשנים האחרונות בני נוער מפלצתיים, ובראשם מערכוני הסדרה הסאטירית "ארץ נהדרת". כך למשל, מתבגרת בשם מאי, המנהלת עם שתי חברותיה יומן רשת מצולם ("בלוג") ומתקשרת דרכו גם עם בני כיתה הרחויים רועי ותמיר ("הבלוג של מאי", עונה רביעית), תלמידה אלימה בשם ליטל מעתוק וחברותיה, שמתעללות במורים הפתטיים ובמנהל בית הספר ("בית הספר", עונה שביעית) ומקפלות צעירות בחנות בגדים בקניון, שנוהגות להעליב לקוחות ("המקפלות", עונה שביעית). אבל דומה שהדמות המעניינת המפלצתית והאותנטית ביותר מבין כולן היא דמותה של קשת ליבליך (בגילומה של שני כהן). מדובר במתבגרת בגיל בת מצווה - "פקאצה" טיפוסית להורים עשירים ושפוטים, תובענית, תחמנית, אנוכית, אכזרית, עילגת ומרוכזת בעצמה ("בת המצווה של קשת ליבליך", עונה שמינית). סדרת המערכונים הזו זכתה לפופולריות רבה, לא רק בשל ההומור המקאברי והמשחק המשובח של הקומיקאית שני כהן, אלא גם בגלל שרוב הצופים זיהו את הדמות הזאת

מסביבתם הקרובה. שתי צעירות בנות גילה של הדמות מארץ נהדרת, שעמן שוחחנו, טענו ביושר שהמערכון הוא עליהן ועל חברותיהן. אגב, הן לא חשבו שהדמות של קשת ליבליך כל כך רעה ודווקא חיבבו אותה. במידה מסוימת גדל כאן דור בצלמה ובדמותה של קשת ליבליך והמערכון הזה היה בסך הכל זכוכית מגדלת על מציאות מדאיגה. זו מציאות בה ההורים מייצרים - בעקיפין או במישרין, במעשה או בשתיקה - ילדים גסי רוח. הערה: ילדת ה"בת מצווה" היא אמנם צעירה בגילה מבני דור ה-Y ומוקצנת מהם (עד כדי קריקטורה סוציולוגית), אבל התשתית והשורשים ללידתה התחילו אצלם, בשנות השמונים והתשעים. התובענות, והאטימות לזולת - בעיקר חוסר היכולת לזהות מצוקות - שליבליך מייצגת, משקפים נאמנה את הדור הזה וניכרת בהיבטים רבים של התנהגותו היומיומית.

להערכתנו, העובדה שקודים של נימוס, רגישות והתחשבות, שהיו מקובלים ושכיחים יותר בדור הקודם ותורגלו מגיל צעיר, הולכים ונעלמים בדור הזה, היא אינדיקציה לעליה ב"הורמון האני" - אות וסימן למה שכבר זכה לכינוי הסמלי "נרקסיזם המוני". חשוב להדגיש שאנו מכירים בחולשה אמפירית מהותית של ההכללות הללו, לאמור: היעדר אמת מידה (benchmark) השוואתית לדורות קודמים. הסימפטומים שתיארנו לעיל מתבססים בעיקרם על אבחנות אימפרסיוניסטיות ואוסף של התבטאויות שליקטנו ממקורות מגוונים (ראיונות, סדרות טלוויזיה, ספרות יפה, תגובות באינטרנט ועוד). עם זאת, דומה כי התופעות בתחום הזה כה בולטות לעין ושכיחות בשיח הציבורי, שלא בכדי רבים רואים בהן את אחד מסימני רוח הזמן. אנשים לא מנומסים ולא מתחשבים היו ואולי יהיו תמיד. אבל למי שחי בישראל בשלושת העשורים הראשונים של המדינה, השינוי שחל בשנים האחרונות בולט. זה לא בהכרח הכמות, אלא יותר העוצמה (דברים שנחשבו לחציית קו אדום נעשו מקובלים) ובעיקר הלגיטימציה להתנהגויות אנטי-חברתיות וההשלמה עם הקוד של "כל אחד לעצמו". אין זה מקרה שרבות מהדמויות שזכו לפופולריות גבוהה בקרב צופי "האח הגדול" בישראל (תוכנית שזכתה לרייטינג עצום של 1.5-1.3 מיליון צופים) התאפיינו בוולגריות בלתי מוסתרת. למעשה רבים העריצו אותם בדיוק בגלל המאפיין הזה.

גבר מדור הבייבי-בוורס: "צפיתי, כמו רבים אחרים, בטקס ההשבעה של חברי הכנסת במשכן הכנסת. לצערי, החוויה אינה מלבבת ואינה משדרת כבוד - לא לכנסת, ולא למדינת ישראל. צורת הישיבה של רבים שם מזכירה את הנדרש מאיתנו בליל הסדר - הסבה שמאלה או ימינה ולא דווקא לפי הנטייה הפוליטית. מעטים יושבים זקופים וספק עד כמה מקשיבים לנאמר מעל לדוכן. לחשופים מפה לאוזן - כאילו הם יושבים על ספסל בפארק. חלקם לבושים בחוסר טעם - אך למה נתלונן? האם לחברי הכנסת יש כללי התנהגות ולבוש? ההתרשמות שלי - צפיתי במסיבת קוקטייל טיפוסית ישראלית - ולא אתפלא אם מישהו יגיע לכנסת גם בסנדלי אצבע."⁴⁵

בחברה הישראלית נוצרה למעשה אוירה תרבותית של "אני לא סופר אותך ממטר" והצעירים ספגו אותה מגיל צעיר.

הבלוגרית נועה אסטרייכר כינתה זאת "תרבות התמותו": באולם חשוך (מועדון הופעות, אולם תיאטרון או קולנוע), הסמארטפון שלכם מאיר כמו זרקור משטרת. גם אם אתם מצלמים בלי פלאש, או רק בוידאו - המסך מפיץ אור חזק מאוד על סביבתכם וגורם לכל מי שאיתרע מזלו לשבת בשורות שמאחוריכם להביט ישר אליו. זה לא רצוני - זו תגובה של העיניים לגירוי ויזואלי פתאומי וחזק. [...]

ביקשתי יפה, התחננתי, בסוף גם נזפתי וזעפתי - וכלום. [...] ההפרעה ליושבים סביבו ומאחוריו היא פרט שולי, מידע מיותר שאין לו שום עניין בו. ההתעלמות המוחלטת שזכיתי לה מהמפריעים אמרה רק דבר אחד: אנחנו מפריעים לך? תמותי.

הגישה הזו, שכזכור הופגנה באמצע אירוע תרבותי באולם תיאטרון מעובב, מאפיינת כיום חלק עצום מהמרחב הציבורי בישראל. אם עד לפני כמה שנים עוד היה נדמה שהערה למישהו תגרום לו להתנצל ואפילו להדול ממנהגו הפסול, כיום שולטת תרבות ה"תמותו" ביד רמה. [...]

את תרבות ה"תמותו" פוגשים בחוף הים, כשמשפחות שלמות משאירות אחריהן קילוגרמים של אשפה ומתפנות מהשטח על טפן וציוודן בפרצוף אדיש. "תמותו" היא גם הגישה של אנשים שמנהלים שיחות עם רמקול מופעל או משמיעים מוזיקה בנייד באוטובוס או במונית שירות. "תמותו" היא ההצעה של כל מי שביקשתם ממנו לזוז ולא זוז, לנקות ולא ניקה, להוריד ווליום ולא הוריד. זו גישה שאומרת: אני יודע שאני מפריע לך, וזה ממש לא מעניין אותי."⁴⁶

הביטוי המובהק ביותר לתכונה זו של הישראלים הוא האופן שבו הם מתנהגים כלקוחות במקומות ציבוריים או מול ספקי שירותים. בשנת 2012 הופיעה ב-Ynet סדרה של טורים שעסקה בלקוח הישראלי הטיפוסי. התיאורים הללו מדגימים את הגל הוולגרי והאנוכי השוטף את החברה הישראלית ואת התרופפות הרסנים שמשפיעה בעיקר על הדור הצעיר.

מוכרת בחנות ספרים תיארה את ניסיונה עם הלקוחות הישראלים כך: "הם צווחים, מתנהגים כמו בשוק, מטפטפים גלידה על ספרים, מעלימים עין מהילדים שקורעים עמודים ואפילו מחתלים תינוקות באמצע החנות. [...] הלקוחות הישראלים ידאגו טוב מאוד למצוץ עד לשד העצם כל מוצר וכל שירות שאותו הם מקבלים, העיקר שלא יצאו 'פראירים'".⁴⁷

קצין ביטחון בנתב"ג תיאר את ניסיונו עם נוסעים ישראלים לחו"ל כך: "אין לי כוונה לדבר על גסות הרוח שלכם, הצעקות, חוסר הסבלנות, החוצפה המושרשת בכם לדרוש ולקבל מיד. התלונות השקריות של: 'אנחנו עומדים פה כבר 50 דקות!' כשבפועל הגעתם לפני כ-10 דקות. [...] זו הפעם הראשונה שאני כותב על הבעיות הללו בחברה הישראלית, על התרבות העקומה, על חסרי הסבלנות המוכנים לרמוס כל מה שנקרה בדרכם אל תחושת העליונות על האחר. מעולם לא נתנו משמעות כה גבוהה לפן הפיננסי כמו בשנים האחרונות. היום אפשר לקנות בישראל הכול בכסף ולכל דבר יש מחיר. אני באמת חושש שאנחנו מאבדים את הישראלי היפה".⁴⁸

מלצרית תיארה את ניסיונה עם הלקוחות הישראלים במסעדות כך: "עבדתי בשלוש מסעדות גדולות במרכז הארץ ויצא לי להכיר מקרוב את הסועד הישראלי האימפולסיבי, המתלונן והסחטן. אותו סועד שמגיע לו הכול, כל מה שבחינם, כל מה שלא בחינם, וכמובן קינוח לפיצוי. לפעמים אני מרגישה כאילו הוא בא למסעדה לא כדי ליהנות, אלא כדי להתלונן, להראות חוסר שביעות רצון ולסחוט כל מה שיכול מה 'מגיע לי'".⁴⁹

ב-2015 התחדש במלוא עוצמתו הדיון על הישראלי המכוער,⁵⁰ בעקבות סדרה של אירועים מבישים שתועדו במצלמות הסמארטפון ונחשפו לציבור באמצעות יוטיוב ופייסבוק. הבולט שבהם הוא מה שזכה לכינוי "טיסת השוקולד". בעקבות הדיון הופיעו גם דפי פייסבוק של אזרחים אכפתיים שמתעדים אירועים דומים, במטרה לעשות "שיימינג" למי שנתפס במצלמה שהתנהגות לא ראויה.⁵¹

מנכ"ל הדקה ה-90 תיאר את הישראלי המכוער כך: "נכון שוויתרנו לך לאורך שנים, ספגנו את ההתנהגות המכוערת שלך, והבלגנו במקומות שאסור היה לנו. [...] ויתרנו לך כשהתבטאת בצורה מחפירה כלפי עובד/ת בשירות לקוחות כשלא קיבלת מיד את מה שרצית, ויתרנו לך כשאיימת להגיע למשרד ולשבור את העצמות של מנהל מוקד המכירות בגלל טעויות שאתה עשית, ויתרנו כשכעסת על המאבטח בקניון שבסך הכל עושה את עבודתו, או כשקיללת נהג אינספור פעמים שכביכול תפס לך את החניה ואז הלכת וחנית בחנית נכים. אתה הישראלי המכוער שמשתלח בטוקבקים הרסניים בכל הזדמנות אפשרית, בעוד שחוקים ונהלים הם 'המלצות בלבד' עבורך".⁵²

התרמילאים מהדור הראשון הגיעו ברובם ממשפחות מרקע סוציו-אקונומי גבוה והיוו שגרירים טובים של המדינה. התרמילאים מדור ה-Y ככל הנראה ייצוגיים פחות ושיעור לא מבוטל מתוכם (עד היום לא נאספו סטטיסטיקות) מתאפייין בהתנהגות אדנותית ובוטה כלפי המקומיים, שגורמת נזק עצום לתדמיתה של ישראל.⁵³

בסקר, שנערך ב-2013, נמצא שיותר צעירים (עד גיל 30) נתקלים בהתנהגויות של ישראלים, שגרמו להם להתבייש.⁵⁴

תגובה לכתבה ה-Ynet: "כשאני בחו"ל לא אכפת לי מהמדינה. כשאני בחו"ל אני נהנה בשביל עצמי ולא טס לייצג אף אחד".⁵⁵

צעיר שחזר מ"הטיול הגדול": "הישראלים, כך זה נראה, הם הרוב בין המטיילים ברבות ממדינות דרום היבשת. הם לא מרגישים צורך להתערבב עם אחרים, הם חזקים, הם הכי חכמים והכי לא אוהבים שיעבדו עליהם. וגם כאשר ממש לא עובדים עליהם - רבים מהם חשים שיצאו פראיירים. מחזה נפוץ הוא חבר'ה צעירים שמתעצבנים וצועקים, מלכלכים את הסביבה ומתנהגים בניגוד מוחלט לנורמות המקומיות. [...]

גם לזה הייתי עד: מלצרית פונה לישראלי ושואלת אותו מה ירצה להזמין, הוא עונה לה בחצי גמגום (שספק אם הבינה), היא טועה ובמקום הקטשופ שרצה - מביאה לו רוטב חריף. הוא בתגובה מתעצבן, כמעט מעיף דברים מהשולחן, וכשהיא ניגשת אליו בשנית, מקלל אותה בעברית כאילו היא לא מבינה מהטון והמבט שלו למה הוא מתכוון. ככה אנחנו מצטיירים לעיתים מזומנות - מכוערים. "מוצ'ו בלאגן", המון בלאגן אנחנו עושים. והמילים הללו אינן אקראיות, אלא מילים שמושרשות אצל כל מקומי שבא במגע עם ישראלים במסגרת עבודתו. הכל.⁵⁶

בעקבות מספר הצתות בפארק טורס דל פאינה בצ'ילה, התראיינה הקונסולית וקצינת המנהלה של שגרירות ישראל בצ'ילה. לדבריה: "המקרים של ישראלים שמדליקים אש בפארק, על אף ההוראות הברורות שזה אסור - חוזרים ונשנים. זה אסור לחלוטין, גם לא לשרוף טונה שזה איזה מנהג שכנראה למדו בצבא. לא עושים את זה גם לא באזורים שמותרים לבישול. הרוחות בפארק מגיעות עד למאה קמ"ש, זה עניין של שניות ואנחנו לא יכולים להרשות לעצמנו להיות אחראים שוב לנזק גדול שכזה. אנחנו בקשר עם כל הגורמים הרלוונטיים, השגריר ביקר באזור, אני חזרתי שלשום מהפארק, יש לנו חומר הסברה בעברית ופרויקט התנדבות בעניין אבל ברגע שההתנהגות הזו חוזרת על עצמה, הקומץ הקטן הזה גורם נזק. אנחנו מסבירים שיש רגישות לשמורת הטבע, שהיא אחת היפות והמרהיבות בעולם כולו, בעיקר לאור המקרה של השריפה ב-2011. מסבירים על החשיבות והרגישות, על האיסור המוחלט להדליק אש בכל צורה שהיא. כמו כן, איסור השארת שקיות האשפה. צריך להבין שאין משאיות של זבל שעולות על ההר ואוספות את האשפה - ורק הישראלים משאירים את האשפה לצערי, הנתונים באמת קשים: בפארק ישנם 190 אלף מטיילים בשנה, מתוכם הנכנסים לפארק הם 6,000 ישראלים בלבד. אחוז הישראלים קטן מאוד - שלושה אחוזים בלבד, אבל מתוך השלושה אחוזים האלה, מבחינת כל מקרי הפרות החוק בפארק והדלקת האש - 70% הם ישראלים. 30% הם תיירים מכל שאר העולם, וזה כל כך בולט וזה באמת מכעים כאן וקרע פוריה בתקופה קשה גם כך. אי אפשר להוסיף שמן למדורה."⁵⁷

אגו טריפ

ענווה מעולם לא היתה תכונה פופולרית בחברה הישראלית. אדרבא, גאווה עצמית היא אחת ממאפייני היסוד של מודל הצבר הקלאסי, והיא מושתתת על הגאווה היהודית, הגאווה הציונית (היהודי החדש, "המשופר") והגאווה מקומית (ישראל כחברה מצליחה). אולם גם כשהישראלי חונך בזמנו להתגאות בעצמו, בדרך כלל זו הייתה גאווה של השתייכות קבוצתית. בעשורים הראשונים של המדינה, מי שביטא גאווה עצמית והבליט את תכונותיו הטרומיות והישגיו האישיים, נתפש כיהיר וזכה לגינוי.

משנות השבעים ואילך מסתמן שינוי בתפיסה הזו. נוצרה לא רק לגיטימציה להתגאות בהישגים אינדיבידואליים, אלא גם מעין מוסכמה שמותר ואפילו רצוי להבליט את עצמך, כחלק מתרבות השיח העצמי, בהשראת התרבות אמריקנית. אפילו המילה הפופולרית "סוציומט", שקשה לתרגמה לשפות אחרות, נמוגה בהדרגה מהשיח העממי וכך גם המילים "שוויצר" או "דאווינר". התפתחות הכלכלה היזמית-תחרותית השפיעה מן הסתם על המגמה הזאת, אבל היה פה גם זרז אידיאולוגי: לגיטימציה ערכית לאגו טריפ ולהתמקדות בטיפוח העצמיות, ברוח תרבות זכויות האזרח הדמוקרטית.

דיווח בפייסבוק: "היה לי ערב מהמם, השקתי 'מוצר סטיילינג חדש' בהצלחה גדולה ועוד 'בייבי' חדש שלי יצא לדרך...
לילה טוב חברים ובסטייל."

מרצה וותיקה לחינוך באחת האוניברסיטאות: " לפני מספר שנים הגעתי לכיתה של תלמידי חט"ב כחלק מפרויקט של "הוראה אחרת" וניסיתי להסביר להם על מפת מושגים. עשיתי זאת בעזרת ההיררכיה של המשפחה: סבא וסבתא - ההורים שלך והדודים - האחים שלך ואתה וכך הלאה - על הלוח שרטוט מלמעלה למטה. ואז קמה ילדה אחת ואמרה לי שאני טועה. השרטוט הנכון לדעתה: היא במרכז וסביבה כמו שמש - הסבא, סבתא, אמא, אבא, אח, אחות וכדו'.... ובעצם, הילדה הזאת גדלה להיות דור ה-Y."

המגמה הזאת היא חלק מיבוא מאסיבי של תרבות אמריקאית. קמפבל וטוונג' השוו במחקרם ("המגיפה הנרקסיסטית - חיים בעידן המגיע ל"י")⁵⁸ שאלוני אישיות (16,275), שנערכו בקרב סטודנטים אמריקאים בין השנים 1979-2006. 30% מהסטודנטים שמילאו את השאלון משנת 2000 היו במובהק יותר "מאוהבים בעצמם" מסטודנטים שמילאו את השאלון בשנות השמונים והתשעים. שני שלישים מהנשאלים מדור ה-Y עקפו בקלילות את דירוג הנרקסיזם הממוצע של ילידי שנות השישים והשבעים. "הסימפטומים של נרקסיזם מפוזרים על פני סקאלה של התפלגות נורמלית, כמו באינטליגנציה", הסביר קמפבל בראיון למוסף "כלכליסט": "מה שמצאנו הוא שניקודי האישיות הממוצעים של רמות הנרקסיזם עולים באופן מובהק לאורך הזמן. יש יותר אנשים נרקסיסטים כי התרבות עצמה נהפכה לכזו. התרבות האמריקאית לוחצת עליך להיות יותר חומרי ומרוכז בעצמך. זה יכול לקרות גם אם אתה לא ממש נרקסיסט, אלא נטמע בתוך מה שאחרים עושים."⁵⁹

הנטייה להאדרה עצמית משתקפת כבמראה בקורות החיים שצעירים מכינים. הנוהג הוא לציין בסוף קורות החיים יתרונות וכישורים אישיים. אבל מתוך עשרות קורות חיים שאספנו, עולה הרושם שהם נוטים להגזים ושהענווה אינה תכונה שמאפיינת אותם. לא בכדי היא גם לא מופיעה כאחד היתרונות שלהם, שעה שהם מנסים "למכור את עצמם" למעסיק פוטנציאלי.

צעירה בת 28, לאחר תואר שני: "על עצמי: יחסי אנוש מעולים, אסרטיבית, בעלת אינטליגנציה גבוהה, עמידה במצבי לחץ, כושר ביטוי מעולה, סבלנית וחרוצה."

ההאדרה העצמית משתקפת גם בהגדרות העצמיות שלהם בכרטיסי ביקור ובפייסבוק.

צעיר כתב על עצמו בדף הפייסבוק שלו: "עצמי, מנכ"ל ובעלים".

האנוכיות משתקפת גם במערכת היחסים הזוגית. הם מרבים "להברז" זה לזה, כך סתם, בלי להודיע, בלי לנמק, גם אחרי יחסי קרבה. גם לא נדיר לסיים יחסים אינטימיים בשליחת סמס.

אחד הביטויים של תרבות העצמי הוא אובססיית ההופעה החיצונית. לא בכדי ה-Y ניקים זכו לתואר "דור הטווסים". הם משקיעים זמן וממון (בנות ובנים כאחד) בבגדים ובאביזרים, בכתובות קעקע ופירסינג, בטיפולי שיער, בפדיקור ומניקור, בטיפולי יופי מסוגים שונים, חדרי כושר, דיאטות, ניתוחים פלסטיים ועוד. הם גם מרבים להתבונן על עצמם במראה.

הגישה הזאת מתפתחת כבר בגיל צעיר, בהשפעת התקשורת. צעירים נחשפים למכבש תרבותי שמאדיר את המראה החיצוני (בדגש על מיניות אסרטיבית), בסיוע דוגמניות ודוגמנים שזוכים למעמד של גיבורי על.

לתופעה הזאת יש השפעות שליליות וחיוניות על ה-Y ניקים. מצד אחד הסגידה למראה החיצוני מעבירה את המסר ש"העטיפה" חשובה מהתוכן ומעוררת בכך נרקסיזם, חומרנות ושטחיות. היא גם יוצרת חוסר ביטחון ורגשי נחיתות

מצד שני, צעירים היום מטופחים, נקיים ואסתטיים יותר בחזותם מדורות קודמים (בהכללה רחבה כמובן). הם מרבים להתקלח, לכבס, להתבשם, להסתפר ולהסתרק. הרגישות האסתטית משתקפת גם בסביבות העבודה והמגורים שלהם, שהן לרוב מושקעות ומוקפדות. האוריינטציה הזאת בולטת במיוחד על רקע הרישול החיצוני ותרבות החאקי האסקטית שאפיינו את תרבות החלוץ והצבר.

לא בכדי, אחת ממתנות הבת מצווה האופנתיות בישראל של השנים האחרונות היא "בוק" מקצועני, שמצולם ומופק בסטודיו לפי כל כללי הסטייל, ובו מככבת בעלת השמחה - ילדה בת 12. "בוק בת-מצווה" הוא אלבום תמונות מהודר ומושקע, שבו בנות מנציחות את עצמן כמזכרת מקו התפר שבין ילדות לנעורים. הבוק מצולם על-ידי צלם מקצועי ומוצג לראווה במסיבת בת המצווה, שם הוא נחשף לקהל היעד של המוצר: בנות שמתקנאות בכלת האירוע, מתקשות לעמוד בלחץ החברתי ומבקשות בוק נאה שכזה גם לעצמן.⁶¹

דוגמא מתוך פרסומת: "נסיכה ל-24 שעות! יום חלומי לבת מצווה הכולל ספר מקצועי צמוד + מאפרת + סטייליסטית + צלם סטילס + וידאו + אלבום תמונות (בוק) מפואר, אלבום ברכות, הגדלת תמונה והרפסטה על קאפה בגודל חצי גיליון - ב-1,988 ₪ בלבד במקום 4,000 ₪. פעם ההכנות לבת מצווה סבבו סביב האולם, האוכל והמוזמנים. היום, בעידן ה'בת מצווה', היום המיוחד הזה סובב כולו סביב החוגגת הצעירה. הגרופון של היום מקנה לכם אפשרות לשרג את בת המצווה של הקטנה, ולהעניק לה יום מלכותי במיוחד שכולל צילום ב-2 לוקיישנים שונים!"⁶²

ההתמקדות במראה החיצוני באה לידי ביטוי סמלי בתשומת הלב הרבה שהם מקדישים לתמונת הפרופיל שלהם בפייסבוק.⁶³ הם מרבים לשלוח לחברים תצלומים ומבקשים משוב. לרוב התגובות מתפעלות, בסגנון: "אחלה תמונה חתיך איזה לוק", "יפה לך", "איזה מאמץ", "איזה מלך..."⁶⁴

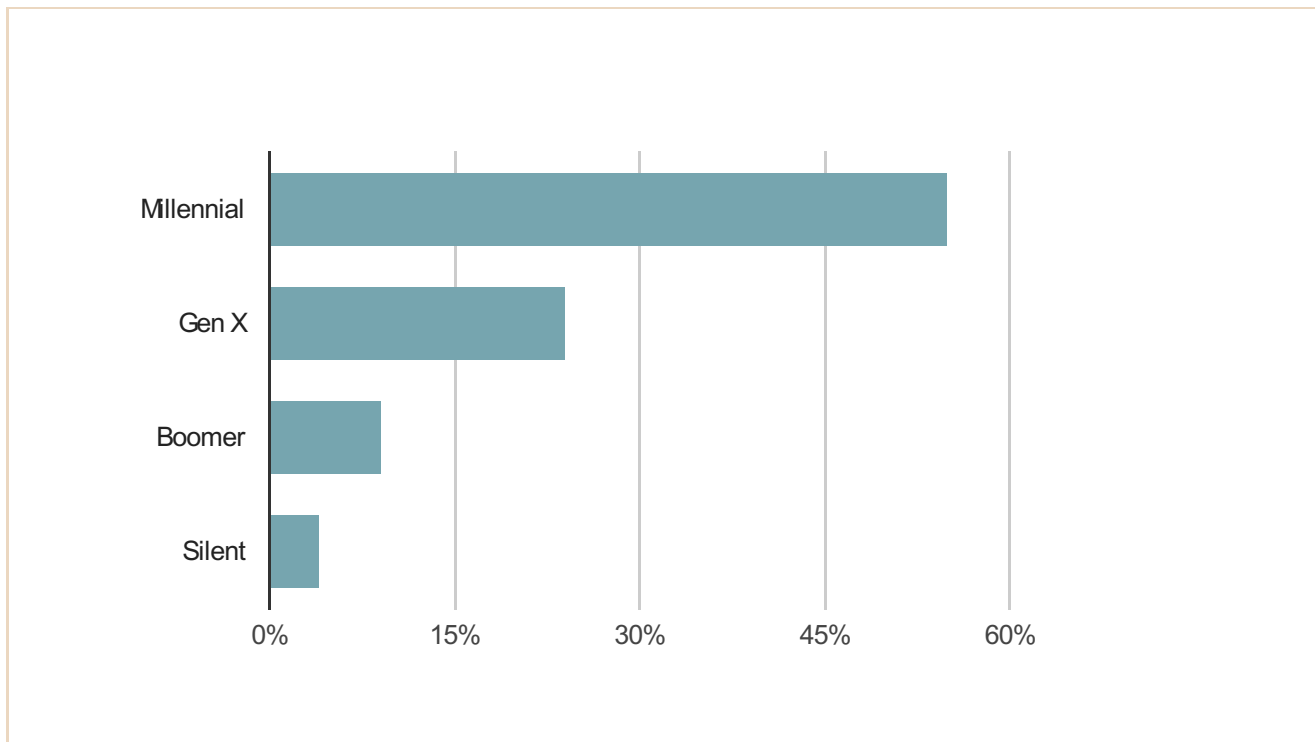
סֶלֶפִי (באנגלית: selfie) - דיוקן עצמי (לעתים קרובות יחד עם עוד מספר חברים) המצולם באמצעות טלפון חכם הוא אולי הביטוי המובהק ביותר לתרבות האני ששוטפת את עולמנו ומאפיינת בעיקר את הדור הצעיר.⁶⁵

נתונים על סלפי

סקר שנערך באוסטרליה: כשני שלישים מהנשים בגיל 18 עד 35 צילמו תמונות סלפי, מרביתן לשם שימוש בפייסבוק (1)
סקר שערכה חברת סמסונג: כ-30% מהתמונות שמצלמים בני 18 עד 24 הן תמונות סלפי (2)
דיווח ב-BBC: נכון ליוני 2013 היו ברשת אינסטגרם למעלה מ-23 מיליון תמונות שלוו בכיתוב "selfie", ולמעלה מ-51 מיליון לוו בכיתוב "me" ("אני") (3)

References: (1) McHugh, Jillan. 3.4.2013. 'Selfies' just as much for the insecure as show-offs, Bunbury Mail. (2) Hall, Melanie. 17.6.2013. "Family albums fade as the young put only themselves in picture, The Telegraph. (3) Self-portraits and social media: The rise of the 'selfie', BBC, 7.6.2013.

Percentage saying they have shared a selfi (USA)

Reference: Taylor ,Paul. 4.3.2014. More than half of Millennials have shared a 'selfie'. PEW Research Center.

בשנת 2014 צמח דיון ציבורי ביקורתי על תופעת הסלפי,⁶⁶ כאשר נודע ששיר הנושא של הפסטיגל כולל מילים מקוממות שמייצגות את רוח הזמן.

חלק ממילות שיר הסלפי:⁶⁷

"קניתי טלפון חדש, משמע שהוא "דנדש", מותק./ מצלם את עצמי בפרוות, יש לך עותק, מותק. מותק, תנסו, החיים שלי זה סלפי, / אפילו במטבח יש מזכרת של השפית. [...]
 יד אחת למעלה, / עכשיו מול הראי, / מוציא את הלשון וזה מה זה אמיתי.
 מצלם צ'יק צ'יק, / דופק חיוך כיפי, / תודה רבה למאמי שלימדה אותי ת'סלפי.
 מת על עצמי, אני מת על עצמי. /3X וואלאק אחי, אני מת על עצמי.[...]"

מפונקים במובן החיובי

הלגיטימציה למיקוד עצמי מופיעה כבר בספרי ילדים אחרים שעליהם גדלו ה-Y ניקים וגם בפזמוני הילדות שלהם. כך למשל בספרי "הילד הזה הוא אני" של יהודה אטלס ובתקליט הפופולרי של יונתן גפן "הכבש השישה עשר" שבו אחד הפזמונים כולל את המשפט הסמלי "אבל הכי הכי הרבה אני אוהב אותי".⁶⁸

חלק ממילות השיר "אני אוהב":⁶⁹

"אני אוהב את אמא ואת אבא גם / ואת שולה הגננת ואת הרודה מרים
אני אוהב את סבא ואת סבתא אני אוהב את אחותי / אבל הכי הכי הרבה אני אוהב אותי."

'פינוקי' (Spot the Dog) הוא סדרת ספרי פעוטות, שבמרכז עלילתה עומד כלבלב קטן בשם זה. הסדרה, שפורסמה בשנות השמונים, זכתה להצלחה רבה בעולם וגם בארץ והפכה כמעט באופן מיידי לספר חובה לרוב ההורים. דור שלם של ילדים בני דור ה-Y גדל על 'פינוקי'.⁷⁰

שמו המקורי של הכלב, גיבור הסדרה (שאותה כתב אריק היל לבנו כריסטופר) הוא Spot כיוון שיש לו כתמים על הבטן והזנב. בעברית הוא נקרא 'פינוקי', ככל הנראה משום שההוצאה לאור (שוקן) חיפשה שם שידבר לילדים והוריהם.

לכאורה מדובר בספר זאטוטים, שעוסק בחוויות הלמידה של העולם הסובב אותנו ובקשר האהבה בין הורים לילדים.⁷¹ אבל ברובד העמוק יותר הספר הזה ביטא שינוי מגמה בתרבות המערבית בכלל ובישראל בפרט: המעבר לחברה ששמה לה למטרה להפוך ילדים למאושרים – כלומר "מפונקים" במובן החיובי של המילה.

הכלב נקרא פינוקי לא כשם גנאי אלא כרמז לחובתו העליונה של ההורה החדש כלפי ילדיו: לפנק, לפנק, לפנק. באופן מוכלל זאת חברה שהפכה את החיפוש אחר האושר לאובססיה ותרגמה את האהבה למונחים של מילוי רצונות אישיים. זה לא אושר המוגשם באמצעות נתינה או גרימת אושר לזולת, אלא במונחים של מקסום ההנאות והרווחים בחיים ומזעור הסבל.

לא בכדי מוטיב ה"בא לי" וה"לא בא לי" התבסס בפזמונים הפופולריים של השנים האחרונות. להלן קטעים מכמה מהם:

חלק ממילות השיר "בא לי עליך":⁷²

"אין לי ראש לשמוע כל מיני דברים /
לא אכפת לי מה עליי כולם אומרים /
עושה מה שאני רוצה / בלי חשבון וכלי בושה."

חלק ממילות השיר "לא בא לי":⁷³

"אתה אתה אתה לא בא לי / לא בא לי, אתה לא בא לי /
אתה לא בא לי, לא בא לי טוב."

חלק ממילות השיר "בא לי עליה":⁷⁴

"ובא לו בא לי עלי ולא בא לי עליך /
 בא לו בא לי עלי אבל בא לי עליה/ ובא לו בא לי עלי ולא בא לי עליך/
 בא לו בא לי עלי אבל בא לי עליה/ בא לי עליה.

חלק ממילות השיר "מגיע לי אותי":⁷⁵

"אוהב רק את עצמי / מגיע לי אותי
 מהי תבינו שככה אני."

חלק ממילות השיר "אני רוצה להיות":⁷⁶

"אני רוצה להיות הכי מכולם/ אני רוצה לכבוש את כל העולם. [...]
 עוד אבצע את המהפך / אני אצליח כן אני תותח."

התקשורת, בעיקר התקשורת האמריקנית, שמודלים שלה יובאו ארצה, פמפמה לנו שתכלית הקיום האנושי היא השגת אושר אישי, והתוצאות הן בהתאם. מחקרים בעולם וגם המחקר שלנו מוכיחים ש"אושר" ברמה האישית עומד במרכז הקיום של הדור הזה.⁷⁷

לראשונה הדוניזם נחשב במערב לצורת חיים לגיטימית והרדיפה אחרי סיפוקים וקפסולות של אושר - למוטו ("תפנק אותי", "אפשר לפנק/להפניק אתכם ב...").⁷⁸ התופעה הלשונית מקבלת הקשר סוציולוגי גם לאור העובדה שהמושג "פינוק" או "מפונק" בשפה העברית נתפס במשך שנים רבות כשלילי. היום רוב הצעירים, שגדלו על סיפורי 'פינוקי', אינם מודעים למשמעות הישנה של המושג הסמלי הזה. רובם מאמינים באמת ובתמים שהמטרה בחיים היא להתפנק וכל המרבה הרי זה משובח.⁷⁹

לכן הם גם מפרגנים למישהו אחר שנהנה מהחיים, כי בכך הוא מגשים את עצמו. כשהם פונים ללקוחות שלהם בביטוי הרווח "אפשר לפנק אותך?" הם מתכוונים לזה ברצינות, וכשהם שואלים בסיום הערב "נהניתם?" הם באמת מייחלים לתשובה חיובית. הבעיה היא שכאשר המוטו בחיים הוא לפנק ולהתפנק, החיים נעשים מאכזבים ומייאשים יותר כשמסתבר שהם מסע מפרך ולא מסע תענוגות.

אסוציאציות למילה "פינוק" בקבוצת המיקוד:
 "עושה טוב לגוף ולנפש, אוהבת לפנק וכשמפנקים אותי."

"משהו חומרי או בילוי שעושה כיף לאחר יום ארוך."

"הכי פינוק בשבילי זה להיות חולה ולנסוע להיות בבית של ההורים עד שמבריא." "לקבל מה שרוצים מתי שרוצים - זה להיות מפונק, או לפנק את עצמך, זה לדעת להעניק לעצמך מתנה מדי פעם."

"חיבוק בסוף יום קשה, מסאז' אחרי עבודה קשה, חיוך בכל פעם שהמצב רוח קצת יורד."

"טוב להיות גם מפונק מדי פעם כל עוד זה לא נעשה במידה מוגזמת."

"בדרך"כ פינוק ברמה סבירה הוא חיובי - הוא מוכיח שאנחנו אוהבים את עצמנו ויודעים שמי שמפנק אותנו גם אוהב אותנו."

"פינוק מזכיר לי את אמא שלי. אני חושבת שאם יש להורים את היכולת לפנק את ילדיהם, אז עליהם לעשות את זאת, אך עם זאת לחנך שדברים כאלה באים עם עבודה קשה ולתת להם גם קצת לעבוד בשביל להתפנק:)"

"תחושה כיפית, יחס נעים."

"מסאז', מנוחה, ארוחה טובה בחוץ, שינה עמוקה או כל אקסטר מעבר לשגרה."

"תחושת אושר רגעית שכיף לחוות כמה שיותר."

הדימוי של "צעירים מפונקים" שב ועלה בראיונות שערכנו עם הורים, מורים, מפקדים ומנהלים בתחומי התמחות שונים, וכן אמירות בסגנון אמירה בסגנון "אנחנו קלקלנו אותם", "רק על עצמם הם חושבים", "הם לא סופרים אותנו". גם הדוגמאות היו מגוונות, החל בנטייה שלהם להתלונן ולהתחמק מעבודות, ממטלות ומחובות - בבית-הספר, במשפחה, בצבא, באוניברסיטה ובעבודה, וכלה בכך שהם "מפורצים" (מבט סובל וכעוס) כשהעומס גדל. רבים ציינו גם את העובדה שהדור הזה יודע למשוך תשומת לב, להיעטף באהבה ולהתכרבל בזרועותיהם של ההורים והסבים או של כל אחד אחר, שמוכן לאמץ אותם לחיקו.

הם מצליחים לסנגר את סביבתם, בין השאר משום שהם נוטים לוותר על גאווה עצמית, לא לתבוע עצמאות מלאה ומשום שהם אינם מסתירים את הילדותיות שלהם והתלותיות שלהם. אדרבא הם מבליטים את התכונות הללו, כדי לקבל עוד ועוד תשומת לב ולהתפנק עד אין קץ (להרחבה בנושא זה ראו: **הילד בן שלושים - בגרות מעוכבת**).

ביולי 2012 פרסמה כתבת ה"ניו יורקר", אליזבת קולברט (Kolbert Elizabeth), כתבה נרחבת ורכת תהודה שכותרתה "מקולקלים מרוב פינוק" (Spoiled Rotten).⁸⁰

"הילדים של היום", כותבת קולברט, "הם כנראה היצורים הכי מפונקים אי פעם. פרט לצאצאי שושלת מינג ויורשי העצר של צרפת לפני המהפכה, ילדים אמריקאים כיום הם כנראה האוכלוסייה המפונקת ביותר בתולדות העולם. לא רק שיש להם כמות חסרת תקדים של חפצים - בגדים, צעצועים, מצלמות, מגלשי סקי, מחשבים, טלוויזיות, טלפונים סלולריים, פלייסטיישנים ואייפודים, הם גם קיבלו לידיהם סמכות חסרת תקדים במסגרת המשפחתית."⁸¹

בכתבה מצוטט ספרם של האנתרופולוגים ז'אן ארנולד, אנטוני גרש, אנזו רגאזיני ואלינור אוקס "חיים בבית במאה העשרים ואחת".⁸² מדובר באתנוגרפיה ויזואלית של בתי אב של מעמד הביניים האמריקאי. האנתרופולוגים מצביעים על כך שלאחר שנים ספורות הבית הטיפוסי בארה"ב מתמלא על גדותיו בחפצים ופיצ'פסק - החל מרהיטים, ומכשירי ספורט וכלה בבגדים וצעצועים. החוקרים חישבו ומצאו שכל ילד חדש במשפחה מביא לעלייה של 30% במלאי הרכוש המשפחתי, וזה עוד לפני שהגיע לגיל בית ספר. רבים מהדרי הילדים עמוסים בבגדים וצעצועים, והצילומים שלהם מהווים מראה מדכאת של פסיכוזת "הילד במרכז".

הורים לא רק עובדים בפרך כדי לגרום לילדיהם להיות מאושרים, אלא מחפשים את האשרור המתמיד שלהם, בניגוד מוחלט למה שהיה מקובל בעבר (ילדים חיפשו את האשרור של הוריהם). במשפחות רבות ממעמד הביניים האמריקאי, ההורים מזנקים למלא כל בקשה וגחמה של ילדיהם, והם בהחלט יודעים לבקש. קולברט מציינת בציניות שספרי הדרכת ההורים של היום מספקים עצות חינוכיות על דרך השלילה: "לא להיכנע לפעוּט", "לא להתערב בכל פעם שבני העשרה שלכם נראים משועממים" וכדומה. כלומר מטרתם לתקן טעויות שעשינו לדור שלם, שלא מסוגל לשרוך את נעליו ולשבת דקה עם עצמו.

קולברט מספרת על אנתרופולוג מאוניברסיטת קליפורניה, לוס אנג'לס, שבילה מספר חודשים עם שבט נידח באמזונס הפרואני. הוא השווה בין התנהגותם של ילדי השבט במשפחותיהם לבין התנהגות הילדים במשפחות מעמד הביניים בלוס אנג'לס. ההבדלים היו תהומיים והמשמעויות ברורות. בעוד שאצל השבטים "הפרימיטיביים" הצעירים מתחנכים לקחת אחריות ולסייע בעבודות הבית, במשפחות האמריקאיות הבקשות של ההורים נופלות על אוזניים ערלות. על פי החוקרים, רבים מההורים האמריקאים טוענים שיותר פשוט לעשות את המטלות בעצמם מאשר לגרום לילדים שלהם לשאת פעולה. הילדים נוהגים בהוריהם כרודנים וההורים מצידם עפר לרגליהם. מי שסבור שלוס אנג'לס הוא מקרה פרטי ולא מייצג, שיקום.

סיפור מעניין נוסף שמוכא בכתבה הוא על פמלה דרוקרמן (Pamela Druckerman) עיתונאית לשעבר ב"וול סטריט ג'ורנל", שנישאה לבריטי ועברה לגור בפריז. לשניים נולדה בת, ובאופן טבעי היא גודלה על פי האסכולה האמריקאית. התוצאה של החינוך הזה הייתה קטסטרופלית ובלטה אל מול התנהגותם של הילדים הצרפתיים. בכל מסעדה גינה ציבורית שבהן ביקרו, ילדים צרפתים ישבו בנחת בארוחה של שלוש מנות, ואילו הבת האמריקאית זרקה אוכל מהשולחן עוד לפני שלב המתאבנים. דרוקרמן שוחחה עם הרבה אימהות צרפתיות, וכתבה על כך ספר בשם "לגדל את Bebe" (תינוקות בצרפתית).⁸³ היא למדה מהשיחות שהצרפתים (ממעמד הביניים) מאמינים כי לטובת ילדיהם עדיף לדעת להגיד "לא" וגם להתכוון לזה. הם מאמינים שהילדים שלהם צריכים לדעת להתמודד עם תסכול. מה שדרוקמן ועוד רבים כדוגמתה לא ממש מבינים, הוא שזה לא עניין צרפתי. פשוט אירופה מפגרת בצעד אחד אחרי התהליכים בארה"ב. אבל גם שם, כמו בישראל, הפער נסגר במהירות.

אחת הסיבות המועלות בכתבה של קולברט לעריצותם של הילדים היא התחרות העזה בשוק הכלכלי. הורים רבים חשים שההזדמנויות הכלכליות של ילדיהם הולכות ומצטמצמות. לדידם, כדי להצטרף לתחרות בזמן ולהצליח בה צריך לפנות את הקטנים מכל דאגה ולהסיר כל מכשול על דרכם. כלומר, לא רק לפטור אותם מעבודות כמו ניקוי וסידור החדרים והדירה, אלא לסייע להם בשיעורי הבית. באופן פרדוקסלי, התוצאה בדיוק הפוכה: גדלים ילדים "אימפוטנטים" וחרדתיים, עם נטייה לתבוע בעיקר מהסביבה ולא מעצמם.

מתוך דבריה של מורה לסוציולוגיה, פסיכולוגיה ואנגלית: "אני נפגשת עם צעירים כל הזמן - כמורה וכאמא למתבגר ובוגרת צעירה. הם לא רואים את הזולת ממטר אלא אם כן זאת קבוצת ההשתייכות שלהם ואז הם מגנים עליהם בחירוף נפש. לא ילשינו עליהם גם אם הם חושבים/ יודעים שיש סיכונים בהתנהגותם.

אני חושבת שזה נובע הרבה מעולם ה"אינסטנט", מקשרים חברתיים שנוצרים דרך הטכנולוגיות, מיתורים משמעותיים מצד עולם המבוגרים (בית ספר והורים). אני רואה את הנוער שדורש ואם הם אינם מקבלים מיידית את מה שהם רוצים או צריכים הם כמעט שוברים את הכלים. ואז יש להם אמרות כמו: "אף אחד לא מקשיב לי" "לאף אחד לא מעניין אותי". הם מרוכזים בעצמם וחושבים שכל העולם שייך להם. אז למה שיתייחסו אלינו -- המבוגרים בסביבה????

הם יגילים לקבל את הכל מייד - אוכל, בגדים, ציונים (אם לא מחזירים להם את הבחינות תוך מספר ימים הם מתלוננים). האינסטנט מגיע מהטכנולוגיות - כל המידע נמצא לרשותם המיידית. הם יכולים להתקשר למי שהם רוצים ולקבל מענה מיידית וכדומה."

כאשר המוטו בחיים זה לספק את הצרכים המידיים של עצמך וליהנות בכל דקה אפשרית, מתרחשים ארבעה דברים: ראשית, נעשה קשה יותר לעמוד במצבים של לחץ, אי נעימות או סבל זמני (עבודה, לימודים, ביקורת). שנית, נוצרת התמכרות נפשית, התובעת מינונים הולכים וגדלים של רגעי עונג (רף סיפוק עולה). שלישית, מתהווה קושי בדחיית

סיפוקים. ורביעית, גדלה ההתכנסות במרחב האגוצנטרי, תוך הורדת רמת הרגישות הסביבתית (עיוורון לסביבה). כלומר, האדם נוטה פחות לרסן את עצמו כדי לאפשר מרחב מחיה לאחר (טאקט, נימוס, אדיבות והתחשבות).

תרבות הפינוקים גם מגדילה את הנטייה לנטוש מסגרות ומשימות: בתחום המשפחה והזוגיות, העבודה, החיסכון והלימודים. כאשר "לא מתאים לי", "לא מסתדר לי", "לא בראש שלי" או "לא עובד בשבילי" אני פשוט עוזב. גם אם התחייבתי וגם אם יהיו לעזיבה השלכות לא נעימות על סביבתי, כי "אני עושה רק מה שטוב לי".

דוגמה לרוח השורה בבתי הספר בשנים האחרונות אפשר ללמוד מהמקרה הבא: בראשית שנת הלימודים 2013 החליטה הנהלת בית הספר התיכון עירוני ה' בתל אביב שהטיוול השנתי יכלול מתכונת הקרובה ברוחה לתנועת הנוער: התלמידים יצעדו בשבילי הארץ, ילוננו בשקי שינה ואוהלים ויבשלו בשטח. הטיוול לצפון הארץ, שנמשך שלושה ימים, כלל צעדה בנחלים אל על, יהודיה ובניאס. אבל מתוך 180 תלמידים שהיו אמורים להשתתף בטיוול הזה 30 מחו על החלטת הנהלת בית הספר שלא ללון באכסניות נוער ובבתי מלון ונותרו בבתיהם. בראיון ל-Ynet אמר אחד מהם: "אנחנו התל אביבים ישנים רק במיטה עם מזרן. אנחנו לא יודעים לבשל בשטח ואלה טיוולים שהיו נכונים לתקופת הפלמ"ח. בבתי הספר האחרים בתל אביב התלמידים יוצאים לטייל ולנים באכסניות נוער ובבתי מלון. למה לא להקל עלינו את הטיוולים? אנחנו לא נמצאים בטירונות צבאית. אם זה מה שהמנהל רוצה אז שהוא ייצא לטייל. למה אנחנו צריכים לסבול את הקפריזות שלו ולישון במקומות שהוא מחליט עליהם?"

מעניינת גם תגובת בית הספר. מהכתבה עלה כי התלמידים הללו לא ננזפו או הוענשו. "גורם בכיר" בהנהלת בית הספר הסתפק בתגובה: "המנהל מוביל מדיניות של ערכים הנקשרים לאהבת הארץ והמולדת במטרה שלא יהיו לנו עוד ברלינאים. מדובר בתלמידים מפונקים. היה חשוב שהם ייצאו לטיול כזה על מנת לקבל מעט ערכים. חבל מאוד שהם פספסו טיוול כל כך חשוב".⁸⁴

מה שבראש שלי

בשנת 1973 פרץ לתודעה הישראלית פילוסוף צעיר בשם ד"ר משה קרוי, שפיתח משנה חדשה ומפתיעה שזכתה לשם הפרובוקטיבי "האגואיזם הרציונאלי".⁸⁵ רעיונותיו היו בעצם עיבוד של תפיסת העולם שהציגה בזמנו הסופרת אייזן ראנד בספריה. היא המליצה לאדם לחיות "על פי השכל", להתנגד להתערבות המדינה במעשיו, ולבסס את יחסיו עם הזולת על חליפין תועלתני, ללא "רעשים" מיותרים של רגשי אשמה. המשנה המפתיעה הזאת, שללה כל גילוי של אלטרואיזם, וטענה כי האדם האידיאלי הוא הרציונליסט "הלוקח רק מה שמגיע לו, ונותן לאחרים רק את המגיע להם." יש רק עניין "קטן" שדורש הבהרה: מה בדיוק מגיע ולמי?⁸⁶

משנתו של קרוי הכתה גלים בציבור הישראלי המשכיל וספרו 'חיים על פי השכל', שהתפרסם בשנת 1975, זכה לפופולריות לא מבוטלת בקרב צעירים "מבית טוב", שראו בו סוג של אנרכיסט רומנטי, שמקנה תוקף מוסרי למרידה שלהם במוסכמות.

אבל לרוב הציבור הישראלי קרוי ותורתו נראו הזויים וביטאו ניהיליזם פסול בחברה מתגוננת, שנאבקה על חייה. היום, לעומת זאת, לא מעט צעירים לא רק מקיימים אורח חיים אגוצנטרי למהדרין, אלא מחזיקים באידיאולוגיה אגוצנטרית ללא כל צורך להצטרף. תפיסתם אינה מנוסחת בדרך כלל באופן הרהוט והשיטתי של אייזן ראנד ומשה קרוי, אלא מבוססת על הצדקות המעוגנות בפילוסופיה עממית, בסגנון אופנת הניו-אייג' ("אמא טובה זו אמא שטוב לה...").

כבלוגים וברשתות החברתיות אפשר למצוא היום גם לא מעט התבטאויות שמספקות צידוק מוסרי או פסיאודו מוסרי להתנהגות אגואיסטית וסוליפיסיסטית (אטימות לעולם שמחוץ לעצמי). באופן כללי אפשר לומר שהביטויים "אני אעשה מה שבראש שלי" או "מה שמתאים" או "מה שטוב לי" הפכו למוטו בקרב רבים.

לצד התבטאויות בזכות האגואיזם המוכלל יש גם לא מעט פורומים אינטרנטיים שמדברים בגלוי על שמיטת חובות אזרחיות: שירות סדיר ומילואים, מיסים, הצבעה ועוד. הם מהווים אמנם מיעוט זניח ביחס לכלל האוכלוסייה, אבל הם מבטאים את המגמה הכללית, כלומר את העובדה שבימינו נעשה קל מתמיד להיות אגואיסט ואפילו להתגאות בזה. הלוא אם דוגמנית-על ישראלית, שהתחמקה משירות בצה"ל, מגויסת בסופו של דבר למסע הסברה של משרד החוץ, חרף העובדה שדובר צה"ל הסתייג מהיוזמה וחלקים נכבדים מהציבור הביעו מחאה ושאת נפש - זה אומר דרשני.⁸⁷

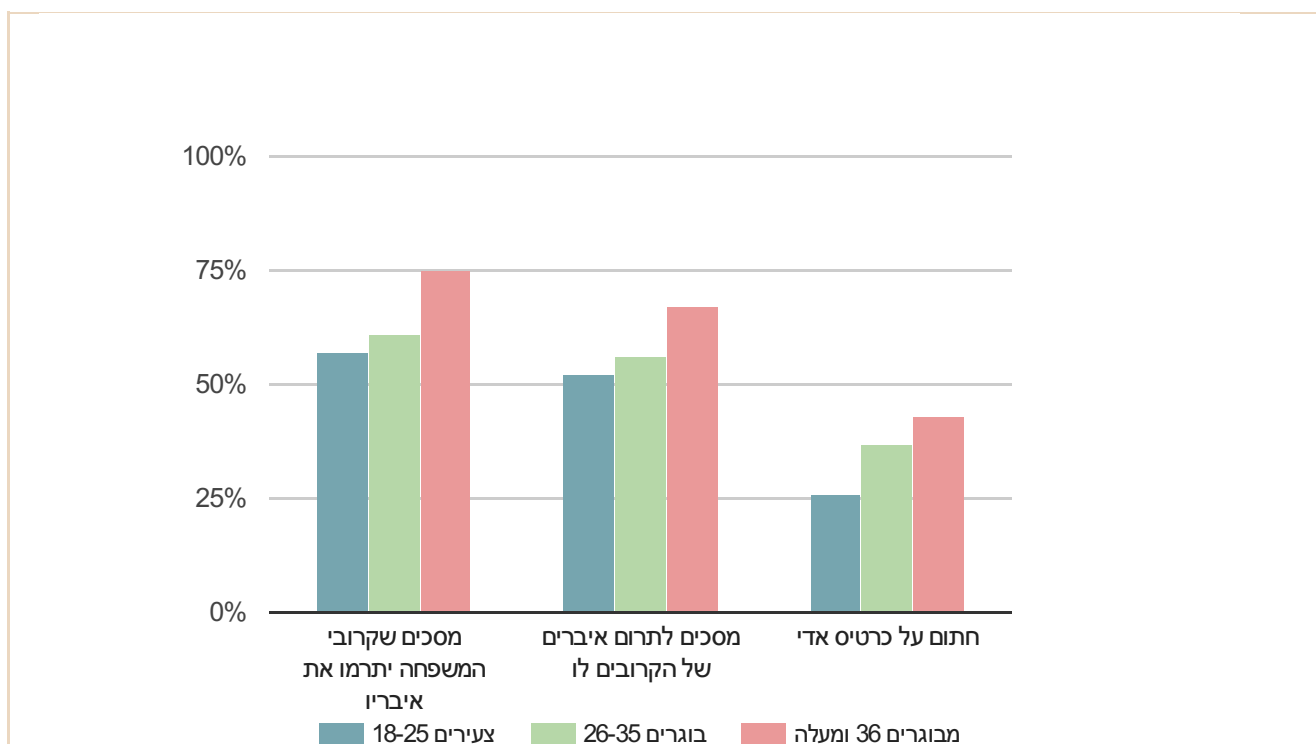
התנדבות בעירבון מוגבל

באוגוסט 2010 התפרסם ב'ניוזוויק' מאמר מעניין, מטריד ומפתיע. מחברת המאמר, טוני דוקופיל, טענה שהתנועה החברתית של האנציקלופדיה החופשית ויקיפדיה החלה לגווע, ויותר מתנדבים (כותבים, עורכים וכו') נוטשים מאשר מצטרפים.⁸⁸

אפשר להניח שסיבות כגון מיצוי, שחיקה ועריכה אגרסיבית תרמו למשבר של ויקיפדיה. אולם כל אלה אינם נותנים מענה מספק לתופעה. להערכתנו, הסיבה העיקרית למשבר קשורה קשר הדוק למשבר ההתנדבות והתרומה ללא

מטרת רווח: ⁸⁹ כותבי ויקיפדיה הם אנשים בעלי דחף אינטלקטואלי ואלטרואיסטי, שגובר על כל אינטרס פרטי. הבעיה היא לכותבים הללו לא קמו יורשים. בניגוד להוריהם או אחיהם הבכורים, שכתבו והתעייפו, הדור הצעיר לא נוטה לנדב את עצמו לעבודות ללא רווח מוחשי.

תרומת איברים - התפלגות לפי גיל

מקור: יוגב-קרן, הילה וכץ, חגי. השתתפות חברתית של צעירים בישראל. 2013. הפקולטה לניהול ע"ש גילפורד גלייזר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

נתונים: במחקר השתתפו 510 משיבים, במדגם אקראי של האוכלוסייה הבוגרת בישראל מעל גיל 18, לפי התפלגות הגילאים באוכלוסייה. 89.8% יהודים, 5.3% מוסלמים, 2.9% נוצרים והיתר, 1.8% דרוזים. הערה: נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות.

זה אפוא דור תועלתני, שחי על פי כללי הג'ונגל הקפיטליסטי. השאלה הראשונה שהוא לפני שהוא פועל היא: "מה יוצא לי מזה?" רבים מהמרואיינים שלנו הודו בכנות: אנחנו יודעים בעיקר לדרוש ולקבל ופחות לתת. לכן, אין פלא שבמקביל לדעיכת ויקיפדיה והבלוגים הוולונטריים חלה צמיחה של הרשתות החברתיות (בעיקר פייסבוק), ואתרי תמונות וסרטים, כגון פליקר, אינסטגרם ויוטיוב. קיימת אפוא ירידה ב-Informers (אלה שמעבירים עובדות מעניינות על העולם) ועלייה ב-Meformers (אלה שמעבירים עובדות מעניינות על עצמם בלבד).⁹⁰

המיקוד העצמי שמאפיין את דור ה-Y אינו מתיישב לכאורה עם העובדה שארגוני המתנדבים בעולם ובישראל מלאים בשנים האחרונות בכחורים ובכחורות צעירים, נמרצים וחדורי אידיאלים ורצון טוב.⁹¹ הסתירה נעלמת כאשר בודקים מה המניעים השכיחים שלהם להתנדבות. מתוך ראיונות שלנו (עם צעירים ועם פעילים מרכזיים בארגוני התנדבות בארץ) וממחקרים אחרים בנושא, עולה שרבים מהם מציעים את עצמם כמתנדבים בעיקר כדי להוסיף שורה יוקרתית ברזומה, לצבור ניסיון ולהשיג יתרון בשוק התעסוקה. כלומר הם תורמים משהו כדי "לסמן V" ונעלמים אחרי תקופה קצרה, כאשר השיגו את מטרתיהם ומיצו את החוויה. כך מתהווה בשנים האחרונות דפוס שאפשר לכנותו "התנדבות תועלתנית - קצרת מועד".⁹² לעיתים ההתנדבות הצעירה נעשית פשוט לשם ה"שופוני" השיתופי ולכן היא גם לא נעשית בסתר, אלא מלווה בצלצולים.

צעירה בת 26 כותבת על ההתנדבות המיוחצנת של חבריה אחרי מבצע "צוק איתן": "הפייסבוק מוציא אותי מהכלים במלחמה הזאת. קודם כל יש מלא 'מתנדבי פייסבוק'. אנשים שהולכים לבקר פצועים ומעלים תמונות איתם כאילו זה סלב. מי שמתנדב מכל הלב עושה זאת בסתר, לא מראה לכולם תראו אותי איך עזרתי. וכולם מגיבים להם צדיקים, וואי אתם מדהימים. סתמו!!!"

התופעה של "התנדבות תועלתנית" תוארה בהרחבה בספרה של ג'ין טוונג'. היא מצאה במחקרה עליה בהיקף ההתנדבות בקרב צעירים אמריקאים, אבל טענה (בין השאר על סמך ראיונות), שבסך הכל מדובר בסוג של שיווק עצמי. כלומר צעירים פונים להתנדבות קצרה כדי לייצר לעצמם תדמית חיובית לרזומה. בעידן השיווק, הרושם והאינטרנט אנשים רבים עסוקים יותר בתדמית שלהם ופחות ב"מה הם באמת".⁹³ למעשה הולך מתפתח דפוס רווח של "יחצנות עצמית" שמטרתה חברתית ולעיתים אף כלכלית (עשיית רווח באמצעות תדמית אלטרואיסטית).⁹⁴

יש לציין כי העזיבה של הצעירים אחרי תקופת התנדבות קצרה קשורה לא רק לקוד הערכים שלהם, אלא גם לעובדה שארגוני המתנדבים לא השכילו להתאים את עצמם לצרכים, לציפיות ולסגנון החיים של המתנדבים הצעירים. כך למשל לצורך שלהם במסגרת שעות גמישה שמשתלבת בחייהם הפרטיים, לציפיה שלהם ליעילות ארגונית, למדדים ברורים של הצלחה, לגיוון מתמיד, לפרויקטים קצרי מועד (אין להם סבלנות לתהליכים מיגיעים) לעבודה קבוצתית (פחות אישית) ולמשובים מתמידים (בעיקר מ"מבוגר אחראי").⁹⁵

סיבה חיצונית נוספת לעלייה המדווחת (סטטיסטית) בהיקף ההתנדבות היא העובדה שתיכונים ומוסדות להשכלה גבוהה מתגמלים צעירים על מה שמוגדר כ"התנדבות". למשל הדרישה "למחויבות אישית" של תלמידי י' במערכת החינוך הממלכתי או פרויקט החונכות הארצי פר"ח של המוסדות להשכלה גבוהה, שמקנה לסטודנטים מלגת לימודים חלקית.⁹⁶ כלומר, ההתנדבות במקרה הזה מגיעה יותר ממניעים תועלתניים ופחות ממניעים אלטרואיסטים.

נתונים על ארגון פר"ח

מספר (משוער)	תפקיד	התמדה
48,000	חניכים (ילדים בבתי ספר יסודי ותיכון)	
21,000	חנוכים תמורת מלגה (סטודנטים)	70% שנה 30% שנתיים
500	רכזים בשכר (סטודנטים שמנהלים ומלווים את החונכים)	15% יעזבו במהלך השנה 50% שנה 35% שנתיים
	מנהלי צוותים בשכר (צעירים, בוגרי תואר ראשון שמנהלים ומלווים את הרכזים)	שנתיים
	מנהלי מנהלות איזוריות בשכר (בעלי תואר שני - מדור ה-XY וה-X שמנהלים ומלווים את מנהלי הצוותים)	5 שנים ומעלה

מקור: המידע נמסר לנו מהנהלת פר"ח; שביט-מילר, ענת ושמר-אלקיים, טל. דצמבר 2013. משמעות חונכות פר"ח עבור החניכים והחונכים: חקר תהליכים ותוצרים - מחקר הערכה. מכללת סמינר הקיבוצים.
הערה: ממחקר שנעשה ב-2013 נמצא שקיימים מגוון מניעים להשתתפות סטודנטים בפרויקט פר"ח: מניעים אלטרואיסטיים כמו רצון לסייע לילדים ולהשפיע על עולמם ומניעים אישיים כמו קבלת מלגה ונוחות העבודה בפרויקט.

יש הגורסים שהיקפי ההתנדבות גדלו בכל שדרות החברה בעיקר בגלל שפעולות אלטרואיסטיות עממיות (ספונטניות) רבות שנחשבו בעבר לחלק מהמובן מאליו החברתי מתוגות וממוסגרות היום לתוך המסגרת ההתנדבותית. כלומר שלא נפח הסולידריות גדל אלא נפח הסולידריות המדווחת. למשל כאשר צעירים מסייעים היום לאנשים זקנים זה נעשה במסגרות של "התנדבות לקהילה" ולא כחלק מהתנהגות רגילה.

כשהופיע גל המחאה החברתית, בקיץ 2011, נוצר רושם כאילו לא רק מעמד הביניים בישראל התעורר מאדישותו ולקח את היוזמה לידינו, אלא גם, ואולי במיוחד, הדור הצעיר. התחושה הזו התחזקה בעיקר לנוכח העובדה שמנהיגי המחאה והדמויות שהובלטו בתקשורת היו של צעירים, בעיקר אלה שהקימו את אוהליהם בשדרות רוטשילד ובמקומות אחרים.

אבל מהר מאוד הסתבר שהשמועות על מותה של האדישות היו מוגזמות, ושלמעשה אותם צעירים, שיצאו למחאת הקיץ במלוא המרץ, לא מוכנים לשלם את המחיר הנדרש כדי שהיא תצליח - למשל באמצעות ביקורת פומבית ועקבית על בעלי דירות להשכרה בתל-אביב וחרם על בעלי עסקים שמפקיעים מחירים. ואכן, תוך זמן קצר, לא רק שמחירי הדירות והמוצרים לא ירדו, הם אפילו עלו.

הנה כי כן, הסתבר שחוסר המחויבות החברתית של הדור הצעיר קשור לא רק לתנאים חיצוניים, אלא גם למשהו פסיכולוגי הרבה יותר עמוק, שנוצר בחממת הגידול שלהם. ואכן, בראיונות שערכנו שבה ועלתה הטענה שמדובר בדור, שמביע אמפטיה, אך ללא נכונות לשלם שום מחיר מעשי, גם כאשר מדובר בחברים קרובים. ההזדהות היא אפוא, בדרך כלל, יותר מהפה לחוץ, כלומר בעיקר ברמה הסמלית.

ביטוי לכך נתנה אורית-קלייר ארזי, מנכ"ל BossProblem, יועצת ארגונית בכירה ופסיכולוגית חברתית, במאמר

"להיות חברתי זה 'in' אבל המצב של כולנו הוא תוצר היעדר אחריות אישית של הפרט: בהצבעה חוזרת למי שדופק אותנו, בלעג למי שמציע 'פוליטיקה אחרת', בגיהוץ כרטיסי אשראי ובהגדלת המינוס בבנק. אולי ביום פקודה ניווכח כי המחאה האמיתית שלנו צריכה להיות נגד עצמנו. [...] אתם תזעקו גם על יוקר המחיה בגלל העדר רגולציה אפקטיבית על הבנקים והמשקיעים המוסדיים (בצדק), ועל שחיקה בשכר בגלל מיסים עקיפים ברף הזוי כמו הדלק, כלי הרכב וכעת גם מכמונות המהירות (בצדק). כן. להיות חברתי זה 'in'. ואתם באמת סובלים. אבל בבחירות? אתם תצביעו ליכוד. [...] המצב של כולנו הוא תוצר ההתנהלות נטולת האחריות האישית של הפרט [...] בבחירות - בהצבעה חוזרת למי שדופק אתכם; בקניון - בגיהוץ כרטיסי האשראי עד דלא ידע כרי לקנות עוד משהו שאתם לא באמת צריכים אבל מה-זה רוצים. התנהלות זו מתבטאת גם בבנק - בהגדלת המינוס למימון רמת חיים שאינכם יכולים להרשות לעצמכם; בנהיגה פרועה בכביש, ובמקביל, על הספה בסלון למול חדשות הערב - עם צקצוק לשון מזועזע לשמע עוד תאוונה עם הרוגים. היא מתבטאת גם באינטרנט, בכתיבת טוקבקים אלימים, עם גזענות, קללות עסיסיות ועוד מיני רעלים מילוליים, ולבסוף בבית - בהסרת אחריות מחינוך הילדים והעברתה לבית-הספר, לצבא, למדינה ולאח הגדול.⁹⁷

ארזי מפנה את חיצו הביקורת שלה לכלל החברה הישראלית או יותר נכון למעמד הביניים החילוני הרחב, אבל דומה שגם היא תסכים שהדפוס הזה בולט ושיכיח יותר בקרב צעירים בישראל ובכלל.

חיזוקים לבעיה נתגלו בניתוח של פוסטים שהתפרסמו בשנת 2011 - שנת המחאה. באותה שנה ניטרה חברת יפעת לא פחות מ-165 מיליון פוסטים שכללו את צירוף המילים "אני רוצה", בפייסבוק, טוויטר, טוקבקים, פורומים, בלוגים וביוטיוב. המילה "לתת" הופיעה בשכיחות זניחה ביותר.⁹⁸ גם במקרה זה הניטור הוא של כלל הפוסטים, אך הנוכחות של הצעירים בהם גבוהה במיוחד.

אסוציאציות למילה 'רוצה' בקבוצת המיקוד:

"אנחנו כל הזמן רוצים דברים שאנחנו חושבים שיגרמו לנו אושר, אבל בגלל זה אנחנו לא מסופקים תמידית."

"אני רוצה את כל העולם, בפועל אני לא מתקרבת לזה..."

"בזמן האחרון אני מרגישה שהמושג 'רוצה' מחליף את 'צריך' ויש בלבול ביניהם במידה מסוימת."

"מילה שרצה לי כל יום בראש וכמה פעמים, אנחנו מלאים בעולם של רצונות וסיפוקים מידיים. רוצה דירה, רוצה העלאה, רוצה להצליח רוצה את הרכב החדש, רוצה את מה שעדיין לא המציאו... תכלס - לא באמת חסר לי משהו."

"יש המון פיתויים בחיי היום יום ונהיה קשה יותר לעמוד בפני חלק מהם."

"בלי לשים לב אנחנו עובדים יותר ויותר קשה כדי שיהיה לנו כסף לצרוך עוד ועוד דברים, הרצון הזה נהיה עבודה בפני עצמו."

"התרבות היום מעורדת אותנו לרצות ולצרוך עוד ועוד וכמה שיותר. אנחנו צורכים הרבה יותר ממה שאנו צריכים ולצערי מאוד קשה לשלוט בזה."

"כולם רוצים תמיד יותר, נמאס לי מהמילה."

החיים בבועה

צעירים בישראל

עוז אלמוג

ב-1993 עלתה לאוויר ברשת הטלוויזיה MTV סדרת אנימציה קומית וקליפית חדשה בשם 'ביוויס ובאטהד' (Beavis and Butt-head), שהדהימה, שבתה לב והרגיזה רבים.⁹⁹ כוכבי הסדרה המצוירים היו רחוקים כמזרח ממערב מהדמויות התמימות והשובבות של וולט דיסני. הם גילמו צמד בני טיפש-עשרה עם אינטליגנציה גבולית, התנהגות דוחה ובדיחות אינפנטיליות, שנראו לפרקים כסאטירה על ערוץ ה-MTV ועל הצופים הצעירים שלו.

פרק טיפוסי של הסדרה הורכב ברובו מהקרנה של קליפים מוזיקליים, אשר ביוויס ובאטהד צופים בהם ומשמיעים לגביהם הערות ילדותיות. בין קליפ לקליפ הוצגו מעלליהם של השניים בבית ובבית-הספר והסתבכויותיהם התדירות עם הרשויות.¹⁰⁰

ברומה לתסריט השנון והציני של 'הסימפסונים', ששם מראה מוקצנת על המציאות האמריקנית, גם התסריטאים של 'ביוויס ובאטהד' הצפינו מסרים ביקורתיים. אבל ההבדל בין שתי הסדרות היה ש'ביוויס ובאטהד' לא רק שיקפה מציאות, אלא במידה מסוימת חזתה אותה. כי מקץ עשור התברר שבני הדור הצעיר שצפו בשני הסוציומטים הללו – אותם "ילדי מפתח מופקרים" שהתמכרו למוזיקת ג'אנק, הפכו להיות בעצמם סוג של ביוויס ובאטהד.

אם בתקופת ילדי הפרחים זועזעו מוסדות החברה והממסד השולט בה מלמטה, כלומר על ידי צעירים שמרדו במוסכמות, הרי משנות השמונים ואילך התהליך הזה הובל על ידי הממסד עצמו. צבא של מטפלים ויועצים עודדו אנשים לשים פס על חוקי החברה ולהפסיק לדאוג ל"מה האחרים חושבים עלינו". ב-1976 יצא לאור ספר העזרה העצמית הראשון בהיסטוריה 'אזורי המשגה שלך' (Your Erroneous Zones) מאת ויין דייר.¹⁰¹ מאז יצאו לאור אלפי מדריכים כאלה, עם מוטו משותף: "היה עצמך". היום קוראים לזה "להתחבר לרגשות של עצמך".

פרק מרכזי ב"אזורי הטעות שלך" נקרא "אתה לא זקוק לאשרור שלהם" (you don't need their approval). כאשר מקישים היום בגוגל את שורת המלים הזאת (you-don't-need-their approval) מקבלים לא פחות מ-89,300 תוצאות חיפוש! זה אולי תמצית הסיפור.

הכחות לסביבה מאפיינת אמנם היום את כל שכבות הגיל, אבל אצל דור ה-Y נראה שהתופעה עלתה מדרגה והפכה למאפיינן דורי. בסדרה "בנות" מופיע קטע חזק וסימבולי בו האנה, בתוקף תפקידה כמורה מחליפה, יוזמת שיחה אישית חברית במסדרון של בית הספר עם אחת התלמידות, שאיתה מתפתחת מערכת יחסים חברית קרובה (מעבר ליחסי מורה – תלמידה). האנה אינה מבינה מה פסול במערכת יחסים מהסוג הזה ומה שעוד יותר אינה מבינה שאין לעלות על הדעת שיחה מהסוג הזה במרחב הציבורי של בית הספר. מנהל בית הספר מזמין את האנה לשיחת הבהרה ונזיפה. הוא מחמיא לה על היותה מורה טובה מבחינה אינטלקטואלית שמלהיבה את התלמידים בכיתה, אבל מסב את תשומת ליבה לחציית הגבולות. היא לא מבינה על מה הוא מדבר ומתרכזת בלספר לו על מצוקותיה האישיות

(אביה יצא באותה עת מהארון). הוא ממשיך ומבקש ממנה לשמור על גבולות, אך דבריו עוברים לה מעל הראש. השיחה מסתיימת במשפט שממחיש שלא רק שהיא לא האזינה והפנימה את המסר שלו אלא שהיא חוצה גבולות גם ביחסים איתו. היא אומרת לו: "הג'ינס שלך יפים". אגב, התופעה שבה צעירים מתמללים באופן פומבי את המחשבות הכמוסות שלהם, מבלי לתת את הדעת שאולי זה לא מתאים לצד השני, היא שכיחה מאוד (כולל בשיחות טלפון אינטימיות שנעשות במרחב הציבורי).

בלוגרית צעירה: "במסגרת השיעורים לחיים החלטתי שאני חייה ב"פאק איט מוד" והפסקתי לחייך ככה סתם. מה אני חייבת לו חשכתי, מתסיסה את עצמי, אין לי שום סיבה שבעולם לחייך אליו אם אני לא רוצה ואני לא רוצה"¹⁰²

בראיונות שערכנו עלו שוב ושוב תיאורים וטענות על כך שהצעירים היום כה שקועים בעצמם, עד שהם בקושי מוטרדים בשאלות כגון: "במה הייתי לא בסדר", "האם מה שאני עושה עלול להפריע/להזיק/לעצבן" או "מה עובר על מי שלידי". טענות מהסוג הזה נאמרו גם בעבר כלפי צעירים, אבל דומה שכאן הנפח והווליום שונים ומשקפים משהו הרבה יותר רחב ועמוק.¹⁰³

צעירה בת 24: "יצאנו כמה חברה לחופשה. הלכנו לשתות בטיילת ואחד הזוגות כל הזמן מתחבקים ומתנשקים. הרגשתי לא נעים. כולם הלכו לחדרים ואמרנו נתארגן ונחליף לכגד ים. הייתי להם והתקשרתי ואמרתי מה קורה: הוא ענה שהם יצטרפו עוד מעט כי הם רוצים להתקלח. והיה ברור שהם הזדיינו. זה אחר מהסממנים של חוסר רגישות של הדור שלנו. אין טקט. זה מחרפן אותי. כי הם מרוכזים בעצמם. הם בכלל לא רואים את הזולת. לעתים זה להראות "תראו כמה אנחנו מאוהבים". זה דור שמוציא את האינטימיות החוצה."

להלן מספר דוגמאות של דברים שנאמרו לנו על ידי מורים, מפקדים ומעסיקים של הדור הזה: "אם אתה לא רלוונטי לצרכים שלהם, הם פשוט לא רואים אותך. הם אוהבים לחיות ב'סכבה' וה'סכבה' הזאת נאטמת מפני הפרעות והטרדות חיצוניות, שעשויות לאיים על שלווה הנפש."

"יש לדור הזה מידה מסוימת של אוטיזם. אני נפגשת עם צעירים כל הזמן, כמורה ותיקה וכאמא למתבגר ובוגרת צעירה. הם לא רואים את הזולת ממטר אלא אם כן זאת קבוצת ההשתייכות שלהם. הצעירים האלה דורשים ואם הם אינם מקבלים מיידית את מה שהם רוצים או צריכים הם כמעט שוברים את הכלים. ואז יש להם אימרות כמו: "אף אחד לא מקשיב לי", "לאף אחד לא מעניין מה קורה איתי". הם מרוכזים בעצמם וחושבים שכל העולם שייך להם. הם רגילים לקבל את הכל כאן ועכשיו: אוכל, בגדים, ציונים (אם לא מחזירים להם את הבחינות תוך מספר ימים הם מתלוננים). תפישת האינסטנט מגיעה מהטכנולוגיות -- כל המידע נמצא לרשותם המיידית. הם יכולים להתקשר למי שהם רוצים ולקבל מענה מיידית לרצונותיהם. כך הם התרגלו."

האטימות לסביבה יכולה להסביר את "משבר הנימוס" בימינו.¹⁰⁴ למושג "נימוס" משמעויות עממיות מגוונות. יש החושבים על נימוס במונחים של עידונים לשוניים, בעיקר אמירת "תודה" "בבקשה" ו"סליחה", שנועדו לייצר אווירה ידידותית. אחרים רואים בנימוס דווקא ביטוי להעמדת פנים צבועה. אכן, רבים משתמשים בנימוס כדרך להרחיק מעצמם אנשים ולזייף חביבות. יש התופשים את הנימוס כסמל מעמד משעתק - מה שהסוציולוג פייר בורדייה כינה "הביטוס" (Habitus) - כלומר מנגנון שנועד להדגיש ולשמר את עליונות הקבוצה השלטת על פני הנתינים, שמתויגים כנחותים וחסרי תרבות.

הנימוס (בלועזית Etiquette) הוא יותר משפה. הוא מושתת על ערכי החברה והאידיאלים שלה ומשקף קודים של התנהגות בין-אישית. לא מעט כללי נימוסים והליכות הפכו עם השנים לסוג של התנהגות כפייתית מגוחכת ולמנגנון של הגבלת החופש האישי. מנגד, לנימוס נודע תפקיד חברתי חשוב כמסדיר ומעדרן יחסים. הסוציולוג היהודי הנודע נורברט אליאס (Elias Norbert) הציג בספרו הקלאסי 'תהליך התרבות'¹⁰⁵ ראיות חזקות לכך שחלק ניכר מהנימוס הנהוג במערב, ומזה הנהוג בחלק ממדינות דרום-מזרח אסיה, הוא פורמליזציה של כללים, שנועדו לרסן ולהפחית את מידת האלימות בחברה האנושית.

אכן, כללים של נימוסים והליכות נועדו לעדן ולהגביל את הדרך שבה אנשים מתקשרים זה עם זה באמצעות כבוד הדדי ורגישות. הקוד המערבי המודרני מתייב לנו למשל, לברך חברים ומכרים בצורה לבבית ומכובדת, להימנע מהשמעת עלבונות או שאלות חטטניות, לארח ברוחב לב, להתלבש באופן התואם לאירוע שבו אנו נוכחים, לתרום לשיחות שבהן אנו משתתפים מבלי להשתלט על השיחה, להציע כסא לישיבה או יד תומכת למי שזקוק לעזרה, לאכול בשקט, להימנע מלהפריע לסובבים במוזיקה רועשת או ברעשים מיותרים אחרים, לכבד את כללי ההתנהגות המקומיים, להופיע בדיוקנות לפגישות וכדומה.

אבל חרף חשיבותו החברתית של הנימוס, מסתבר שאפילו בארצות האנגלוסקסיות, הוא מאבד מערכו – בעיקר בקרב צעירים. בסקר שעשה ב-2011 הכרוניקל (The Chronicle) בקרב קוראיו, הם נשאלו האם דור ה-Y חסר את קוד הנימוס שהיה לדורות קודמים. התוצאות לא הפתיעו – הרוב המכריע (81 אחוזים) ענה בחיוב.¹⁰⁶

טוונג': "האמונה שאין דרך אחת נכונה לעשות דברים, הובילה לכך שבני הדור הצעיר לא למדו את כללי ההתנהגות, שנועדו להתחשב באחר. תלמידי תיכון פחות מזהים ופחות מכבדים סמכות. הם מדברים אל מוריהם באותו אופן שהם מדברים לחבריהם, כאשר הם מצפים שיתייחסו לדעתם כמו לדעת מומחים. אנשים נוהגים עם מוסיקה בקולי קולות וחלונות פתוחים ותלמידות תיכון מגיעות לפגישה עם נשיא ארה"ב בכפכפים."¹⁰⁷

תופעות של התנהגות בוטה ולא מנומסת קשות מאוד לכימות, מדידה והשוואה, הן בשל יחסיותן והן משום שמדובר בהתנהגות הקשה לתיחום. לכן הניתוח בהקשר זה של דור ה-Y מבוסס בעיקר על אבחנות אנתרופולוגיות, כלומר: תצפיות, שיחות והרבה אינטואיציה.

ישראל מעולם לא היתה חברה שהצטיינה בנימוס יתר ובטקט אירופאי. הישראלים העדיפו יחסים ישירים, בלתי פורמאליים ונטולי מסכות על פני נימוס מכופתר. היו שראו בכך חלק מהקסם הישראלי, אבל היו גם מבקרים שהתלוננו על הבוטות וחוסר הטקט.

עם זאת, אתוס "הדוגריות" לא עודד את הישראלי לאטום עצמו. להפך, אחד מסימניו היה חוסר מעורבות במתרחש סביבו לסביבה והתעניינות ספונטנית בקרובים ורחוקים. המילים הסמליות "חברמן" ו"סוציומט" (היפוכו השלילי של החברמן) שיקפו את החשיבות הגדולה שייחסו בארץ לרגישות, אכפתיות וסולידריות חברתית, שיסודן בערנות למה שקורה מסביב.

דומה כי ההתנהגויות האנטי-נימוסיות שמאפיינות את דור ה-Y בישראל (ובעצם בכל העולם) גולשות מעבר למוסכמה הצברית הוותיקה, והן מבטאות להערכתנו את הכיבוש הזוחל של תרבות האנוכיות וחוסר ההתחשבות בזולת. ה-Y ניקים חונכו מילדות לתבוע בסגנון "בא לי" ורק טבעי שהם ממשיכים באותו דפוס. הם רגילים לקבל שירותי VIP ו"מסנג'רים" את סביבתם במשימות "קטנות" יומיומיות (צלצל בשבילי, קנה בשבילי, בדוק בשבילי וכדומה), כמובן מאליו, מבלי לומר תודה.

מבחר של תשובות לשאלה "עלתה הטענה שהדור הצעיר היום לא מנומס. האם זה נכון?" בקבוצת המיקוד: דר: נכון מאוד מאוד!!!! יש הוכחות בכל מקום מהצעקות ברחוב ועד המוסיקה מהפלאפונים באוטובוסים... רויטל: הדור של היום חסר נימוס לחלוטין ובגלל זה אנחנו נראים ככה. חוסר נימוס וחוסר סובלנות כלפי האחר גורמים לבלגן ושנאה שקיימים המון בארץ ובעולם. לימור: מאוד נכון לצערי. ניר: זה נכון ובעיקר ניתן לראות זאת מבחינת נהיגה שכולם חושבים שהכביש שלהם ולא מתחשבים באחרים. ליאת: נימוס זה דבר הולך ונעלם.

ואכן, בסקר נימוס שנעשה על ידי מכון דהף עבור מכון ירושלים לחקר שווקים נמצא מתאם מובהק בין גיל ונימוס. אנשים מבוגרים נוטים להיות מנומסים יותר. עלייה של 10 שנים בגיל מלווה בשיפור ממוצע של 5.6% בציון הנימוס.¹⁰⁸

מעניין בהקשר זה היא היכחדותה של המילה "בבקשה" מהשיח הישראלי. כך למשל, כאשר מישהו פונה למלצר ומבקש מנה מהתפריט הוא לא יגיד "אני מבקש קפה הפוך" אלא "אני רוצה קפה הפוך".

דומה שהעוצמה של הקריסה הזאת והתופעות שמבטאות אותה, בולטות באופן מיוחד בהיקפן ובעוצמתן בדור הצעיר.

מרואינת בת 30, עובדת בהייטק: "אם אישה קשישה עומדת באוטובוס ומי שמפנה לה מקום בסוף זה קשיש אחר וזה לא מפריע לאף אחד מהנוסעים האחרים, וכמובן לא לאף אחד מהצעירים, אז משהו ממש לא בסדר. צעירים היום חושבים בעיקר על עצמם, מה טוב להם ורק אח"כ אולי יחשבו על האחר וגם אז, רק אם זה ייתן להם משהו".

האינטרנט הוא מראה ומאיץ כאחד של התנהגות בוטה, כי הנורמה הרווחת היא שמותר להגיד מה שאתה רוצה מתי שאתה רוצה, ללא עכבות וללא רסנים, לעיתים בחסות האנונימיות ולעיתים בזהות גלויה. אמנם הרשת החברתית מעודדת אדיבות ואמפטיה חייכנית, אבל באותה מידה היא גם מעודדת ביטויים של קטילה וזלזול.

אז נכון שהצעירים מחבקים ומנשקים בלי הרף, מכנים זה את זה "מאמי" ו"אחי/אחותי" ונוטים להבליג ולסלוח על עוולות וחולשות של חבריהם, אבל באותה מידה הם אינם תובעים מעצמם או מהסביבה קורבן חברתי ואינם נוטים להתעניין במצוקות של האנשים סביבם (אלא אם כן מדובר בחברים, שמשתפים אותם ביוזמתם).

הביטוי המובהק לכך הוא בעת פנייה לשירות לקוחות של חברות, עמדות שהם מאיישים בהמוניהם.¹⁰⁹ הצעירים הישראליים מאמצים נימוס אמריקאי של חיוך, חיבוק, היי גדול. הם למדו להבליג בכל מצב, להיות משת"פים אדוקים, חסרי יוזמה, המגינים בשאננותם על הארגון שמשלם את משכורתיהם הדלות. אלה הכללים בעידן הפוסט רגשי. הם משתתפים בצערך, מתנצלים בסבלנות אין קץ על הכעס שלך, קצת רומזים שאתה לא ממש רגוע כמוהם וחבל. הם לומדים לדקלם ("אפשר לעזור לך?", "הכול בסדר? טעים לך?"), מרבים במחמאות ("יפה לך") ובברכות מאירות פנים ("שיהיה לך יום נעים" או "המשך יום נפלא", "יום קסום"). אבל זו בעיקר קליפה בסגנון אמריקאי, ביטויים מהשפה לחוץ, ולא אכפתיות שבאה מבפנים.¹¹⁰

אחד הדפוסים שמבטא בצורה מחודדת את חוסר הנימוס ואת האטימות הבועתית של דור ה-Y זו הישיבה הנפוצה במקומות ציבוריים, עם רגליים (כולל נעליים) על מושב הכיסא, על הספה או על הכורסה (כלומר על הריפוד). התנוחה הזאת - כאילו הם בסלון ביתם - מבטאת את התפיסה שאפשר לפשוט רגליים במקום ציבורי כדי להשיג מקסימום נוחות אישית, מבלי להתחשב בכך שזה עלול להיות לא נוח לאחרים.

את העיוורון הזה אפשר לייחס לגורמים רבים, כגון פינוק ואנוכיות ואפילו מין הרגל טכנולוגי (למשל להאזין למוזיקה באוזניות), אבל דומה שיש ביסודו גם אלמנט משמעותי של חוסר בגרות. שהרי בעיקר ילדים אינם מודעים למעשיהם ומרוכזים בצרכים של עצמם. בעיני הילד העולם קיים רק בשבילו ("נהיה חושך כי אני צריך ללכת לישון").

ההתפתחות הטכנולוגית תרמה תרומה מכרעת לתופעת הבועה, שלא פסחה על שום שכבת גיל. אבל מי שמחובר למסך האישי מילדות מפתח הרגל חריף יותר לאטום את עצמו לסביבה ומחליש את הקשב למתרחש סביבו.

מכתב מסכתא: "אתם לא אוהבים אותי, אתם לא שונאים. אתם סתם לא סופרים, כי אתם צעירים. זוחלים. מעודכנים. עסוקים בטירוף. העיניים שלכם מתרוצצות באלף אפליקציות של סמארטפונים חכמים מאוד, היצוקים אל כפות ידיכם כמו קרומי שחייה בברווזים."¹¹¹

שכיח לראות את ה-Y ניקים יושבים במקומות ציבוריים (אוטובוס, בתי קפה וכו'), מהופנטים למסכי הסמארטפונים ושקועים בגירוי הדיגיטלי שתמיד יקבל עדיפות על פני הסביבה שלידם. עיניהם הזוגיות משדרות מעין חיץ בינם לבין האחרים - אתה עשוי להימצא פיזית לידם, אבל הנוכחות שלך לא קיימת בתודעה שלהם.

בעבר התופעה הזאת אפיינה בעיקר את התרבות האמריקנית ושיקפה את אתוס שמירת הפרטיות (mind your own business). אבל בדור הצעיר (בכל העולם המערבי) זה משקף משהו הרבה יותר בסיסי ופסיכולוגי - היכולת והנטייה של צעירים לנתק את עצמם באופן פיזי ופסיכולוגי מהעולם שמסביבם.¹¹²

חשוב לשים לב לכך שמה שאפיין בעבר בעיקר מתבגרים, מאפיין היום גם צעירים בגיל העשרים והשלושים. זו לכשעצמה תופעה מדהימה שנוגדת באופן מהותי את האופי הישראלי הקלאסי: העיניים הבורקות והנטייה לתקשר ולהתעניין בזולת. המבט הזוגי מאפיין בעיקר את התרבות האנגלוסקסית ששומרת מרחק, ומסתבר שהיא חדרה לישראל, אולי לא רק בהשפעת הטכנולוגיה אלא גם כחלק מתהליך הגלובליזציה.¹¹³

בלוגר צעיר: "ניכור - מצב נפשי או חברתי בו פרט או קבוצה חשים לא שייכים, מנותקים ואדישים. [...] אם חבורת חייזרים הייתה מסתכלת עלינו (כמו שאנחנו מסתכלים על חוות נמלים), הם היו שואלים שאלה אחת: "למה הם כבר לא מביטים אחד אל השני?"

שימו לב, בפעם הבאה שאתם נוסעים באוטובוס או הולכים ברחוב, כמה 'מנותקים' אתם רואים? 'מנותקים' הם אנשים שבכל פעם שהם יוצאים מחוץ לכתלי ארבעת קירות ביתם אל הרחוב מוכרחים באופן כמעט אוטומטי להתנתק מהסביבה והסיטואציה שהם נמצאים בה. לרוב תמצאו אותם עם אוזניות על האוזניים, רק כדי לא לשמוע את מה שמסביב, או עם הראש ב"סמארט-פון" שלהם, שלא חס וחלילה יצטרכו ליצור קשר עין עם מי שלצידם. [...]

אף אחד כבר אינו מחייך לאחר ברחוב, סתם כך ללא סיבה, ומי שכן נחשב תמוה. ויותר מכך, איש כבר כמעט אינו מישר מבט לאחר, גם לא לחבר. פעם ראיתי ארבע בנות באוטובוס, כל אחת תקועה במכשיר שלה ומדי פעם מרברות ביניהן על משהו שמישהו כתב באתר שיתופי כלשהו. [...] אנחנו כבר מזמן מנוכרים אחד לשני ומנוונים מכדי לקיים קשרים אמיתיים. כבר קשה לנו לתקשר בלי אמצעים טכנולוגיים, כבר התרגלנו למגע אנושי חלקי. כבר איבדנו את היכולת לחוש אמפתיה אמיתית, או להתרכז במישהו דייט שלם (או לשבת שיעור אחד מלא) מבלי לברוק את הפייסבוק כשהוא בשירותים. [...]

הדור שלנו (דור ה-Y) מתאפיין בניכור, באי רצון לטרוח (הרבה יותר נוח לשים אוזניות מאשר לשמוע את הגברת צועקת לעזרה בצד הרחוב), ובהשלמת הפער במגע אנושי שאנו כה זקוקים לו, אשר נוצר מאותו ניכור שיצרנו לעצמנו, בהתמכרות לאמצעים טכנולוגיים. אולי בגלל זה אנחנו מתרגשים מכל 'לייק' שאנחנו מקבלים על כל תמונה שאנחנו משתפים. [...] אביב גפן בהחלט צדק: אנחנו דור מזויין.¹¹⁴

הפילוסוף ג'י כנען בראיון לעיתון הארץ: "לפני שנים רבות, ישראלים שחזרו מביקורים בניו יורק היו מספרים בהשתאות: 'אנשים שם לא מסתכלים אחד לשני בעיניים'. אבל התופעה הזאת נהפכה לשגרתית גם אצלנו: צמצום קשר העין, שהולך יחד עם הקפדה על הפרטיות ועל ביטחון עצמי, אדישות כלפי מי שנמצא ממש בסמוך לנו, ולצדם התיווך של מערכות תקשורת מתקדמות, ללא מענה אנושי - כל אלה משקפים התרחקות הולכת וגוברת מפגישה פנים אל פנים."¹¹⁵

בשאלוני האסוציאציות שניתנו למרואיינים הצעירים שלנו, כמעט בכל מושג שמשמע לשתי פנים נטתה הפרשנות של המרואיינים לכיוון האישי ולא הקולקטיבי. כך למשל, את המושג "מודעות" הם פירשו כ"מודעות עצמית". כשנשאלו על "פינוק", הם נטו להעלות אסוציאציות של הנאות אישיות, כלומר "להתפנק" במובן של להיות אנוכי או לדרוש מעבר למידה. איש מהם לא התייחס למושג "פינוק" במונחים שליליים או "לפנק" אחרים. זאת ועוד, האסוציאציות שקושרו למושג "נמאס לי", לא נגעו בעולם התוכן החברתי, למשל, "נמאס לי שאין רגישות אנושית" או "נמאס לי שאנשים זורקים זבל ברחוב". כמעט תמיד נגעו האסוציאציות שלהם לעולם החוויות האישי, למשל: "נמאס לי שאני מתעצל ללכת לחדר כושר" או "נמאס לי מהבחינות האלה".

רבים מבני דור ה-Y שקועים כל כך ברצונות, בצרכים ובהנאות שלהם, עד שהם כבר אינם מסוגלים להסתיר ולרסן ביטויים ספונטניים של התלהבות, הנאה, תשוקה וריגוש. לכן הם מרבים לאכול בקול רם, בפה פתוח ובמצמוצי שפתיים נהנתנים (כמו ילד קטן שקיבל זה עתה ממתק חלומי); ללעוס מסטיק ברעשים (בליווי פיצוץ בלונים); להתגפף בפומבי ללא איפוק; לפהק מול הפנים (ללא הסתרת הפה); לשוחח בקולי קולות (בעיקר בסלולרי, כולל עם מקול) ובכלל זה שיחות בעלות אופי אינטימי; לשחק בסמארטפון ולגלוש באינטרנט מול עיני המורה או המרצה; כאמור, מה שלא מפריע להם, לא נתפס על ידם כמפריע לאחרים.

הם לא נוהגים להציע עזרה אלא אם הם מתבקשים במפורש לסייע (וגם אז, פעמים רבות הם ייענו לבקשה בליווי פרצוף חמוץ, שמשדר "נו טוב, אם אין ברירה"). חוסר האכפתיות וחוסר הרגישות לסביבתם מתבטא גם בקוד לבוש שלא תמיד הולם את המעמד והמקום (למשל, לבוש מרושל באירועים חגיגיים). מקרה מוקצן, שפורסם בתקשורת בהקשר זה, הוא הגעה של צעירות בכפכפי גומי למפגש עם הנשיא אובמה.

התובענות טבועה בפנייתם לזולת והם חסרי סבלנות כשמבוקשם לא נענה מייד. לא נדיר היום לראות צעירים שאינם קמים מפני שיבה בתחבורה ציבורית ולא ממהרים להקל בנטל הסוככים אותם (הורים, מורים וחברים). במידה רבה הם עיוורים לסבלותיו ולקשייו של הזולת - גם בסביבתם הקרובה - ומתרכזים בצורכיהם הפרטיים.

בראיונות עם אנשי מקצוע שונים שנמצאים במגע הדוק עם צעירי דור ה-Y (מנהלים, מורים, מרצים, מפקדים וכו') חזרו טענות על סגנון פניה אופייני, שמבטא חוסר טקט וחוסר כבוד.

פנייה ברוא"ל לפרופסור לתקשורת: "היי XXX, מה נשמע? אני חניך בקורס הכתבים של צה"ל, ובמסגרתו התבקשנו להכין כתבה על נינט טייב, ברד-ליין של 21 שעות. אני רוצה להביא פרשנויות מעניינות לגביה, ואשמח לשמוע פרשנות חברתית שתוכל לתת עליה, או את נקודת המבט שלך כסוציולוג. אפשר בטלפון ואף להיפגש עוד היום אם נוח לך. זה יעזור לי מאוד, תודה מראש."

הפרופסור ששלח לנו את הדוגמא הזאת (ציין שהוא מקבל כאלה מדי שבוע) כתב: "אם תשאלו את הבחור הזה מה פגום בפניה שלו הוא לא יבין על מה אתם מדברים. זה סוג של עיוורון צבעים."

בני דור ה-Y גם ממעיטים בשימוש בלשון המעטה (understatement) המבטאת רגישות, זהירות ושמירת מרחק, בסגנון: "אתה בוודאי רעב, אולי נלך לאכול?" או "זה יהיה בסדר אם...?", "אם זו לא טרחה גדולה מדי... או "אני לא רוצה להפריע, אבל...". הפניה היא כמעט תמיד ישירה ונטולת כל גינונים ועידונים.

הנטייה של ה-Y ניקים להתייעץ על כל צעד ושעל עם ההורים, להימנע מקבלת החלטות עצמאית ולהטיל על קרוביהם משימות "קטנות" (צלצל בשבילי, קנה בשבילי, בדוק בשבילי וכדומה) גם היא מקורה בין השאר באנוכיות. לכאורה יש כאן ביטוי לקשר חברותי ופתיחות פונקציונאלית. בפועל מדובר בהסרת אחריות אישית, לאמור: תחליטו אתם בשבילי, ואני פטור מהתוצאות (מבחינה מוסרית ופסיכולוגית).

בראיונות שבה ועלתה העובדה שגם אחרי גיל ההתבגרות הסטנדרטי (אפילו אחרי הצבא) הם לא מתעניינים בקרובים, ובכלל זה בהוריהם. למשל, הם אינם מודעים לכך שאמא או אבא לא חשים בטוב או שמצבם הנפשי קשה (גם כשהם גרים בתוך בית ההורים). רבים לא ידעו כלל במה ההורים בדיוק עובדים וכמה הם משתכרים. "צאצאינו פשוט מינפו את הכוונות הטובות שלנו ואת השקעת היתר שלנו לצרכיהם", כותבת סאלי קוסלוואו (Sally Koslow) בספרה "להתכופף לקראת בגרות: תובנות מקן שלא כל כך התרוקן"¹¹⁶ - ספר שנכתב לאחר שבנה חזר להתגורר בבית הוריו, אחרי ארבע שנים של לימודים במכללה ומאז לא עזב. בישראל המצב אינו שונה.

כתב הנדל"ן לירן סהר: "איכס, שאני אגור בדירת 3 חדרים ישנה, אני אגור רק בדירת 4 חדרים חדשה". את אותו התסריט אני שומע בכל יריד דירות שאני פוקד מתוקף עבודתי. המשמעות היא שהזוג, בתחילת שנות ה-30 של חייו, חזר לגור אצל אבא ואמא, כי אין מה לעשות, אם אפשר לנצל - אז עד הסוף. כמובן שההורים הוסיפו מכיסם עוד כ-100 אלף שקל להון העצמי של הזוג הצעיר כדי שיוכל להתחיל את חייו בדירה מפוארת עם מטבח משודרג, כי חס וחלילה שהוא יסתפק במטבח מקבלן. [...]הזוג הצעיר קיצר להוריו המבוגרים את החיים בכך שהתנחל בתוך ביתם במקום לאפשר להם לחיות את חייהם בשקט ובקצת יותר נחת. אז יש לכם דירה חדשה, תתחדשו, האם זה היה שווה את זה?"¹¹⁷

תוכחה מוסרית היא כלי חברתי חשוב, שנועד להביא את החוטא להכיר במעשיו, להבין את התוצאות שלהם, לפצות את אלה שנפגעו, להפיק לקח לעתיד ולהשתפר. בימים עברו הורים ומורים הרבו להוכיח את ילדיהם ותלמידיהם על התנהגות לא מוסרית, כחלק מתהליך חינוכי. הם ראו בזה שליחות. אף שהתוכחה אינה נעימה לאוזן ולעיתים אפילו כואבת, הילדים התייחסו אליה בהבנה וראו בה סימן למוסריותם של המחנכים ולאכפתיות כלפיהם.

אבל ה-Yניקים גדלו בסביבה חינוכית אחרת. הם חוו תוכחות מוסריות, אם בכלל, במשורה ולכן הם מתקשים בבגרותם להתמודד עם ביקורת מוצדקת ונרתעים מלהוכיח אחרים.

כאשר כבר מוטחת בהם אשמה על רקע מעשה לא ראוי שעשו, נוצר אצל רבים רצף טיפוסי למדי של טיעונים ותירוצים, שנועד להסיר אחריות ולרכך את האווירה:

1. **"מה עשיתי?"** - התלונה מפתיעה אותם. כיוון שהם שקועים בעצמם, הם לא מודעים לכך שעשו משהו לא בסדר, אלא אם מעירים להם (בדרך כלל מבוגרים יותר).

2. **"אתה לא מבין באיזה מצב הייתי כאשר האירוע קרה"** - הם ממצבים את האירוע "תקלה בתקשורת" ולא כתקלה מוסרית (הובנתי לא נכון). לכן הם גם לא לוקחים אחריות ולא מכים על חטא.

3. **"כל מה שעשיתי עבורך עד כה לא נחשב?"** - בשלב זה מוצגת "רשימת מכולת" מפורטת של דברים שנעשו קודם לכן עבור המתלונן. זאת, כדי למצב את המקרה כיוצא דופן ולא כסימן לבעיה אישית. התגובה הזאת נועדה גם לגלגל בעקיפין את האשמה על המתלונן כפוי הטובה, שנוטה להגזים ולהדגיש את הרע במקום את הטוב.

טכניקה נוספת של גלגול האשמה על המבקר הוא הביטוי השגור "מצטערת אם נפגעת" שפירושו "לא אני אשם אלא רגישות היתר שלך". המסר הוא: כשתרגיע את הרגשות שלך (תפסיק "להתנפח") הדברים ישובו על מקומם בשלום.¹¹⁸

4. **"אני רק בן אדם", "זה נעשה בתום לב", "לך לא קרה ש...?"** הדגש הזה נועד להקטין ממשקל החטא ("כל בני-האדם טועים"), לייצר אומללות ובכך להשיג אמפטיה ומחילה.

באופן עקרוני הם נוטים לשפוט מעשים באמצעות ייחוס כוונות ולא תוצאות. לא חשוב מה קרה אלא מה היתה הכוונה. כלומר, אם לא התכוונת לעשות הרע, אתה נקי מאשמה ולמצער זכאי להקלה בעונש. אבל כידוע, מוסר אינו רק עשית הטוב אלא גם הימנעות מלעשות רע תוך נקיטת משנה זהירות ומחשבה על הזולת. הדבר עולה בקנה אחד עם מוטיב שמצאנו בתחום הערכת הלמידה של צעירים היום. הם מתלוננים על ציון כי לדעתם, היה צריך היה לשפוט ולתגמל אותם בציון על פי מידת ההשקעה ולא על פי רמת הידע שהפגינו.

5. **"טוב, אז אני מתנצל"** - זהו נשק יום הדין. ההנחה שלהם היא שהתנצלות אמורה לסיים את האירוע באופן אוטומטי ולפתוח דף חדש. הבעיה היא שההתנצלות הזו היא לא בהכרח כנה ומדלגת על בדיקה עצמית מעמיקה (היכן טעיתי), הכללה והפקת לקחים ומעל לכל התחייבות לעתיד (המקרה נתפס כתקלה מקומית).

צעירה בת 26: "אותי אישית זה מעצבן שאנשים חושבים שבמילה אחת - 'סליחה' - זה פותר את השגיאות והטעויות שעשו."

אם לסטודנטית בת 24 הייתה צריכה דחוף שבתה תחזיר לה את מכוניתה לצורך תיקוני ברקסים. הן תיאמו את הפרטים בשיחה על הבוקר, אלא שהבת ענתה מתוך שינה ובמקום להביא את המכוננית למקום המפגש היא חזרה לישון. האם שתפה אותנו בתכתובת SMS שהייתה ביניהן לאחר שהבת הבינה שהאם כועסת עליה: "את לא עונה לי יותר בכוונה? גם אם את לא רוצה לדבר איתי, זה ממש לא בסדר. את יודעת שאני חרדתית וזה לא פייר להעביר אותי את הייסורים כאילו קרה לך משהו".

"מה עשיתי לא בסדר? שהערת אותי ב-8 בבוקר אחרי שעבדתי ולא ישנתי 3 ימים ודיברתי אתך מתוך שינה ולא שמתי לב בכלל למה שאמרת. אז נרדמתי???"

"איזה חוסר אכפתיות?? אני מסבירה לך שהערת אותי אחרי שעתיים. אפילו לא זכרתי מה אמרת לי!!!! חשבתי שזה חלום. אני אנושית. זה קורה לכל בן אדם! אני עושה בשבילכם המון! [כאן מגיעה רשימה של כל מה שנעשה עבור המשפחה כולל להביא לאם עוגה!] ואם אחרי כל זה ברגע שאני פשוט נרדמת כי אני קורסת ועושה טעות שנובעת מפאקינג תחושה ביולוגית הכל נמחק ואתם זוכרים רק את הרע, אז לעולם אי אפשר לנצח אתכם!!!!"

"לא קרה לך שדברת עם מישהו מתוך שינה?? אני מסבירה לך שבאותו יום נרדמתי אחרי שלושה ימים שלא ישנתי!!! אני לא שולטת בזה!"

"אוקיי אז אני מתנצלת שלא התעוררתי. זה באמת לא נבע מחוסר התחשבות, זה נבע מעייפות כרונית ושעבדתי עד מאוחר. אני באמת מצטערת שלא שלטתי בזה."

גם כאשר הם ננזפים או נענשים, רבים מופתעים מעוצמת התגובה. הם לא רגילים לקבל ביקורת ולא עסוקים בבעיות מוסריות, ולכן דבר לא נראה להם "מספיק חמור" כדי לקבל נזיפה. בעיני צעירים, גם האשמה מוצדקת (ואפילו חמורה) צריכה להיות מופנית אליהם באופן מתון ומרומז. ברגע שהמאשים חוצה את גבול הווליום הנמוך הוא מזוהה כ"אדם בוטה". אחת המרואיינות (צעירה בת 25) הגדירה זאת כך: "לבקר מישהו בפומבי רק יבייש אותו. ישפיל אותו. זה מיותר ואכזרי. ביקורת צריך לתת בפרטיות, ברוגע ועם מילים חיוביות."

אסוציאציות למילה "ביקורת" בקבוצת המיקוד:

"אני אוהב לתת ביקורת, שונא לקבל."

"במקום להגיד 'קיבלתי' ולשתוק אנחנו נכנסים למגננה או לוקחים ביקורת כמתקפה."

"ביקורת בונה מאוד חשובה, אבל אנחנו לא רוצים לשמוע אותה. מי שיודע להפנים יכול להפוך לאדם טוב יותר."

"דברים שלא תמיד כיף לקבל על עצמך."

"ביקורת אצלנו נתפשת כעלבון ולא ככלי לשיפור."

"אני לא יודעת לקבל ביקורת אבל כן יודעת קצת יותר מדי טוב לתת ביקורת."

"צריך לחנך ללמוד להקשיב ולקבל ביקורת. מצד שני צריך גם לחנך איך לתת אותה באופן כזה שלא תרמוס ותפגע בצד השני."

"כשהיא באה מהמקום הנכון ובצורה בונה היא דבר מאוד מועיל. אבל כשהיא מהסוג הלא נכון היא מסרסת וקוצצת כנפיים."

"כמוכן שלא לצעוק על הבנאדם. אם יש משהו חשוב להגיד אז בשקט ולנסות גם להבין למה הבנאדם מתנהג ככה ומאיפה זה נובע. אם משהו עשה משהו לא נכון לדעתי אני אעיר לו אחר כך ולא ליד כולם. כי זה לא יפה. יכול להיות שאפילו הוא בעצמו שם לב אבל לא יודע איך להתמודד עם הביקורת אז צריך לנסות לעזור לו. לבקר משהו בפומבי רק יבייש אותו."

"צעקות לא תורמות לכולם בביקורת, זה רק מראה שיש לך גרון וריאות בריאים. ביקורת בפומבי גורמת להשפלת הצד המבוקר ולכן בעיני זה מיותר ואף אכזרי. ביקורת צריך לעשות בפרטיות אחד מול השני, ברוגע ועם מילים חיוביות."

"ביקורת בצעקות דווקא יוצרת תחושת עלבון ולא מממשת את מהות הביקורת. אני בדרך כלל בעד בקורת ב 4 עיניים אבל יש מקרים שעדיפה בקורת פומבית על מנת שגם האחרים ילמדו מטעויות. למשל מתלמידים חדשים - במקום שכולם יעשו טעויות, עדיף שהראשון שעושה טעות יקבל בקורת פומבית ומנומסת וכך המתלמידים האחרים יפנימו כיצד לעשות זאת נכון."

"ביקורת בפומבי - לא מאמינה בזה, הבן אדם לא מקשיב הוא יותר מרוכז בזה שכולם מסתכלים עליו, את הכביסה המלוכלכת לא מוציאים החוצה. את הביקורת תמיד מתחילים במשהו חיובי אצל בן אדם ואז בעדינות מעירים יחד עם דוגמה מוכנה מראש."

"לא אוהבת כשמבקשים ממני לתת ביקורת כי מניסיון שלי אנשים לא מוכנים לזה באמת."

"ביקורת מזכירה לי עבודה, או מקום אחר כלשהו ששם מבקרים אותך ללא הרף וחווים דעה לגביך אם בגלוי או בסתר ולהיות בבית זה להיות במקום ללא ביקורת."

משוחחים עם עצמם על עצמם

תרבות השיחה משקפת אולי יותר מכל מאפיין אחר בדור ה-Y את תרבות ה"אני" שלהם. פסיכולוגים ומורים שאיתם שוחחנו שבו והעלו בפנינו את הטענה שהצעירים היום "משוחחים בעיקר עם עצמם". כלומר, הם חסרי כישורי שיחה ונוטים לבלוע מילים. הפייסבוק הוא מראה משעשעת לתופעה הזאת, עם פוסטים שמתמצים ב"חחחחחחחחחחחח" או "פככככככככככככ".

בחור בן דור ה-XY סיפק מספר תובנות מעניינות לתופעה: "מה שתיארתם כאן גם עבר גם למדיום הכתוב, פייסבוק ווטסאפ, צ'טים. רבים לא יכתבו את המילה "כן" אלא יכתבו "כה" (הם הרי לא מבטאים את הנון הסופית ולכן גם בכתב הם לא יכתבו אותה). תופעת ה"חחחח" משקפת לא רק נטיה לקיצור ותכליתיות ואפילו לא רק ביטוי גרפי מתומצת וחמוד למלים ארוכות (ויש שיגידו עילג). זה גם לא בהכרח גיחוך (תרגום מילולי של הקול הספונטני שאנשים מוציאים כאשר מובאת למודעות שלהם ידיעה לא צפויה ומשעשעת). בעיני זה מבטא את האוטזים שלהם. בעולם שלהם אין כבר מקום לרגשות אמיתיים. הכל מלל רדוד ומכני. כל מה שאין לו ביטוי גראפי באותיות למעשה לא קיים עבורם. ולכן במציאות - זו שמחוץ לפייסבוק ולוטסאפ - הם לא מרגישים שמחה (כי שמחה זה לא "סמיילי" וגם לא צירוף המקשים נקודתיים וסוגרים "). הם לא חווים צחוק אמיתי (כי צחוק זה לא להגיד חחחח), והם לא יודעים טעמו של חיבוק אמיתי (חיבוק פיזי שמסדר תחושה אמיתית של כתף תומכת, אימוץ אמיתי לחיקו של המחבק, הכנסתו למרחב האישי וכו'). לא במקרה הם שולחים זה לזה "חיבוקים" לשוניים כמו "אהבה, אוהבת, נשיקות, חיבוק, ממי" או מסרים כמו "חחחח" אך בסופו של יום הם נשארים עם הריקנות. כי המילים בסופו של דבר לא מעניקות להם את התחושה האמיתית."

מורה וותיקה תיארה בראיון את האטימות שהיא חווה מתלמידיה: "הטכנולוגיות של אינטרנט וטלפון נייד גורמות לכך שאנשים לא מדברים אחד עם השני אלא מתקשרים. הכל מידי וצריך לענות, אחרת אתה לא קיים. אתה לא יודע איך אני נראית, מה טון הדיבור שלי, מה הבעות הפנים שלי כרגע וגם את זה אני לא רואה אצלך.. אני חושבת שזה בהחלט משפיע על התפתחות של אטימות. אני יכולה "לשחק אותה" קול, ערס, חנון וכל דבר אחר בהתאם למה שאני רוצה שתקלוט. אני לא רוצה ש"תפריע לי" או אני נאטמת..."

מומחים, שאיתם שוחחנו, תולים את ההסבר למוגבלות התקשורתית במדיום האלקטרוני, ואין ספק שיש צדק בדבריהם.¹¹⁹ עם זאת, להערכתנו, יש פה מרכיב נוסף והוא לא פחות חשוב: הנטייה לא להתאמץ לספר סיפור, להבהיר מציאות ולעשות מאמץ להקל על המאזין. הגישה כאן היא: "הוא כבר יבין למה אני מתכוון" ואם לא - הוא ישאל. וכאילו כדי להמחיש את התופעה דווח ב-2014 על חברה צעירה שהצליחה לגייס סכום של מיליון דולר לטובת פיתוח אפליקציה שנקראת YO. האפליקציה מספקת פונקציה אחת בלבד - שליחת מסר "YO" לחברים שלך, מתוך הנחה שלאור העיתוי וזהות השולח הנמען יבין כבר למה התכוונת (אם אני שולח "YO" בבוקר לחבר טוב שלי, אז הוא יבין שהתכוונתי ל"בוקר טוב", אם בעת משחק כדורגל הבן שלך שולח לך "YO", אז אתה תבין שהוא התכוון לבשר לך ש"יש גול", אם אני מקבל YO ממישהו באמצע הלילה, אז הכוונה ל"אתה ער?" וכו').

אגרוף לפנים

תרבות השיח של דור ה-Y מתאפיינת לא רק בלקוניות אלא גם בהיעדר ריסון עצמי וחוסר התחשבות בצד השני או אפילו בצד שלישי שיכול להיפגע מהדברים שנאמרים או מרוח הדברים.

הישירות הבוטה, חסרת הרסנים (blunt) - מה שמכונה בעברית "דוגריות" - הוגדרה על ידי טוונג', חוקרת הדור, כתכונה בולטת בדיבור של דור ה-Y, ונתקלים בה בבית, בבית-הספר, באוניברסיטה, במקום העבודה וכדומה. הצעירים פשוט אומרים כל מה שעולה במוחם, ללא סינונים ומבלי לקחת בחשבון רגישויות ועידוני נימוס. לא רק שמותר להגיד הכול בכל מצב, אלא שזו תכונה חיובית.¹²⁰

בארצות-הברית השינוי הזה הוא משמעותי במיוחד, כיוון שמדובר בחברה אנגלוסקסית שמצטיינת באיפוק. בישראל הדוגריות היתה תמיד סממן לאומי, אבל דומה שבדור ה-Y היא עלתה עוד מדרגה או שתיים, ונעשתה מודגשת יותר. שינוי הנורמות הזה קשור ללא ספק בתהליכי דמוקרטיזציה ובנורמות שיח שהתקשורת הובילה בתוכניות הילדים, בתוכניות הטוק-שואו ובתוכניות אחרות. לכל אלה יש לצרף את הטוקבקים ואת הרשתות החברתיות כגורם משמעותי.

רוב התגובות באינטרנט ובעיקר באתרים האישיים ברשתות החברתיות הן חיוביות ומפרגנות. אבל המדיום הזה גם מהווה כלי להתנהגות בוטה, בעיקר בגילאים צעירים יותר. הצקות, חרמות וביטויי שנאה וזלזול וכן קללות, הכפשות ופרסום תמונות וסרטונים משפילים הם עניין שבשגרה בקרב מתבגרים ברשת, והורים ומחנכים עומדים חסרי אונים.¹²¹

התופעה הזאת גולשת מעבר לגיל הנעורים. הפייסבוק, למשל, שבו משתמשים היום גם דורות מבוגרים יותר, הוא אמנם זירה של נחמדות ואמפתיה חייכנית בסגנון אמריקני (Hi, Bye, Good for You), אבל באותה מידה מרובים בו ביטויים של קטילה וזלזול - בעיקר כלפי אנשים שאינם שייכים למעגל הקרוב של הקוטל.

השפה נוטה להיות בוטה ופסלנית במיוחד כאשר הצעירים מביעים דעתם על דמויות ציבוריות ידועות: פוליטיקאים, אנשי כלכלה, אנשי תקשורת וכדומה. הדוגמה המובהקת ביותר לכך היא דף "סטאטוסים מצייצים" בפייסבוק, שהתאפיין בגולשים צעירים ובתגובות מאוד בוטות ופוגעניות. נוצרה מעין נורמה של "לכסח לאנשים את הצורה", להעיר הערות לגלגניות ולהפגין זלזול וזחיחות דעת, בהשראת תרבות הטוקבקים האנונימית. כי בסופו של דבר איש לא מגיש לך חשבון וחירות הביטוי היא ערך מקודש.

אז מדוע הם אנוכיים?

נפגעים של "הפצצת אהבה"

לאור ממצאי הפסיכולוגיה המודרנית על תקופת הילדות, הזרקורים מופנים כיום לכיוון טיפוח מרבי של הילד בתהליך התפתחותו. מצד אחד הילד נתפס שווה במעמדו להוריו ומתייחסים אליו כאל אדם אוטונומי בעל זכויות יסוד. מצד שני, בשל פגיעותו, מעמידים אותו במרכז המשפחה ומגוננים עליו.

ההורה נתפס היום כאחראי הבלעדי לאושרו ולרווחתו של הילד, ומצופה ממנו לחנך בעיקר באמצעים חיוביים על ידי הרעפת אהבה ללא גבול. משנות השבעים של המאה העשרים השתלטה תפיסת הילד כפרח מוגן על השיח החינוכי, ואפשר למצוא לה ביטויים רבים ומגוונים בתחום הספרות, האמנות, המדע, החינוך והתקשורת.

הציפיות להורות אינטנסיבית ומגוננת מולידות חינוך ללא גבולות, ללא עונשים, ללא אימון להבלגה (הילדים מתרגלים לסיפוקים מיידיים), ללא ביקורת ועם הרבה הנחות, סלחנות וויתורים. כאשר ההורים מרפדים את ילדיהם באהבה ללא תנאי - "נסיך שלי", "נשמה", "אהבה שלי", "חיים שלי" - הם מייצרים נרקיסיסט.¹²²

העורך ומבקר הספרות, בני ציפר, העיר בהקשר זה: "לא מעזים לומר שהגורם מספר אחד לכך שבתי הספר של החינוך הממלכתי נהפכו לריכוזים של טמטום קולקטיבי הוא שהתלמיד הישראלי המבקר בהם הוא יצור אגרסיווי, מפונק, אידיטי לעתים, החושב - כי כך לימדו אותו בבית - שהוא מרכז העולם."¹²³

נכון שגם "האמא היהודייה" המסורתית סגרה לילדיה, אבל בעשורים האחרונים התווספה לסגידה מסורתית זו שטיפת המוח הפסיכולוגית המודרנית, שמבטלת מינה וביה את המוטו החינוכי: "חוסך שבטו שונא בנו". המוטו החדש הוא שצריך לבנות לאדם דימוי חיובי ולכן להימנע ככל האפשר מלבקר אותו. הילד אמור להרגיש מיוחד ולכן צריך לעטוף אותו באהבה ולהחמיא לו, גם כשאינו ראוי למחמאות אלא דווקא לביקורת בונה. לכן, כאשר הוא מקבל נזיפה מהמורים, ממדריכים, ממאמנים או ממפקדים, ההורים ממהרים לגבות אותו ולנזוף בנוזפים. המסר הוא כמעט תמיד: לא אתה אשם, אלא האחרים. לכן אם קיבלת ציון לא מספיק גבוה, זה לא בגללך אלא בגלל המורה שקיפח אותך. התופעה הזו בונה אגו מנופח ותחושה של אדנות.¹²⁴

צעירה בת 26: "כולם ילדים מושלמים. כולם יכולים לעשות הכל. הילדים מדהימים, מהממים, איזה יופי, הילדים שלי הכי הכי. הילד שלו לא התקבל לכוכב נולד, זה לא בגלל שהוא לא מוכשר אלא בגלל שהשופטים עשו לו דווקא."

הורים לא רק אימצו לעצמם גישה קיצונית של נתינה חד צדדית, אלא שרבים כבר אינם מחנכים את ילדיהם אפילו להכרת תודה.

יועצת להורים וותיקה כתבה: "אנחנו מגדלים את אחד הדורות האנוכיים ביותר שהיה אי פעם. [...] הילדים שלנו מרגישים שמגיע להם, ועקב הגישה הזאת הם הופכים להיות אנוכיים. הקפצתם פעם ילדים לחוג ושמתם לב שהם פשוט סוגרים את הדלת הרכב בלי לומר "תודה"? [...] אמא אחת אמרה לי, "תשכחי מהכרת תודה, אני עצמי אסירת תודה כשהילדים שלי לא מתלוננים. [...] ילדים שגדלים ללא הכרת תודה והערכה, הופכים להיות אנוכיים ומתנשאים. הם מסתובבים עם תחושת חשיבות, ושום דבר אף פעם לא מספק אותם. [...] מסיבות יום הולדת מפוארות ומוצרים פרטיים עם שמו או תמונתו של הילד, רק מחזקים את היהירות. עיניהם של ילדינו מעולם לא נפתחו לעובדה שכל זה לא מגיע להם באמת - ההרגשה ש'מגיע לי' אינה דרך בחיים."¹²⁵

מי שגדל כילד על קוד ה"מגיע לי" הופך מטבע הדברים למבוגר של "מגיע לי" - כלומר תובעני ומרוכז בעצמו.

הזהירות של ההורים מלפגוע חלילה ברגשותיו של הילד והדחף לרפד אותו במחמאות אין קץ נובעים לא רק מתעמולה פסיכולוגית, אלא גם מגורמים כלכליים ודמוגרפיים. בחברה קפיטליסטית אולטרה-תחרותית התהוותה התפיסה שיש לטפח את הילד ולפעמים "לגאן" אותו (לייצר לו תדמית ודימוי עצמי, שקריים בעליל, של גאון), כדי לתת לו יתרון. וכל המקדים הרי זה משובח.

בלוגרית צעירה: "יום אחד אולי אסלח לאבא שאמר לי שאני אלוהי האדמה ולאמא שעד היום שומרת עלי ממרחק כמה קילומטרים, כאילו הייתי ארנב חסר ישע. יום אחד אסלח לעולם שאילץ אותי ללמוד בדרך הכל כך קשה שאין דבר כזה אלוהי האדמה, ואם יש, הוא לא ילדה-גמדה-עם משקפיים ומלא כלבים."¹²⁶

המגמה הזאת התחדדה בין השאר על רקע השתלטותה של התפיסה הפסיכולוגית שקושרת בין דברים שרכשת בילדותך לבין מה שתשיג כמבוגר, ושגורסת שהישגים מגיעים בעיקר באמצעות טיפוח האגו והביטחון העצמי. התוצאה היא שהורים רבים הפכו את הילדים שלהם לפרויקט. חוגי העשרה, מורים פרטיים, שפות זרות רבות ועוד. זו הסיבה גם שרבים מהצעירים מפגינים ביקורת קשה ואלימות כלפי מורים, שהורסים להם את התדמית על ידי מתן ציונים שלא הולמים את הציפיות שלהם.

מאחורי ההתנהגות הזאת עומדת בדרך כלל תפישה מאוד שטחית וסכמטית של הצלחה בחיים, ובמקרים רבים היא יוצרת מפח נפש, הן להורים והן לילדים, בעקבות התרסקות הציפיות והתקוות על קרקע המציאות.

במקרים רבים ניפוח האגו של הילד בא לחפות ולפצות את ההורה על כישלון אישי ופספוסים בחיים. מהילד מצופה להשיג את מה שההורה לא היה יכול או לא הצליח להשיג.¹²⁷ מאחורי ההתנהגות הזאת עומדת בדרך כלל תפיסה מאוד שטחית וסכמטית של הצלחה בחיים, ובמקרים רבים היא יוצרת מפח נפש, הן להורים והן לילדים, בעקבות התרסקות הציפיות והתקוות על קרקע המציאות.

רבים מהילדים האלה מרצים את הוריהם באמצעות ביטחון עצמי מופרז, שמחפה על חוסר ביטחון ועל חרדת כישלונות (בראיונות שערכנו שבה ועלתה הטענה שהם מאופיינים בביטחון עצמי מופרז וזיחחות דעת, שמחפים במקרים רבים על חוסר ביטחון). יתרה מזאת, כאשר מגיע הכישלון, רבים מהם לא יודעים כיצד להתמודד איתו, וכתוצאה מכך מתרסקים. הם נכנסים לדיכאון וחשים אשמה וחוסר אונים.

בלוגרית צעירה: "אני חכמה. גאון. תמיד אמרו לי. אמא, אבא, הדודים, סבא וסבתא. מה זאת אומרת? גאון! אני לא מוכנה לקבל פחות מ-90. זה לא בלקסיקון שלי בכלל, זה לא אפשרי, זה לא הגיוני. זו לא אני שם במבחן. משהו קורה והורס לי הכל".
מגיבה חברתה: "מילים קשות! את לא גאון? את גאון הרור! מזאת אומרת... כמה ציונים לא משהו לא ישברו אותנו!"¹²⁸

בלוגר צעיר: "אתה כבר מתחיל לפקפק בחלומות שלך ומתחיל לשאול את עצמך: מי אני בכלל. כי גם אם בסביבתך בטוחים שאתה נורא מוכשר ו'אתה? אתה עוד תגיע רחוק' - זה לא ממש קורה, ובטח שלא בקצב שחשבת שזה יקרה."129

השעבוד הגובר לכסף ולקריירה, לצד העלייה המהירה בשיעור הגירושים, העמים רגשי אשמה על ההורים והחרף את מודל "הפצצת האהבה".

ד"ר עדנה כצנלסון, פסיכולוגית קלינית, חינוכית והתפתחותית: "בחלק גדול מהמשפחות שני ההורים עובדים ורגשות האשם הם חומר נפץ. ההורים מנסים לפצות את הילדים על היעדרותם הממושכת מהבית, והם זקוקים להדרכה כדי לדעת מה לעשות בזמן המועט בו הם שוהים בחברת ילדיהם"130.

פינוק הילד והאדרתו מהווים סוג של פיצוי על המשפחה שהתפרקה לו. התופעה הזאת בולטת במיוחד בקרב אבות. רוב האבות עובדים יותר שעות מנשותיהם, ומגיעים מאוחר הביתה. בזמן הקצר שנותר להם עם הילדים אין רצון לחנך ובוודאי לא להעניש. ילדים מזהים את החולשה הזאת והופכים את אבותיהם לספקי שירותים ומוצרים - עבדים נרצעים.

יתר על כן, במשפחות שבהן ההורים גרושים, הילדים המשותפים נשארים בדרך כלל בחזקת האם והדבר לא רק מצמצם את אפשרויות האב להשלטת משמעת בקרב ילדיו אלא יוצר מצב שבו ילדים גדלים עם סמכות הורית מוגבלת.

למעשה התרחש בעשורים האחרונים שילוב בין שתי מגמות הרסניות: שיעבוד ההורים לעבודה, שגרם להתקצרות זמן הנוכחות שלהם בחיי הילדים, לצד ציפיות גבוהות ורגשי אשמה. השילוב הזה הוביל למודל הורות שתרם להיווצרות דור של ילדים עריצים, אגואיסטים ומפונקים. "ההורות החדשה" תרמה להתפשטות מגיפת האנוכיות בקרב הצעירים מסיבה חשובה נוספת: היא מנעה מהם להתבגר (להרחבה בנושא זה ראו: זה ראו: הילד בן 30 - בגרות מעוכבת).

"לעוף על החלום שלך"

במגביל לריסוני הביקורת על הילדים חלה אינפלציה במחמאות ובניפוח האגו הצעיר. ההורים מפציצים אותם במחמאות, המורים מעניקים לו ציונים גבוהים ממה שמגיע לו, והמאמנים מחלקים לו גביע על עצם ההשתתפות.¹³¹ התוצאה: שחיקת המשוב החיובי ככלי חינוכי מנווט ונטייה פוחתת של הילדים לרצות את הזולת (הרי במילא אוהבים אותם ללא תנאי), אדישות וחוסר כבוד לבעלי סמכות. מעבר לכל - נוצר בדור הזה דימוי עצמי מנופח שאינו מחובר למציאות.¹³²

המושג "דימוי עצמי", השגור כיום בפי כול, לא היה בשימוש נרחב עד שנות השישים המאוחרות. בסוף שנות השמונים הוא השתחל לתוכניות האירוח ובשנות התשעים הוא היה כבר בכל מקום. הקלקת צמד המילים Self-Image במנוע החיפוש של גוגל, מעלה לא פחות מ-1,380,000,000 תוצאות (קישורים). בעברית עולים לא פחות מ-528,000 קישורים - רבים מהם מעבירים אותך למאמרים ומדריכים שמיעצים לקורא כיצד להעצים את הדימוי העצמי. התפיסה הרווחת היא ש"דימוי עצמי נמוך" הוא מחלה שחייבים לרפא.

לפני מאות שנים לבני-אדם כמעט לא היתה תפיסה של העצמי: הנישואין הוסדרו באמצעות הקרובים, משלח היד נקבע על ידי ההורים, ההתנהגות הוכתבה במידה רבה על ידי סטנדרטים דתיים נוקשים שהטילו איסורים לרוב. במהלך השנים הלפיתה החברתית החלה להשתחרר, ואנשים החלו לבחור יותר עבור עצמם. לכסוף, הגענו לתפיסה המודרנית של היחיד האוטונומי. אדם חופשי.

הספר הידוע "ג'ונתן ליווינגסטון השחף" (Jonathan Livingston Seagull), שנכתב על ידי ריצ'ארד באך (Richard Bach's) מתאר שחף שהשתעמם מלעוף לחוף וחזרה לחפש אוכל. הוא רצה להתמסר לנפלאות התעופה ולחפש משמעות גבוהה יותר בחיים, למרות שמעשיו גרמו לנידויו מהלהקה. הספר, שבתחילה נדחה על-ידי רוב בתי-ההוצאה לאור הגדולים, הפך בשנות השבעים לרב-מכר גדול, כאשר אנשים התחילו להפנים את הרעיון שהחיים צריכים להיות מספקים וממוקדים בצרכיו של היחיד. ילדי דור ה"אני", בניגוד לבני דור הבייבי-בוס שהיו צריכים לעבור מסע לגילוי העצמי, נולדו לעולם שכבר חגג את האינדיבידואל. "אנחנו לא צריכים לצחצח את העצמי, מאחר וברור מאליו שהוא כבר מבריק. אנחנו לא צריכים להביט פנימה. אנחנו כבר יודעים מה נמצא שם. מילדות לימדו אותנו לשים את עצמנו ראשונים. ככה העולם עובד - בשביל מה להתחבט בזה? בואו נלך לקניון", כותבת טווינג'¹³³.

בני דור ה-Y למדו "לעוף על עצמם" ממש כמו ג'ונתן ליווינגסטון השחף, כי נולדו לתוך סביבה ששידרה להם שהאהבה הגדולה מכול היא אהבת העצמי. שההגשמה הנעלה מכול היא הגשמה עצמית. הוריהם הבטיחו כי "הם יכולים להיות מה שהם רק רוצים".¹³⁴ מוריהם האמינו שמשימתם החשובה ביותר היא לעזור להם להרגיש טוב עם עצמם, והתקשורת יעצה להם "ללמוד על עצמם", "להיות עצמם", "לא לוותר על החלומות שלהם", כי יום אחד הם יכבשו את העולם.

בלוגרית צעירה: "אם אני לא אצליח לשנות את העולם אז לפחות אתחיל להגשים לעצמי את החלומות ואתחיל לכתוב ספר. מי יודע, אולי הספר שלי ישנה את העולם."¹³⁵

מתוך הספר "מלך החומוס ומלכת האמבטיה": "היא אמרה שהיא רוצה לטייל בעולם איזה שנתיים ושהיא רוצה להקים עסק שייתן עבודה להומלסים ושהיא רוצה להיות שפית ושהיא רוצה לגור ליד הים ושהיא רוצה להיות מוכרת בחנות צעצועים ושהיא גם רוצה ללמוד ארכיטקטורה ועוד מיליון דברים ואת כולם היא רוצה ביחד."¹³⁶

הטכנולוגיה נטעה בהם תחושה שהעולם נענה להם בלחיצת מקש. הם קובעים את גורלם של מתחרי הריאליטי, מייצרים לעצמם את הפלייליסט בסמארטפון וקובעים מי יחיה ומי ימות בפלייסטיישן.

ה-Y ניקים גדלו גם בעידן של מוביליות עצומה. משרות ותפקידים שהיו בעבר חסומים בפני שכבות רחבות באוכלוסייה (בגלל חסמי השכלה, מעמד או כסף), נפתחו במהירות בכל העולם, ונוצר מסר שהכול אפשרי. המוטו הזה הפך למנטרה, וצעירים רבים לא מבינים שבמציאות אין זה נכון. מדוע? כי החסמים אינם רק חברתיים, אלא תלויים גם ביכולות האישיות.

הרעיון לשאוף גבוה כדי להשיג יותר הוא נכון. ככל ששואפים גבוה יותר, משיגים יותר, ומחקרים שונים לאורך השנים מלמדים שמי שמנמיך ציפיות, מצליח פחות. עם השנים חלה עלייה משמעותית בציפיות של צעירים בנושא השכלה, והדבר תרם ללא ספק למוביליות. אבל במקביל צריך האדם שיתקיימו בו מידה נכונה של שאפתנות, דימוי עצמי ריאלי וענווה. התכונות הללו לא נכללו ב"חבילת החינוך" שסיפקו הורי דור ה-Y לילדיהם.

האינפלציה של הציפיות דנה את בני דור ה-Y מראש לאכזבה, כי ציפיותיהם במקרים רבים אינן ריאליות.¹³⁷ אם הילד אמור "להרגיש טוב עם עצמו" בכל מחיר, בשלב מסוים הוא יפסיק להרגיש טוב. ג'יין טוונג' מספרת בספרה 'Generation Me', שבבתי-ספר רבים מורים לא מתקנים טעויות של ילדים, מתוך חשש שזה יפגע בדימוי העצמי שלהם. ב-2005 מורה בריטית המליצה להוציא את המילה "נכשל" מהחינוך. במקום הילדים הנכשלים למדו שהם "מעוכבי הצלחה" (deferred success). חנויות לצורכי משרד בארצות-הברית התחילו להחזיק עטים סגולים, מאחר שחלק מהמורים סבורים כי הדיו האדום "מפחיד" מדי. הגישה הזו מייצרת אנשים שאינם מסוגלים ומתורגלים לקבל ביקורת ואינם מפתחים מידה ראויה של צניעות.¹³⁸

פרח הוראה (סטז'ר), המשתלם בהוראת הספורט בבתי הספר היסודיים, סיפר לנו, שלאחרונה ניתנה הנחיה למורים

לא לקיים תחרויות ספורט עד כיתה ו'. הנימוק היה שהילדים המפסידים פורצים בבכי, ולכן אסור לפגוע בהם. עד כדי כך הרחיקה המגמה להגן על הילד מרגשות שליליים, ובעצם הסתירו ממנו את החיים האמיתיים, שזה סוג של הונאה.

בשנות האלפיים התווסף לתעמולת העצמי מרכיב נוסף: ספרים העוסקים ב"שיפור העצמי" (ללמוד לאהוב את עצמך ולסלוח לעצמך) ובהגשמת החלומות בסגנון הניו-אייג', כמו למשל 'הנזיר שמכר את הפרארי שלו' של רובין שארמה,¹³⁹ שמתאר את המהפך שחל בחייו של עורך דין מצליח, שהמיר את אורח החיים החומרני והריקני במימוש עצמי ואושר אמיתי.¹⁴⁰ "בעיניי", כתב אחד המבקרים, "רובין שארמה הוא הקלידרמן של 'הדרך אל האושר': חנפני, קיטשי, אבל גם פופולרי מאוד. [...] דבריו אינם אלא בליל כתוב רע של עצות מופרכות, חנפניות וסותרות. החנופה נגלית כבר במשפט הראשון: 'אתם בני אדם נעלים יותר ממה שחלמתם להיות אי-פעם', כותב שארמה במעין מכתב לקורא. ואחר כך: 'תודה שבחרתם בספר זה.'¹⁴¹

ספרים מהז'אנר הזה, שזכו לפופולריות גבוהה, במיוחד בקרב צעירים, מתאפיינים בחזרות על מסרים קצרים, ברובם קלישאתיים, שמוטמעים בתודעת הקהל. החזרה הכפייתית הזאת על קלישאות אינה אלא סוג של שטיפת מוח, שהיא רק אחת מטכניקות השיווק של ספרי העזרה העצמית. הספרים הללו, שהם בעלי אופי תעמולתי, לא רק מציעים אושר מדומה (ובעצם כל מטרתם להעשיר את חשבון הבנק של המחברים, שמנצלים את התמימות והטיפשות של מיליונים), אלא הם יוצרים אווירה כללית של ציפיות לא ריאליות וניפוח אגו מלאכותי של דור שלם.

כך גדלו ה-Y-ניקים ממוקדי אגו, ולכן הם גם חווים משברים קשים בתהליך המפגש עם המציאות כלומר כאשר מסתבר להם שחלומות לא תמיד מתגשמים, העבודה לא תמיד מרתקת, והאהבה לא תמיד בוערת - הם מתרסקים לתהומות הדיכאון. אז הם גם מפתחים תחושה של כעס על החברה "שהבטיחה ולא קיימה" ומסתגרים עוד יותר בבועת העצמי.

חופש ממחויבות

ה-Y-ניקים חווים חופש אישי כמעט בלתי מוגבל, שמאפשר להם לעסוק רק ברצונות העכשוויים, ללא כל חשיבה על המח. לא להיות מעורבים וגם לא להיות מחויבים. לא ללימודים, לא לעבודה, לא לפוליטיקה, לא לזוגיות וגם לא לחיי מין עם רגש.

בשנת 2011 פרסמה ג'וליה (שם אמיתי) פרמנטו (שם ספרותי), שהיתה אז בת 24, רומן ביכורים בשם "ספארי".¹⁴² הספר, שכתוב בשפת דיבור, מציג שתי צעירות, שמייצגות את האישה הישראלית הצעירה החדשה, שחיה סובבים בקדחתנות סביב סקס, צרכנות ואהבה עצמית. היא אופנתית, ממותגת, חיה את היום (או ליתר דיוק, את הלילה), מתרועעצת בין מועדונים, מסיבות, ברים, מסעדות ודירות אקראיות בחיפוש אחר הריגוש התל אביבי האפל: אלכוהול, סמים, סקס מזדמן - והכל בהגזמה. "פארטי צ'יק" אמיתית, שצורכת אהבה כמו אקססוריו, כמו תיק.

פרמנטו מציגה דור צעיר חדש של נשים וגברים ש"לא שמים זין" על אף אחד אחר. הם חיים בעולם של שפע, פנאי וחיבה להרס עצמי. זה דור אדיש, ניהיליסט, אירוני וציני. דור "תקוע", שבמוכנים רבים מרים ידיים מהעמידה וחי רק את ה"כאן ועכשיו".

למעשה, החופש הבלתי מוגבל שניתן לדור הזה, החליש בהם את המחויבות לחברה ולמוסר הכללי. הוא החליש גם רסנים ותידלק את הדחף לנסות הכול מהכול בלי חשבון, כדי לא להחמיץ חוויות וריגושים (בני זוג חלופיים, מקומות עבודה חלופיים, רכישות בלתי מוגבלות וכדומה), כי "חיים רק פעם אחת". החופש הזה גם אינו מאלץ אותם לעצור, לשאול שאלות או להתעמק באדם שמולם ובחברה.

במילים אחרות: החופש הבלתי מוגבל איפשר לבני דור ה-Y להיות מרוכזים בעצמם ובהנאותיהם האישיות מבלי לשלם מחיר חברתי כלשהו ומבלי שמישהו אחר (אדם פרטי או חברה שלמה) יעצור בעדם.

בספר 'פרידה משרוליק' - שינוי ערכים באליטה הישראלית¹⁴³ מתואר בהרחבה כיצד הפסיכולוגיה הפכה ממדע ומשיטת ריפוי לתפיסת עולם כוללת, ולמעשה למעין תיאולוגיה חילונית דמוקרטית בעולם הגלובאלי. בספר מוסבר בהרחבה כיצד החשיבה הפסיכולוגית, שהשתלטה על החברה הישראלית מאז שנות השמונים, תרמה לפירוק האתוס הלאומני הדוגמטי והתמים וכיצד היא סייעה לעלייתה של אג'נדה דמוקרטית קפיטליסטית גלובאלית, המעלה על נס את האדם הבודד על חשבון הקולקטיב לסוגיו. אין ספק שלפסיכולוגיה תפקיד מוסרי חשוב בבנייה ובחיזוק הדמוקרטיה המערבית (ובכלל זה הדמוקרטיה הישראלית), כיוון שהיא חיזקה את הרגישות לזכויות אדם, את הלגיטימציה לשונה והעבירה את המסר שכולנו בני-אדם שעשויים מאותם חומרים עם אותן חולשות אנוש. היא סייעה גם לפוגג מיתוסים שקריים ובתוכם מיתוסים אנטי-דמוקרטיים, כלומר כאלה שהאדירו שליטה גברית, מיליטריזם מוגזם ופולחן אישיות ומנהיגות. אבל בשנים האחרונות נשמעת ביקורת על כך שהפסיכולוגיה הרחיקה לכת והפכה במובנים רבים למקדם אנטי-מוסרי, שרעליו ניכרים בדור שגדל על ברכיה.

ראשית, הפסיכולוגיה במידה מסוימת מגלה סלחנות יתר לעוונות ולחטאים. מתוך רצון להבין את החוטא נוטה הגישה הפסיכולוגית לעשות לו "הנחות" (מחילת עוונות). יתרה מזאת, הפסיכולוגיה מסירה או מקטינה באופן עקיף את האחריות של העבריין מכיוון שהיא מדגישה את המסר שהעבריין הוא קורבן של נסיבות: הגנים שלו או התנאים החברתיים שבהם גדל.

שנית, התפיסה כאילו הכול נובע מאינטרסים אנוכיים ומניעים תת-הכרתיים הובילה בעקיפין לתפיסה צינית שאין בעולם קדושה (משהו מעלינו). כאשר הקדושה מוסרת מהעולם, נפרצים הרסנים והכול הופך למאבק של אגו. יתר על כן, כל רעיון של קורבן למען אידיאל בלתי מוחשי - שעומד בבסיס המוסר האלטרואיסטי - מאבד מעוצמתו.

שלישית, בשנים האחרונות, עם פריחת הקואצ'רים (מאמנים אישיים) ותרבות הניו-אייג' (שגם היא מוזנת מהפסיכולוגיה), מקודמת התפיסה לפיה כל כעס הוא למעשה כמו רעל בגוף, שצריך להתנקות ממנו, מה שהפסיכולוגים מכנים "רגשות שליליים". מדובר בתפיסה מאוד מכוונת עצמי, לפיה כאשר אתה מתרגז אתה פוגע לא רק בזולת אלא בעיקר בעצמך. מאחורי זה גם מסתתרת תפיסת עולם פציפיסטית שגורסת ששורש המלחמות והקונפליקטים המיותרים בעולם הוא כעסים שהצטברו ולא נוקזו מהמערכת. התוצאה היא שהדור הצעיר, שניק מגיל צעיר את התפיסה הפסיכולוגיסטית, עושה כל מאמץ שלא לכעוס,¹⁴⁴ ונמנע מעימותים, במיוחד כאלה הכרוכים בקורבן אישי ואי נעימות, כיוון שהם "לא נעימים" ו"לא באים בטוב". כאשר המטרה בחיים היא להיות מאושר יותר, "רגשות שליליים" הם רעל שצריך להתנקות ממנו. כך הולך לאיבוד בדור הזה "הזעם הקדוש" - הכעס המוסרני שנדרש כדי לבער את הרע ולתקן את העולם.¹⁴⁵ כלומר, האנוכיות של הדור הזה מתבטאת לא רק במינון גבוה של דאגה עצמית אלא גם במינון נמוך של דאגה לחברה. הם פשוט דור שנלחם פחות את מלחמתו של הזולת. גם כזה המוגדר כחבר. גם כשהמצפון מייסר, הם מתורגלים לעבור הלאה, לשים את הכעסים בצד. זו גם אחת הסיבות לכך שיחסי האנוש של רבים מהם שטחיים. זאת חברות, אבל חברות בעירבון מוגבל.

אסרטיביות כמגיפה דורית

מחקרים מראים שמיליוני אנשים ברחבי העולם - למעשה, כמעט מחצית מאוכלוסיית המערב - מוגדרים ביישנים. אבל מהי בעצם ביישנות? תכונת אישיות או הפרעה חברתית? האם הביישנות, שנחשבה בעבר (בעיקר בקרב נשים) לתכונה מקובלת ומוערכת שהופיעה לצד צניעות, הפכה בשנים האחרונות ל"הפרעה נפשית"? יש פסיכיאטרים הסבורים שהתשובה לשאלה הזאת חיובית. וחברות התרופות, מתוך אינטרס כלכלי טהור, מרחיבות את גבולות ההגדרה מתכונה אנושית לבעיה שיש לטפל בה - באמצעות תרופות.

אבל מה שמטריד יותר, מדובר בנורמה חברתית חדשה, שמשפיעה ולעיתים מאמללת צעירים. ד"ר סוזי סקוט (Scott), סוציולוגית שעמדה בראש מחקר שנערך בנושא הביישנות באוניברסיטת סאסקס באנגליה,¹⁴⁶ טוענת

שכאשר מגדירים אנשים ביישנים כ"חולים" ונותנים להם טיפול תרופתי, למעשה מגדירים צניעות ומופנמות כתכונות שאינן רצויות לחברה. כדי להצליח, החברה מצפה מאיתנו להתבלט באמצעות אסרטיביות וקולניות.

אפשר להוסיף לדבריה עוד נקודה חשובה לא פחות: התביעה לאסרטיביות מוסיפה "אוקטן" גבוה לאלה שלא סובלים מביישנות, והופכת אותם לאסרטיביים באופן מופרז: זורקים בדיחות, מדברים בקולניות ומנסים למשוך תשומת לב בכל מחיר ("אין עלי"). זו מעין היפראקטיביות חברתית, השכיחה מאוד במפגשים בין צעירים.

שאלה של נערה אנונימית: "אני ביישנית ונמאס לי כבר מזה! כל החיים שלי נהרסים בגלל זה! כל הזמן אומרים לא להתבייש וזה לא כזה עוזר שאומרים לי את זה, ואני מנסה להתגבר בכל דרך, אבל אני פשוט לא מצליחה. נמאס לי! אני לא יכולה לסבול את זה יותר! בא לי למות כבר".
תשובת גולשת: "אל תדאגי לא צריך למות בגלל ביישנות זה משהו שצריך להתגבר עליו מציעה לך ללכת לפסיכולוגית שתעלה לך את הביטחון.¹⁴⁷

גם בתוכניות אירוח בטלוויזיה נוצרת בדרך כלל אווירה זוחה של הצעירים, הם מחייכים כל הזמן, מצחיקים זה את זה, מחליפים דאחקות. זה המוטיב המאחד את התוכניות הללו. רצינות, איפוק, עומק, סקרנות - פשוט לא קיימים. זה נראה תמיד כמו מפגש כבר או בכית קפה, בו כל אחד מנסה להרשים את השני.

טיפוח האסרטיביות האישית הבוטה מקדם בעקיפין קודים של שחצנות ושל ביטחון עצמי מופרז. הוא מקדם גם הידחות ומרפקנות וולגרית, שגם הם מקדמים של אנוכיות וחוסר התחשבות בזולת.

כיוון שכלי התקשורת מעודדים את דור ה-Y להיות אסרטיבי, נוצר לחץ מתמיד למשוך תשומת לב. הלחץ הזה מתועל ומחוזק באמצעות הטכנולוגיה הדיגיטלית, בעיקר הסמארטפון, היוטיוב ורשת הפייסבוק.

הדחף למשוך תשומת לב, בשילוב האנוכיות וחוסר הרגישות, הוליד גם תופעות קצה. כך למשל, המנהג המוזר והנפסד לצלם תמונות סלפי מחויכות במקומות לא ראויים, כמו לוויית, בתי קברות ואתרי הנצחה. הדוגמה הקיצונית ביותר לכך היא קבוצת הפייסבוק "עם היפות שלי באושוויץ"¹⁴⁸, המכילה צילומי סלפי ואפילו תמונות רומנטיות של צעירים על רקע מחנות השמדה בפולין.

בכתבה שסיקרה את התופעה ברחבי העולם נכתב: "המכנה המשותף לכל התמונות האלה הוא ההעדפה הברורה של עצמם על פני הסביבה, והרצון העז להראות שגם להם יש חיים, אפילו כשהם מוקפים במוות. דבר אחד בטוח, המוות הוא לא הדבר שהכי מפחיד את בני הנוער האלה, אלא שמישהו יפסיק לשים לב אליהם לדגע".¹⁴⁹

כיבוי רגשות

קיים קשר עקיף בין רמת הרגישות המוסרית לבין רמת הרגישות האינטלקטואלית. אפשר לטעון שכאשר התרבות נעשית קליפית גם המוסר נעשה שטוח וזמני. באופן פרדוקסלי, דווקא בתקופה שבה אמצעי הראייה והתקשורת משתפרים ומשתכללים ללא הרף, אנשים רואים פחות בחדות את רגשות הזולת.¹⁵⁰

כאשר אדם מוצף בגירויים חזותיים הוא מתעייף מלצפות ומתחיל לראות מטושטש. על אותו משקל אפשר לטעון שדור ה-Y הוצף באירועים רגשיים ולכן נעשה יותר קשה לעוול.¹⁵¹

מי שנחשף מדי יום לאסונות בארץ ובעולם, מפתח מנגנוני הגנה, כלומר נעשה עם הזמן אדיש ושווה נפש לסבל. החברה המודרנית, למעשה, מאמנת את אזרחיה להחליף רגשות בלחיצת כפתור. יושבים על הכורסה, רואים זוועה, "עוברים לפרסומות" ואחר כך לגירוי הבא. קצת בוכים, קצת צוחקים, קצת כועסים, קצת מזדהים. כך הופכים הרגשות "לפיצוחים" וניגוב הדמעות נעשה שקול לניגוב חומוס.

סטודנטית בת 29: "אנחנו לא תופשים את העולם הזה במושגים של מוסר. מה זה להיות מוסרי? להתחיל לחשוב על הדברים לעומק. השטחיות באיזה מקום מקלה מאוד על המצפון. מעטים האנשים שבאמת מוכנים לעשות משהו למען האחרים, כאשר זה לא כייף. אתן לך דוגמא: הישראלים קוטפים בעין יחב 2-3 חודשים גמבות. כייף ואחר כך עוזבים. כי יש להם ברירה. התאילנדים קוטפים כל השנה והם מסכנים. אין להם ברירה. איך אני מרגישה עם זה? זה גורם לי לא לשבת בנוח בכסא, אבל זה לא ימנע ממני לישון בלילה."

מתפתחת גם התחושה שהחיים קצרים, והדבר מוביל לרצון להתיר רסן ולהגשים דברים כאן ועכשיו. זאת ועוד, חלק מהשאיפה להשקיע חברתית נובע מהחשיבה על העתיד - חברים יסייעו לי בעת צרה. כאשר אין עתיד, נוטים פחות להשקיע מבחינה חברתית.

בעולם רווי תקשורת גם ההבדל בין דמיון למציאות מתחיל להיטשטש. האלימות המבווימת מתערבבת עם זו האמיתית, והטוב מתערבב עם הרע. כולם נתפסים כגיבורים בדרמה אחת, מתמשכת ודביקה, שיש לה רייטינג עולה ויורד. כשהחיים הם לא יותר מתיאטרון, האנשים נהפכים לקהל סביל, שמביט בעיקר קדימה ולא לצדדים. דור ה-Y הוא למעשה דור שרואה הרבה אך אינו מתבונן. תמונת המציאות שלו שטוחה ולכן גם חסרת עומק מוסרי.

גם המאבק הביטחוני המתמשך גובה מאיתנו מחיר התנהגותי. הטרור מאלץ אותנו לשלוח צעירים למשימות ביטחון לא קלות, הכרוכות בהפעלת יד חזקה. גם כאשר האלימות הצבאית מבוקרת ומוצדקת מההיבט המוסרי (מניעת הרג והצלת חיים), היא מותירה חותם ארוך-טווח של השפעות מצטברות, ולפעמים גם מתועלת להתנהגות אגרסיבית בחיי היום-יום.

אם התקשורת והלחץ הביטחוני מקהים את הרגשות, הרי החינוך, או נכון יותר היעדר החינוך, מולידים דור המתקשה להבחין בין טוב ורע. כשהמשפחה, בתי-הספר, השירות צבאי, והאקדמיה קורסים - התוצאה היא קריסה מוסרית.

פרופסור ג'פרי ארנט, מהמומחים המובילים במחקר דור ה-Y, טען כי "העייפות המוסרית" קשורה להיפר-תקשורת בדרך נוספת: התקשורת הדיגיטלית, שמאפשרת לך קשר עם עשרות חברים במקביל, ביטלה במובן מסוים את היכולת להרגיש משהו משמעותי כלפי כל אחד ואחת. ואכן, המחקרים בארצות-הברית מראים בבירור שהסטודנטים של העשור האחרון מתארים את עצמם כאמפתיים פחות. באמצעות הרשתות החברתיות הם מעודכנים במה קורה לכולם ברמה השטחית. הם מביעים בעיקר אמפתיה מילולית (חיצונית), אבל לא באמת אכפת להם. ייתכן שיש כאן גם פיזור אנרגיה בלתי נמנע. מרוב חברים קשה לתת כתף לחבר אחד.¹⁵²

סוציומטיות בחסות הריאליטי

אמנם לא התבצעה מדידת רייטינג טלוויזיוני בקרב דור ה-Y, אבל על בסיס נתוני הצפייה הכלליים ניתן לשער שהתוכניות האהובות עליהם ביותר לאורך השנים, וגם המזוהות איתם ביותר מבחינה תרבותית, הן תוכניות הריאליטי - ובראשן פצצות הרייטינג 'הישרדות' ו'האח הגדול', ש'גורו' למעגל הישראלי מהז'אנר הבינלאומי. הם אוהבים את הז'אנר הזה במיוחד, לא רק משום שיש בו קצב, דרמה אנושית, גיוון והפתעה, אלא גם משום שהוא הופך אותם לצופים פעילים.

אפשר לשער שרבים מה Y ניקים הפנימו את המסרים שמועברים בתוכניות הללו - חלקם חיוביים. למשל, הזדמנות שווה לכולם, שיתופי פעולה בין מתחרים, תחרותיות ספורטיבית, עמידה בקשיים, הפסד בכבוד, הכרעת הרוב ועוד.

מנגד, הז'אנר הזה כולל גם לא מעט מסרים "סוציומטיים" שחלחלו לתודעת הצעירים: החיים הם לא יותר ממשחק והעמדת פנים; מניפולטיביות וצביעות ביחסי אנוש נחוצות להישרדות; מופנמות וצניעות אינן תכונות מועילות וכדי להצליח בחיים צריך להיות לא רק אסרטיבי, אלא גם מוחצן ואפילו בוטה;¹⁵³ אפשר להגיע להצלחה ופרסום מהיר, ללא מאמץ רב. פשוט צריך למשוך תשומת לב ו"להתגלות".

אבל מעל לכל, תוכניות "ההישרדות" מעבירות את המסר הבעייתי שהמטרה החשובה בחיים היא להיות ידוען וכדי

להגשימה כל האמצעים כשרים, כולל התערטלות נפשית ופיזית והתנהגות אלימה וביזארית.

בעבר רק מעטים זכו לפרסום. ריבוי הערוצים והפופולריות של התוכניות (בעיקר הריאליטי) יצרו תחושה שזה אפשרי ולא צריך תכונות תרומיות. גם הנפח של הפרסום השתנה. כך למשל, במשדר הגמר של תוכנית הריאליטי 'האח הגדול' צפו יותר ממחצית (53.4%) מצופי הטלוויזיה.¹⁵⁴

שיעור הצפייה וההצבעה הוא גבוה לא רק בגלל ההפקה המתוחכמת והדרמה שהם יצרו, אלא גם בגלל שמאות אלפים זיהו את עצמם בדמויות והתחושה שלהם היתה שהפרסום של הדמות מבטיחה גם להם עתיד פרסומי.

כאשר מודחי 'האח הגדול' נכנסים או עוזבים את הבית הסגור, הקהל באולפן מקבל אותם במחאות כפיים. לא מריעים להם על הישג ממשי כלשהו, אלא על הצלחתם לעבור מאנונימיות לידוענות.¹⁵⁵ בקיצור, הם מגלמים סוג חדש של מפורסם שצמח בארצות-הברית והגיע גם אלינו. ברוב המקרים אלה אנשים שלא עשו כלום, ולא מייצגים כלום. הם מפורסמים בגלל שהתקשורת החליטה שהם מפורסמים.

הבעיה עם חדשות הכלום - שמופצות על ידי כלי התקשורת, היא לא רק שהן מטפחות רדידות וממכרות את האנשים לרכילות זולה, אלא שהן מייצרות השקפת עולם הגורסת שהחיים הם לא יותר ממופע קרקסי. הן מקדמות את התפיסה שקיטש וקלישאות זה משהו איכותי, שכסף זה הדבר הכי חשוב בחיים, שהמראה החיצוני הוא קנה המידה לכול, ושפזרנות הדוניסטית, שמוציאה לאנשים את העיניים, זה דבר נפלא.

מחקרים מראים שקיים גם קשר בין תרבות ההערכה של סלכס שהתפתחה בעשורים האחרונים לבין עלייה בכמות הנרקסיסטים. המדיה מעניקה משמעות לחלומות נרקסיסטיים של זוהר ותהילה ועל כן מגבירה אותם.¹⁵⁶ אימי עירון, סמנכ"ל קריאייטיב פלנינג בגיתם BBD&O אומרת בראיון לדה-מרקר: "הילדים והנוער של היום חיים בתחושה שהעולם נענה להם ב-SMS-אחד. הם קובעים את גורלם של מתחרי כוכב נולד, הם מנהלים את ה"פרוגרמינג" של עצמם ב-VOD וב-yes-מקס. הם מבלים שעותיים ביום בממוצע במציאות מקבילה, בה הם קובעים מי יחיה ומי ימות (פלייסטיישן)."¹⁵⁷

התוכניות בעלות הרייטינג הגבוה ביותר בטלוויזיה הישראלית

התוכנית	הרייטינג באחוזים
האח הגדול (ערוץ 2, קשת)	41.1
מאסטר שף 3 (ערוץ 2, קשת)	36.9
The voice (ערוץ 2, רשת)	36.4
ארץ נהדרת	35.2
יצאת צדיק	29.3
עובדה	26.5

מקור: מן, רפי ולב-און, אזי. יוני 2013. דוח שנתי: התקשורת בישראל 2012 - סדרי יום, שימושים ומגמות. המכון לחקר מדיה חדשים, חברה ופוליטיקה בשיתוף יפעת מחקרי מדיה וקנטאר מדיה מחקרי TGI, בית הספר לתקשורת, אוניברסיטת אריאל בשומרון.

הערה: נתוני הצפייה של הוועדה למדרוג מבוססים על פאנל המורכב מ-580 בתי אב וכ-2,100 פרטים, המהווים מדגם סטטיסטי מייצג של אוכלוסיית בעלי מקלטי הטלוויזיה בישראל, ששיעורה 93% מכלל האוכלוסייה.

הפייסבוק מטפח נרקסיזם

יש הרואים ברשת החברתית הוירטואלית מגבר של נרקסיזם. ילידי שנות השמונים היו החלוצים, ובעצם שפני

הניסיון, של השימוש היומיומי בטכנולוגיות התקשורת והבידור. הם היו הראשונים להתמכר למשחקי וידאו, לקרוא חדשות באינטרנט, להשתתף בפורומים ובצ'טים וגם לאמץ את הטלפונים החכמים והרשתות החברתיות, ובמיוחד הפייסבוק. לכן הם גם הראשונים שמאפשרים לנו לברוק כיצד כל זה משפיע.

ב-2007, שלוש שנים לאחר הופעת הפייסבוק, פירסמה קריסטין רוזן (Rosen) מאמר תחת הכותרת 'חברות וירטואלית והנרקיסיזם החדש'. המאמר קישר בין תופעת הנרקיסיזם לבין עליית הפופולריות של הרשתות החברתיות.¹⁵⁸ לטענת רוזן, הצעירים היום מטפחים את התדמית שלהם ומתעדים את עצמם כפי שבעבר הזמינו האצילים פורטרט עצמי.

במהלך שמונה השנים מפרסום המאמר הזה הפך הפייסבוק את כרטיס הביקור האישי למשהו ויזואלי ודינמי, שמייצג כמעט את כל הצעירים החילונים. פסיכולוגים וסוציולוגים טוענים שיש בדף הזה אלמנט מסוים של האדרת האישיות ושיווקה - על ידי צילום ועל ידי פרסום הגיגים שונים. הצעיר מזמין את חבריו בעצם לחוות דעה עליו, על פעילויותיו ומחשבותיו, ואלה לרוב מהגגים על אישיותו הכובשת ומספרים כמה הוא נהדר ומקסים. הפייסבוק מעודד הבלטה עצמית והתמכרות לתשומת לב. כולם משתפים פעולה עם זה.

כל זה מטפח סוג של נרקיסיזם ומפתח סוג של תלות בחיזוקים ובמחמאות (כמה לייקים קיבלתי על ההגיג/ צילום האחרון). יש פסיכולוגים הסבורים כי גם ההשוואה הבלתי פוסקת לחברים בפייסבוק אחראית לפחות לחלק ממגמת הנרקיסיזם, במיוחד בגלל הצורך להציג פרסונה וירטואלית שלא תיפול מזו של אחרים.

בלוגר צעיר: "מה חשוב ומה לא. בטח שהאלגוריתם של הפייסבוק מתבלבל. אחרת איך תסבירו את ה-"שבת שלום ומבורכת" של המזרחי שמקבלת 160 לייקים לפני כניסת השבת? או את ה-120 לייקים לשלוש כוסיות בבגדי ים על החוף עם חמישה שיירים? אבל השוס, באמת השוס, זה לראות 88 לייקים לבן אדם שעשה צ'ק אין להולמס פלייס. באמת אחי. סחטיין עלייך שאתה הולך למכון כושר."¹⁵⁹

מרצה צעיר בטכניון, בשנות ה-30: "אני מרגיש שפייסבוק הפך במידה מסוימת למקום בו אנו מפרסמים רק את ההצלחות שלנו, את ההישגים שלנו, את התמונות היפות ביותר שלנו. הוא אינו משקף את חיינו, אלא את הדרך שבה אנו רוצים שחיינו היו נראים. וזוהי התכחשות למציאות, שמורידה את ערכם של החיים וממעיתה מאיכותם האמיתית: הנפילה והקימה הבלתי-פוסקות, הכישלונות המרירים הרבים והניצחון הקטן המתוק. אותו ניצחון שבשבילו אנחנו עוברים כל-כך קשה."

בגלל הרשתות החברתיות אנחנו יודעים היום הרבה יותר על החיים הפרטיים של יותר אנשים, אך דרך מנסרה מאוד רודה, ובכך הן תורמות לעיסוק הכפייתי בתדמית האישית, שהיא חלק בלתי נפרד ממגפת הנרקיסיזם של תקופתנו ש"מפילה חללים" בעיקר בדור הצעיר.¹⁶⁰

בלוגר בן 33: "אז אני מנסה לעשות רדוקציה ולהכניס קצת סדר בעניין. הכל באשמת הפייסבוק. כן, כן, וגם האינסטגרם. הרי מה אנו עושים פעם בשעה? נכנסים לוודא כמה החיים של כולם נראים יותר טובים משלנו. כי ברגע זה בדיוק, כולם במקסימום. כולם בים, כולם שותים כוס בירה קרה שטיפות קטנטנות מעטרות את קימוריה. אף אחד לא עובר. הילדים של כולם יפים ומושלמים. אלו בדיוק אותם אנשים שפגשת לפני שעתים ונשבעו שהם שבורים. הייתכן?"¹⁶¹

הלגיטימציה החברתית והאפשרויות להתבדל

בעקבות התפתחות האינטרנט ותהליך הגלובליזציה, קל יותר מבחינה טכנית ליצור קבוצה מבודלת של אנשים עם השקפות עולם דומות וסגנון חיים דומה. מצד אחד זה תהליך דמוקרטי שמאפשר לאדם לקבל תמיכה והערכה מאנשים שדומים לו, וגם להרגיש חריג פחות בתוך החברה הכללית. מצד שני, האפשרות הקלה להתבדל מעורדת

סוציולוגיות ויצירת קבוצות אקסלוסיביות, שמנפחות לחבריהן את תחושת הגאווה והעליונות ומדירות אחרים.¹⁶²

למעשה אפשר למצוא את התופעה בצורה שכיחה בפייסבוק. לכל אדם ניתנה אפשרות ליצור לעצמו קבוצה אקסלוסיבית של חברים ובעצם למדר את האחרים. הדבר תורם להיווצרות מעין סנוביזם ממוסד שהוא חלק בלתי נפרד מחוסר הרגישות ומחוסר האכפתיות הכללי.

הדברים כבר יוצרים תחושות קשות בקרב מתבגרים, בעיקר בקרב כאלה שבקשות החברות שלהם לא מאושרות. באותה מידה, אנשים מטפחים לעצמם את האגו באמצעות התהדרות בכמות חברים ובכאלה שאפשר להתקשט בהם.

כלכלת אינטרסים שבה אדם לאדם זאב

בספטמבר 2011 פורסם בשבועון 'ניו רפליק' מאמר שכותרתו "מדוע צאצאי 'הדור הנפלא' אנוכיים כל כך" (Why Are the Children of the 'Greatest Generation' So Selfish). מחברי המאמר מספקים שתי תשובות לשאלה הזאת: הראשונה, היא היעדר שירות צבאי, ולמעשה מסגרת המחייבת אותך לתרום למדינה (רק אחוז אחד מדור הילדים בארצות-הברית שירת בצבא בהשוואה ל-10 אחוזים מהוריהם). הסיבה השנייה היא כלכלית. להערכתם, במקום מעמד בינוני רחב ומלוכד נוצרה חברה מפולגת ומבוזרת של קבוצות אינטרס שדואגות בעיקר לעצמן.¹⁶³

בישראל חוויית השירות הצבאי עדיין שכיחה ואין ספק שהיא ממתנת במידה מסוימת סממני אנוכיות. אבל באופן כללי דור ה-Y התנסה פחות מהוריו במסגרות עם אוריינטציה של סולידריות, כגון תנועות נוער. יתרה מכך, רבים מאלה שמשרתים בצה"ל רואים בכך חובה ולא שליחות אלטרואיסטית. התחושה ההולכת ומתפשטת בציבור (גם לאור שיעור המשתמטים העולה) היא שהמשרתים הם לא יותר מפראירים. הבלוגים והרשתות החברתיות מלאים בקיטורים על השירות בצה"ל. כך לדוגמה ב"קומונת תפוז למתגייסי אפריל-מאי 2006" כותב אחד: "צעירים מטומטמים! אתם עוד תתחרטו על זה שהתגייסתם. הצבא לוקח את השנים הכי יפות והופך אותם לחרא. אני ממליץ לא להתגייס".¹⁶⁴

אם בתחום תרבות השירות הצבאי עדיין קיימים פערים בין ישראל לארה"ב ואירופה הרי שבתחום התרבות הכלכלית הפערים נסגרו. כלכלת ישראל הפכה בשנים האחרונות לכלכלה ניאו-ליברלית אכזרית והשפעותיה התרבותיות הולכות ומתחזקות.

נכון שתרבות היזמות והשוק החופשי העתירה על ישראל שפע רב ורווחה, אבל היא נושאת עימה גם מפגעים סביבתיים של תחרות אגרסיבית, חמדנות, רדיפת בצע, רמאות, צביעות, רכושנות, קנאה, פערים חברתיים, חומרות ואנוכיות. דור ה-Y גדל לתוך התרבות הזאת ואין תמה שהוא סיגל תכונות שיאפשרו לו להצליח במסגרת הכללים שלה. הוא למד לנצל אפשרויות, למקסם רווחים ולתמרן אנשים.¹⁶⁵

כסדום התנהג כסדומאי

המוכוונות האלטרואיסטית של האדם קשורה למידת האמון בחברה שסביבו. אנשים נוטים לעשות טוב כאשר יש להם תפיסה בסיסית שהעולם מתנהל בצורה הוגנת. כאשר הרוע גדל, אנשים נעשים חשדנים יותר והמוטיבציה שלהם לעשות טוב פוחתת. יתרה מזו, הרוע סופח אליו עוד ועוד אנשים, הן בשל הייאוש והנטיה לישר קו עם הרוב והן בשל הפיחות בכוח ההרתעה.

בספרו "אומה של טפילים: ההתמכרות של אמריקה לקבלת משהו בחינם"¹⁶⁶ טוען המחבר צ'רלס סייקס כי העולם המערבי (ההתייחסות שלו היא בעיקר לארה"ב) יצר תרבות ענפה של תמיכות והקלות, המבוססת על תפישה הומאנית, שתוצאתה: מיליוני בני אדם טפילים, שחיים על חשבון המדינה וארגוני תמיכה וצדקה עצמאיים. כאשר מוסיפים לכך את התמונה שמפיצה התקשורת המערבית - של חברה חמדנית ומושחתת שבה פוליטיקאים, אנשי

עסקים ואזרחים מהשורה מרמים, עושקים ומתחמנים על כל צעד ושעל כדי להשיג יתרונות אישיים - אפשר להבין מדוע צעירים רבים פיתחו תפישת עולם צינית וסוליפסיסטית. הם אומרים לעצמם: "אם כולם דופקים את האחרים, אין סיבה שאני אתנהג טוב יותר".

קשה ולמעשה בלתי אפשרי למדוד את רמת המוסריות של החברה הישראלית לאורך זמן. אבל התחושה הרווחת בציבור הרחב - שמקבלת ביטוי תקשורתי בולט - היא שהמדינה הולכת ומתכערת. בעיני רבים היא הפכה לחברה רכושנית, חמדנית ומושחתת, שבה פוליטיקאים, אנשי עסקים ואזרחים מהשורה מרמים, עושקים ומתחמנים על כל צעד ושעל כדי להשיג יתרונות לעצמם או לקבוצת ההשתייכות שלהם.

על רקע זה אפשר להבין מדוע צעירים ישראלים רבים פיתחו תפישת עולם צינית וסוליפסיסטית. הם אומרים לעצמם: "אם כולם דופקים את האחרים, אין סיבה שאתנהג אחרת".

העובדה שבישראל אי-השוויון בולט במיוחד בכל הנוגע לנטל החובות החברתיות, מחדד אצל הצעירים את התחושה שהם חיים בסביבה לא הוגנת ומקטינה את המוטיבציה שלהם לתרום לחברה.

גם התפתחות הגישה המשפטנית לעוול תורמת לירידה באמונם של הצעירים בצדק ומחזקת את אדישותם. הם חיים בעולם שבו כולם תובעים את כולם ושכבר אין בו טוב ורע אלא רק "צדדים בסכסוך משפטי".

הסופרת והעיתונאית עירית לינור כתבה על כך: "ישראל היא השיאנית העולמית במספר עורכי דין לנפש. בתל אביב, אחד מכל 30 תושבים הוא עורך דין. מה שאומר שכמעט בכל מפגש חברתי ימצא הנודניק שיפתח שיחה על כדורגל במלים: "כעורך דין אני סבור..." [...] אנחנו זקוקים לעורכי דין. בכמות ובאיכות הנכונה הם נציגי הצדק עלי אדמות. אבל ממלכת החוק לא יכולה ולא צריכה להשתרע על פני כל תחומי החיים. עוד שלושה מחזורים של בוגרי משפטים - וכולנו נחתיים את ילדינו על הסכם לסידור החרר פעמיים בשבוע, ונגיש נגד השכן תלונה במשטרה על תקיפה, כי הכביסה שלו טפטפה על הכביסה שלנו. יש דרכים רבות ושונות לפתור בעיות ולעשות צדק, לא כולן צריכות לעבור במשטרה או בבית המשפט." ¹⁶⁷

למען יראו ולא ייראו

היעדר תגובה הולמת להתנהגויות אנטי חברתיות מקרינה על הרתיעה מלהתנהג באופן אנוכי. אנשים לא חוששים מגינוי וגם לא חוששים להיענש

המוסד המשפטי בחברה הדמוקרטית ללא ספק השתכלל והוא רגיש לדקויות ולחולשות אנוש יותר מאי פעם. הדמוקרטיה המערבית מנסה לעדן תוקפנות ולהגדיל את רמת הקשב ההדדי ואת הנכונות לסלוח על חולשות אנוש, אבל בלי משים "מרוב הומאניות ורגישות" דומה שאנחנו מאבדים את היכולת ואת הרצון לבקר את הרשעים והחוטאים ולהענישם. יש הגורסים שכאשר נמנעים מלבקר ולהעניש כראוי (עונשים קלים מדי ולא מרתיעים), קשה גם לחנך דור עם רסנים מוסריים ורגישויות אלטרואיסטיות. ¹⁶⁸ היעדר תגובה הולמת להתנהגויות אנטי-חברתיות מקרינה על הרתיעה מלהתנהג באופן אנוכי. אנשים לא חוששים מגינוי וגם לא חוששים להיענש.

אולי אנחנו שופטים אותם במושגי האתמול?

העלייה באנוכיות היא תופעה אוניברסאלית, שקשורה לירידה בציות לכללים ולסמכות לכל אורך "שדרת השליטה והפיקוד החברתית" (משפחה, חינוך, עבודה, פוליטיקה וכו'). הדבר קשור גם להתרופפות האכיפה והענישה כתוצאה

מהתחזקות ההגנה על חירותו של היחיד וזכויותיו הבסיסיות. באופן כללי המושג "סמכות" נתפס במונחים חיוביים פחות בשל החשש מעריצות המנוגדת לרוח הדמוקרטיה. טבעי אפוא שהדור שגדל בתקופת קריסת הסמכות יישקף בהתנהגותו את הקריסה כולה ואף יקצין אותה.¹⁶⁹

אבל אולי הדור הצעיר כלל לא אנוכי? אולי אנחנו תופסים את ההתנהגות של דור ה-Y במונחים שגויים ומחמיצים את תהליך השינוי.

אפשר לטעון בהקשר זה (והדבר עלה גם בראיונות במחקרנו), שה-Y ניקים הצליחו להשתחרר מרגישויות יתר של הדרורות הקודמים ולחיות באופן טבעי וחופשי יותר לפי מוסכמות מעודכנות. יש להם פשוט תרבות אחרת עם רגישויות אחרות. לשם המחשה, כאשר צעיר יושב בחלל ציבורי ורגליו מונחות על המושב או על השולחן, התנהגותו מפריעה בעיקר לדור המבוגר. מבחינת חבריו זו ישיבה לגיטימית, והיא איננה מעוררת חוסר נחת או כעסים.¹⁷⁰

הטיעון הזה בעייתי, כיוון שהוא מתעלם מהרקע של ההתנהגויות (כלומר מהיכן הן נובעות ומה הן משקפות) ובעיקר מהתוצאות החברתיות שלהן. הרי הקוד המערבי של ישיבה מנומסת (מתחשבת) לא נוצר בשל רגישות יתר. הוא צמח במקור בין השאר מתוך מטרה לשמור על סביבה היגינית, למנוע בלאי של ריהוט וריפורד והשתלטות פולשנית על מרחב ציבורי. למעשה, אדם שמניח את רגליו על כיסא או על שולחן ציבורי מנכס לעצמו את המרחב שאינו שייך רק לו. לכן הוא אנוכי. כלומר, לא המוסכמה הספציפית חשובה כאן אלא מה שהיא מייצגת.

ביבליוגרפיה

לרשימה הביבליוגרפית של המחקר כולו.

הערות שוליים

1. Goodman, 2013.
2. בפרק הפתיחה מאבחנת שושנה את חברתה ג'סה: 'את בפירוש קארי, עם כמה תכונות של סמנתה והשיער של שרלוט'. בחדר של שושנה תלוי פוסטר של 'סקס והעיר הגדולה' כמעין רמז להתכתבות הסמלית הזאת.
3. פז, 2012.
4. Christopher, 1979; Lorentzen, 2007; Nelson, 2004.
5. המשורר יוסי גמזו, עדין הנפש, עידן את הפרפרזה בשירו 'סימן שאתה צעיר' בנוסח: 'זה נוער זה? זה בררה!' בספרו של אהוד בן עזר 'ג'דע, סיפורו של אברהם שפירא, שומר המושבה', מופיע הפרטים הבאים: 'העברית של הנוער בפתח-תקווה רחקה מאוד מהאידיש והערבית הבלולות בעברית המגומגמת-מעט של שפירא. יום-הזיכרון [לחללי 1921] העצוב הפך לבדיחה, ובני-הנוער עמדו והפריעו. על-כך שפירא לא היה מסתיר את כעסו: 'אתם נוער אתם? אתם בררה...' - ויש נשבעים ששמעו אותו אומר - 'ח'רה', ולא סתם, אלא ח'ית בשווא ור'יש בצירה, והוא המשפט המפורסם ביותר שיוחס לו, וגם הונצח יחד עם עוד סיפורים עליו, ב'ילקוט הכזבים' של דן בן-אמוץ וחיים חפר: 'פעם הזמינו את אברהם שפירא לכנס הנוער בפתח-תקווה וביקשו ממנו לשאת נאום. אברהם שפירא עלה לכמה, העביר מבטו על פני הקהל ואמר: 'אתם נוער אתם? אתם חרא.' וירד מהבמה.' כאשר הפיקו דן בן-אמוץ ועמיקם גורביץ את התוכנית 'היו זמנים', הזמינו גם את שפירא להצגת הבכורה בהיכל התרבות. כשהביאו לו לביתו את התקליטים של המופע, ניצל בן-אמוץ את ההזדמנות, ובחצי-קריצה שאל: 'אדון שפירא, אל תכעס עליי מה שאני הולך לשאול אותך. זה שהנוער שלנו חרא, אני יודע, על זה אין ויכוח. אבל מה שאני רוצה לדעת אם זה נכון שאתה הוא שאמרת את זה - 'אתם נוער אתם? אתם חרא?!' שפירא נעלב: 'מה? שאני אגיד דברים כאלה על הנוער שלנו? אני אוהב את הנוער. אני אמרת זה נוער פרימו דה-פרימו... אם הנוער הזה היה יכול להילחם ולנצח את מדינות ערב...'.
6. ויינשטוק, 1960.
7. דוגמא טובה היא קומדיית המצבים האמריקאית פילדלפיה זורחת (It's Always Sunny in Philadelphia). הסדרה מתמקדת בעלילותיהם של ארבעה חברים, רווקים צעירים, אנוכיים ובלתי מוסריים אשר מנהלים פאב אירי כושל באזור דרום פילדלפיה - דניס (גלן הורטון), די (קייטלין אולסון), צ'ארלי (צ'ארלי די) ומאק (רוב מקאלהני). לאורך הסדרה נוהגים חברי הקבוצה לרקום מזימות מפורטות על-מנת להשיג יתרון על שאר חברי הקבוצה או על אנשים אחרים לצורך

- רווח אישי או רק לשם ההנאה אותה הם מפיקים מפגיעה בזולת. החבורה נוהגת להשתמש באופן קבוע במין כאמצעי לסחיטה או כאמצעי להפעלת מניפולציות על אנשים. אף אחד מחברי הקבוצה איננו נאמן לשאר חברי הקבוצה - כל אחד יבגוד בחבריו מבלי להסס במידה ויוכל להפיק מכך רווח או תועלת כלשהי.
8. Voronov & Singer, 2002.
9. כך למשל, התנהגות שוביניסטית. גברים בעולם העתיק לא העלו בדעתם שפוליגמיה היא ביטוי לכוחנות ולניצול אנוכי של המין הנשי. מבחינתם זה היה סדר העולם התקין.
10. Ronningstam, 2005.
11. Twenge, 2011.
12. Hotchkiss & Masterson, 2003.
13. Neil & Strauss, 2000.
14. Twenge, 2006.
15. Twenge, 2006: 3-4.
16. Twenge 2006: 5.
17. Twenge, 2006: 1-2.
18. טוונג' ממחישה את הרוח הזמן באמצעות מנוע החיפוש של גוגל. מסתבר כי בחיפוש לפי המילים 'self esteem' באתר של אמזון ב-2005 התקבלו למעלה מ-105,000 מופעים. Twenge, 2006: 44.
19. Twenge, 2006: 44-46.
20. Greenberg & Weber, 2008.
21. Trzesniewski, Donnellan, & Robins, 2008A; 2008B.
22. Donnellana, Trzesniewskib & Robinsc, 2009.
23. תמצית של כמה מהתשובות ראו: Ouenqua, 2013.
24. Twenge & Campbell, 2009. ראו גם: Twenge, Konrath, Foster, Campbell & Bushman, 2008.
25. Zantor, 2010.
26. Smith, 2011.
27. Stein, 20.5.2013. הכתבה תורגמה למוסף של עיתון הארץ, כאשר על שער המגזין הופיעה אותה הכותרת: 'אני אני אני' - סטיין, 24.2.2013.
28. Twenge, Campbell and Freeman, 2012.
29. Twenge, Campbell and Freeman, 2012.
30. Newsroom, 2010.
31. Marantz, 2010.
32. הנאום, שהוקלט בוידאו, הופץ ברשת האינטרנט, וקטעים ממנו צוטטו ונחתחו בכל רחבי המדינה. מקאלו, שהופתע מהתגובה לנאומו, הפך לגיבור תרבות. מברלין עד בייג'ין, בפייסבוק, בטוויטר וביוטיוב ובכל הבלוגוספירה הפיצו אנשים את המסר שלו. סרטון הוידאו של הנאום בן 12 הדקות הפך לווריאלי, תיבת הדואר האלקטרוני שלו התפוצצה, והתא הקולי בקופסה עלה על גדותיו. אנשי תקשורת שיחרו לפתחו, והיו שהציעו לו לרוץ לנשיאות. קאלו ניצל את המומנטום, וכמקובל בתרבות האמריקאית, מינף את הנאום לספר רב מכר. Neal, 8.6.2012.
33. וילף, ללא תאריך.
34. 'שכוח אל', 19.12.2011.
35. דרום, 21.5.2013.
36. מילים: נתי לוי וגושן נוי; לחן: נתי לוי. אתר שירונט.
37. בלוג אנשים (כולנו) מפלצות אנוכיות, 9.1.2012.
38. וולף, 13.1.2014. דפנה וולף, מתל אביב, בוגרת לימודי כלכלה בהצטיינות, כלכלנית בחברת ייעוץ ומתרגלת באקדמיה.
39. סופר בן שלושים בשם סיימון ריץ' (Simon Rich), שהועסק כאחד הכותבים לתוכנת הטלוויזיה הסאטירית הידועה Saturday Night Live, פרסם בשנת 2014 מקבץ סיפורים קצרים בשם 'זאטוטים מפונקים' (Spoiled Brats). הספר הוא קובץ של סיפורים קצרים (רובם הופיעו קודם לכן ב-New Yorker) שעוסקים בדור שלו שכהגדרתו איבד פרספקטיבה, שנלכד בתוך הצמר גפן שבו נעטף וששכח לחשוב דברים אחרים שמחוץ לעצמו'. Rich, 2014.
40. תגובה לכתבה: בנוש, 3.5.2012.
41. את המונח 'התייר המכוער' טבעו ב-1958 שני אמריקאים - ויליאם לדרר ויוג'ין בורדיק בספרם 'האמריקאי המכוער'. Lederer & Burdick, 1958.
42. נואל, 2004; דניאלי, 15.2.2012.
43. מגמת ההתדרדרות בכל הנוגע לקיום מוסכמות של נימוס וציות לחוק היא למעשה מגמה כלל עולמית, שקשורה לתהליכי עומק חברתיים. כך למשל, ב-1979, 29 אחוז מהנהגים לא עצרו בתמרור עצור מסוים בפרבר בניו-יורק, אבל

- ב-1996 - 97 אחוז מהנהגים לא עצרו, נתון מדהים. מספר האנשים ששילמו את התשלום המומלץ עבור הדלקת נר בכנסייה הקתולית ירד מ-92 ל-28 אחוזים בין שנות ה-90 לתחילת שנות ה-2000. ובמילים אחרות, 72 אחוזים מרמים את הכנסייה. Twenge, 2006.
44. תגובה לכתבה: דניאלי, 15.2.2012.
45. סופרון, 7.2.2013.
46. אסטרייכר, 5.9.2013.
47. נעמי, 7.10.2012.
48. אלון, 22.09.12.
49. ג'ימי, 14.09.12.
50. כך למשל, התפרסמה כתבה ב-Ynet ובה אוסף של סיפורי זוועה על אורחים מפי עובדי המלונות בישראל. קוטלר, 2.3.2015.
51. מאז נחשף "סרטון השוקולד" ובו התפרעות הנוסעים בטיסת ישראייר, צצו עוד ועוד סרטונים המציגים את דמות הישראלי המכוער. ראו: שדה, 10.3.2015.
52. תורג'מן, 25.2.2015.
53. ביטוי הומוריסטי לכך ניתן למצוא במערכון של ארץ נהדרת שמתארחים אצל באבא ובאבו **באכסניה בהודו**.
54. הסקר נערך על ידי מכון TNS טלסקר עבור עמותת 'שגרירים של רצון טוב' בקרב מדגם מייצג של ישראלים בגיל 65-18, Ynet - מערכת, 25.07.2013.
55. תגובה לכתבה: Ynet - מערכת, 25.07.2013.
56. אבנר, 25.7.2011.
57. קוטלר, 2.3.2015.
58. Twenge & Campbell, 2009.
59. בחור-ניר, 2010.
60. [58]לכן גם צעירים וצעירות רבים התרגלו לפצות את עצמם בקניית בגדים כשמצב הרוח לא טוב 94: Twenge, 2006.
- ראו גם: Jayson, 25.7.2006.
61. כהן, 30.6.2008.
62. מודעה של 'גיגי הפקות', שהתפרסמה באתר גרופון.
63. על התופעה ראו: Kessler, 30.11.2011; Lawton, 16.11.2010; Reichart Smith & Cooley, 2012.
64. ככל שנערות מתבגרות נמצאות יותר זמן ב'פייסבוק', כך עולה הסיכוי שיפתחו מגוון של הפרעות באכילה דוגמת דחף לרוזן, נטייה לבולימיה, דימוי גוף שלילי, עשיית דיאטות ועוד, כך עולה ממחקר שנערך על ידי פרופ' יעל לצר, פרופ' רות כץ וזוהר ספיבק מהפקולטה למדעי הרווחה והבריאות באוניברסיטת חיפה. במחקר נבדקו 248 נערות יהודיות וחילוניות בגילאי 12-19 (גיל ממוצע 14.8). הנערות נשאלו לגבי הרגלי הצפייה שלהם בטלוויזיה, אינטרנט ומגזינים, כשבכל הנוגע לטלוויזיה, נבדקו בעיקר הרגלי הצפייה במספר תוכניות פופולריות בעלות תכנים המציגים דימוי יופי מוקצן לנשים (מודל ה'בארבי'). הנערות מילאו שאלונים שבחנו דחף לרוזן, בולימיה, חוסר שביעות רצון מהגוף, עמדות כלפי אכילה באופן כללי ושאלון העצמה. מהממצאים עולה כי ככל שהשימוש בפייסבוק עולה, כך עולות הרמות של בולימיה, דחף לרוזן, אי שביעות רצון מהגוף, עמדה שלילית יותר של דימוי הגוף, עמדות שליליות יותר כלפי אכילה ורצון רב יותר להיות בדיאטה. גם החשיפה לתכני אופנה ולתכני מוסיקה ברשת הראו דפוס דומה, אולם רק לחלק מהמאפיינים של הפרעות באכילה שנמצאו בחשיפה לפייסבוק. בחשיפה לתכני אופנה נמצא גם קשר לדחף לאנורקסיה, כך שככל שהחשיפה לתכני אופנה באינטרנט עלתה, כך עלתה הרמה של הדחף לאנורקסיה. קשר ישיר זה בין חשיפה לתקשורת לבין ההפרעות השונות באכילה נמצא גם בחשיפה לתוכניות הטלוויזיה ולמגזינים עם תכני רכילות ופנאי. מערך תהוד'ה, 30.11.2011.
65. השימוש הראשון במילה 'סלפי' (שנגזרה מהמילה האנגלית 'self', שפירושה 'עצמי') נעשה ככל הנראה בפורום אוסטרלי ב-2002 והצלם ג'ים קראוס השתמש בה בספר שפרסם ב-2005. ב-2012 נבחרה המילה על ידי המגזין טיים לאחת מ'מעשר הבאזוורדס של 2012'. בשנת 2013 נבחרה לראשונה האפשרות לכלול אותה בגרסה המקוונת של מילון אוקספורד, ובסוף אותה שנה היא אף נבחרה על ידי עורכי המילון כ'מילת השנה', לאחר שזיהו עלייה של כ-17,000 אחוזים בשימוש בה במהלך השנה. הערך 'סלפי', ויקיפדיה.
66. מלמד, 13.10.2014.
67. מילים ולחן: רולי אייזן, בתוך אתר שירונט.
68. תופעה זו נסקרה בהרחבה בסרטו התיעודי של תום שנאן 'הכי הרבה אני אוהב אותי' במסגרת הסדרה 'הסיפור האמיתי', מרץ 2015.
69. מילים: יהונתן גפן, לחן: יצחק קלפטר. אתר: שירונט.
70. הסדרה נכתבה במקור כסיפור לילה לבנו של יוצר הסדרה, אריק היל. הספר הראשון יצא בשנת 1980 והסדרה כולה

תורגמה ליותר מ-60 שפות. בארץ היא יצאה לאור בהוצאת שוקן רשת. ה-BBC יצרה סדרת אנימציה על בסיס הספרים ובגרסה העברית דיבב אותה השחקן יובל זמיר.

71. 'אָמָא שֶׁל פִּנּוּקִי מְחַפֵּשֶׁת אֲחֵרָיו בְּכָל פְּנֵה: אוֹלֵי הוּא מְאַחֲרֵי הַדָּלֶת, אוֹלֵי בְּתוֹךְ הַפֶּסֶטֶר, אוֹלֵי מִתַּחַת לַמָּטָה; מֶה רוֹאֵה פִּנּוּקִי בְּעֵד הַחֲלוֹן? מֶה יֵאכַל פִּנּוּקִי הַיּוֹם לְאַרוּחַת הַבֶּקֶר? וכך הלאה.
72. מילים: אבי ביטר, לחן: עדי לאון, ביצוע: ליאת בנאי. אתר שירונט.
73. מילים ולחן: שלומי קינן, שחר סויסה, יעל בדש ונמרוד מור. ביצוע: שחר סויסה ודניאלה פיק. אתר שירונט.
74. מילים: לא ידוע, לחן: מיז, ביצוע: Talksick. אתר שירונט.
75. מילים ולחן: רון הופמן, רועי גפן, אורי רו ובנואה, ביצוע: סינגריה. אתר שירונט.
76. מילים ולחן: סער בדישי, ביצוע: אושרי כהן. אתר שירונט.
77. Esfahani, Smith & Aaker 30.11.2013.
78. 'לפנק לפנק לפנק'. הסיסמה שבפרסומת ההומוריסטית ללאומי קארד עם קרן מור ויובל סגל, הפכה לסלוגן שמבטא את רוח הזמן.
79. על תופעת פינוק הילדים ראו: זיו, 12.11.2012.
80. המילון האינטרנטי החופשי מגדיר את המושג Spoiled Rotten באופן טכני: 'לעשות כל מה שמישהו רוצה שתעשה או לתת לו כל מה שהוא רוצה'. למעשה מדובר במושג ערכי שמשמעותו 'חינוך משחית'. בעברית עדיין לא נוצרה מקבילה לשונית למושג האמריקאי, אבל תרגום מעשי של דפוס ההתנהגות הזה הפך מזמן לנפוץ במחוזותינו, כמו בכל העולם המערבי.
81. Kolbert, 2012.
82. Arnold, Graesch, Ragazzini & Ochs, 2012.
83. Druckerman, 2012.
84. מלמד, 12.11.2013.
85. משנתו נחשפה לראשונה לציבור הרחב בריאיון שערך עימו צבי ינאי בכתב העת 'מחשבות'. הוא נעשה ממש מוכר לאחר הופעתו ב-1974 בתוכנית הטלוויזיה 'טנדר', שבה רואיין על ידי ירון לונדון. קרוי היה לכוכב תקשורת צבעוני, לא מעט בזכות העובדה כי לתורתו הפופוליסטית נתפס דן בן אמוץ, מי שנחשב באותה עת לגורו של ילדי הפרחים הישראלים. בן אמוץ גם ערך את ספרו של קרוי.
86. ואכן, התהלכו שמועות שקרוי גבה תשלום מאורחיו עבור הכיבוד שהגיש להם בדירתו. אמרו שהוא התגאה על כך, שתבע מאמו לעזוב את ביתו ולמצוא לה מקום אחר למגורים.
87. הליהוק לסרט 'בופור' (2007) עורר ויכוח ציבורי בשל העובדה ששלושה מהשחקנים הראשיים, אושרי כהן, איתי טיראן ואיתי תורג'מן, לא שירתו בצה"ל או לא סיימו שירות צבאי מלא. גורמים אזרחיים וצבאיים (כולל משפחות שכולות), בהם גם הרמטכ"ל דאז גבי אשכנזי, סירבו לצפות בסרט בשל כך ואף קראו להחרימו. ולמרות הביקורת הסרט הפך לאחד המצליחים בתולדות הקולנוע הישראלי. הוא שבר את שיאי הפתיחה לסרט ישראלי כאשר בעשרת הימים הראשונים להקרנתו צפו בסרט למעלה מ-90,000 צופים. בחודשיים הראשונים להקרנתו צפו ב'בופור' כ-280,000 צופים.
88. Dokoupil, 2010.
89. צעירים נוטים באופן מובהק פחות לחתום על כרטיס אדי. באופן כללי הנטייה לתרום עולה עם הגיל. יוגב-קרן וכץ, 2013.
90. כדי לעודד גולשים לתרום עצות וביקורות משלהם לקהל הרחב מנסים לאחרונה אתרי הביקורת הצרכנית, כמו Yelp, אמזון ו-Epinions, לפתח תוכניות מקיפות, שמתגמלות באופן יותר מוחשי את התורמים. כך למשל, Yelp מחזיק ביותר מ-40 'מנהלי קהילות' המפוזרים ברחבי העולם, שעורכים מסיבות למבקרים פוריים במיוחד. אפילו ביוטיוב הוסיפו תמריצים ומענקים למשתמשים.
91. יש בארץ מאות עמותות וארגונים שמופעלות על ידי נוער, כגון: נוע'ם - נוער מתנדב בחולון, נמל'ה - נוער מתנדב למען בעלי חיים; אוזן קשבת - בני נוער שומעים לעזרת חרשים בבאר שבע (בבאר שבע יש 65 פרוייקטים המערכים נוער בהתנדבות), עמותת כנפיים של קרמבו - מאפשרת לנוער עם צרכים מיוחדים לחוות פעילות א-פורמלית (לעמותה סניפים ברחבי הערץ ומאות מתנדבים) במד'א לכדה מתנדבים כ-6,000 בני נוער (גילאי 15-18) ומשקיעים כמיליון וחצי שעות בשנה. יתר על כן, כל שנה מתנדבים אלפיים בוגרי תיכון (המספר מוגבל על ידי צה"ל) לשנת שירות (ש'ש), כולן בתנאים ירודים, כמעט ללא מימון ובמקומות לא פשוטים.
92. על התופעה ראו: Hustinx & Lammertyn, 2003.
93. סקר שנערך ב-2001 הראה כי הקבוצה המעורבת ביותר חברתית היא בני המגזר הדתי-לאומי. המרואינים החילונים טענו כי הם חשים שזמנם אינו פנוי לעסוק בהתנדבות ועליהם להקדיש אותו לבניית עתידם. הם גם הזכירו שלא מזמן הקדישו שנים אחדות מחייהם לעם ולארץ בשירותם בצבא, ואת פעילות ההתנדבות שהם מצפים מעצמם הם דוחים לעתיד הרחוק יותר 'כשהראש יהיה נקי אפשר לעשות עבודת התנדבות בכיף... בגיל שלנו אנחנו עסוקים מדי מכדי להפנות זמן להתנדבות'. אחד מהם אמר, 'אם יהיה לי כסף, אני מוכן לתרום את כספי ולא את זמני'. הקסל ונתנון, דצמבר 2010.

94. המחשה לתופעה הזאת אפשר למצוא בסדרה 'אחד העם 101'. שולה נמירוביץ נמיר מייצגת דמות צינית. היא מקימה מגוון עמותות שנועדו לכאורה לקידום מטרות חברתיות נעלות, שעה שמטרתה האמיתית היא עשיית רווחים על חשבון לבם הרחב של אנשים. באחד הפרקים היא פונה לחברתה מיירי פסקל ומציעה: 'נקים עמותה חדשה להצלת הזיבי, את תעמדי בראשה ותגייסי תרומות. מזומנים תעבירי לחשבון העמותה, ויצירות אמנות תעבירי אלי, ואני אשפה אותך'. את חושבת שיש לי את הכישורים המתאימים לעמוד בראש עמותה? שואלת פסקל ונמירוביץ עונה לה: 'מה התכונה הכי בולטת שלך?' פסקל בתשובה: 'שלא מעניין אותי כלום חוץ מהתחת של עצמי'. 'התקבלת' פוסקת נמירוביץ.
95. ראו: ג'יינט ישראל (התנדבות), מגמות בעולם ההתנדבות, מצגת; ארלוזורוב, 3.5.2012; Foster-; Adams, 10.2.2009; Bey, Grimm & Dietz, 2007; Williams, 2010.
96. פר"ח הוא פרויקט חונכות ארצי, המערב סטודנטים בפעילות של חונכות לילדים הזקוקים לעזרה לימודית ורגשית. מדי שנה משתתפים בפרויקט כ- 20% מכלל הסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל, המקבלים בתמורה לפעילותם מלגת לימודים חלקית. מתוך: דף הבית, אתר החונכות פר"ח.
97. ארזי, 23.7.2012.
98. אביבי, 18.6.2012.
99. ביוויס הוא נער צעיר עם שיער בלונדיני ארוך, שמתרחק אחרי חברו באטהד. הוא נתון להתקפים היפראקטיביים (במיוחד בהשפעת צריכה מופרזת של סוכר) ולהזיות מגלומניות. הוא ממעט לחשוב, אוהב רוק כבד ועל חולצתו מתנוסס שמה של חביבת הצעירים דאז - 'להקת מטאליקה'. באטהד הוא נער בן אותו גיל, עם לסת בולטת וגשר בשיניים (אחד מסמליו של דור ה-Y). התנהגותו מעט יותר שקולה ורגועה מזו של ביוויס, אבל גם הוא דפוק על כל הראש. הוא נוהג לצחקק בצורה מוזרה ומרבה לסנוט בחברו בכינוי 'Dumbass'. באטהד מועסק כקופאי במסעדת ה'בורגר וורלד' (עולם ההמבורגר) וניסיונותיו להתחיל עם בנות המין השני מסתיימים תמיד בכישלון. המאכל האהוב עליו הוא ג'אנק פוד מקסיקני (חטיף נאצ'וס) וגם על חולצתו מתנוסס שמה של להקת רוק כבד - AC/DC.
100. הצמד זכה לפופולריות רבה בקרב בני הנוער בארצות-הברית ואף החדיר לעגה האמריקנית מגוון ביטויים עולבים כגון 'butt munch', 'fartknocker', 'bung hole'. התנהגותם ההרסנית ואהדתם לז'אנר ה'הבי-מטאל' האלים הביאה גל של מחאות נגד התוכנית. יוצריה הואשמו בהסתה לאלומות ובחינוך לוולגאריות.
101. Dyer, 1976. הספר הפך לאחד מרבי המכר הגדולים בכל הזמנים. מעריכים כי נמכרו ממנו 35 מיליון עותקים והוא שהה 64 שבועות ברשימת רבי המכר של הניו יורק טיימס. ראו: Your Erroneous Zones, Wikipedia.
102. בר-לב, 3.3.2013.
103. Drew Pinsky, Young & Stern, 2010; McBride, 2008.
104. ג'ין טוונג' כותבת בספרה 'Generation Me', שהדור הצעיר חונך 'שכל זמן שאני מאמין בעצמי, באמת לא אכפת לי מה אחרים חושבים'. Twenge, 2006: 19.
105. Elias, 2000; באומן, 2000.
106. 18% ענו בשלילה. חשוב לציין שלא מדובר בסקר מדעי, אלא רק בהתפלגות של אלה שהטריחו את עצמם להשיב, שרובם כנראה אינם צעירים. אבל עדיין יש בזה כדי לשקף את הפער הדורי. Gleeson, 26.5.2011.
107. Twenge, 2006: 26-40.
108. גזית, סאור וסאור, 14.9.2010.
109. המקצוע 'נציג שירות לקוחות' החל להתפתח בישראל במחצית שנות התשעים (כשהוקמו מרכזי התקשורת הראשונים של חברות הביטוח הישיר) וכעבור עשר שנים בלבד עמד מספר הנציגים הללו על כ-100 אלף עובדים. תחום שירות הלקוחות נכנס לכל מקום בישראל, בלי יוצא מן הכלל, אפילו למערכת החינוך ולעיתונות והוא מעסיק אלפי עובדים, רובם צעירים. העיתונאית אורנה קזין פרסמה כתבה נרחבת על תופעת 'נציגי שירות לקוחות': 'בשנים האחרונות מיוצר כאן ישראלי חדש, משופר, משודרג - ישראלי מהדור השלישי! - וכמעט לא שמנו לב. [...] אוהב אדם, מנומס, קשוב לזולת וחייכן באופן מהותי: לא ביקורתי ולא שיפוטי. רבבות רבות של ישראלים, בני עשרים ומשהו, עונים להגדרה הזאת, או מתאימים את עצמם לפרופיל, או עוברים שדרוג ותיכף, או-טו-טו, הם יהיו כאלה. זו בוודאי תופעה משעשעת - אם אינה מבהילה ומזעזעת'. קזין, 22.4.2007.
110. אלמוג, 22.5.2012. המחשה לקריסת הטאקט והנימוס ניתן לראות גם בהתנהגות הסוציולוגית המקובלת בחבורה הציבורית. במחקר שנערך על ידי אסתר קים מאוניברסיטת יל (פורסם בכתב העת Symbolic Interaction), נבדקו המניפולציות שאנשים בארה"ב מפעילים כדי למנוע מנוסעים אחרים לשבת לידם באוטובוס. בין היתר נמצאו: הימנעות מקשר עין, העמדת פני ישנים, התעסקות בטלפון, התעסקות בתיק, הנחת התיק על המושב לידם, ישיבה במושב שליד המעבר, מבט 'לא מזמין' ועוד. Wiley, 1.8.2012.
111. וינשטוק, 10.6.2013.
112. הפסיכולוג דוד הררי מאפיין בספרו את שפת הגוף של המתבגר: "הפנים מביעות בעוצמה רבה: מבט מזלזל או מתנשא, עיתים חולמני, מזוגג ואטום. לפעמים הם מביטים דרכך, ולפתע מלאי סקרנות נועצים בכך עיניים בוחנות ומעמיקות מלאות ריכוז. לעתים מבטם רך ומתפנק, ולעיתים זועם, נעלב, שונא. גם הגוף משתתף, בהנחה שהרגליים לא נשאו אותו

- הרחק מאזור השיחה... צורת העמידה, הישיבה, או שכיבה פשוטת איברים. תלוי בנסיבות, ותמיד תוך ניסיון לחזק העברתו של מסר כלשהו. "הררי, 2004.
113. בטבע מבט חודרני נתפס כאיום והכרזת מלחמה. ניו יורק נתפסה עד לפני שני עשורים כעיר של פשע, ואפילו במדריכי התיירות הוזהרו התיירים שלא לנעוץ מבטים כדי לא להזמין אלימות מצד אנשים מפוקפקים. לעתים מבט חודר מדי עשוי להיות בגדר התנהגות פולשנית, בוטה ואף מסוכנת. לכן ברור שהקוד האמריקאי של 'לא לנעוץ מבטים' שיקף גם תרבות מפותחת של שמירת פרטיות ומרחב אישי. אבל במקרה של דור ה-Y הישראלי ספק אם אלה המניעים.
114. אבירי, 24.3.2013.
115. שפירא, 2008.
116. Koslow, 2012.
117. סהר, 27.1.2014.
118. ראו לעניין זה: קליינברג, 1.1.2008.
119. לעניין זה ראו גם: כץ, 2012.
120. Twenge, 2006: 39-40.
121. בסקר של משרד החינוך שנעשה ב-2009 בקרב תלמידי כיתות ה', ח' וי"ב, לקראת יום האינטרנט הבינלאומי, דיווחו 30% מהתלמידים על מקרים של הודעות מעליבות או הפצה של דבר פוגעני בחברים. לא בטוח שדיווח זה אמין ויש לשער שמדובר בתופעה נפוצה יותר מכפי שהילדים מבקשים לחשוף. בנוסף לכך, שליש מהעונים לסקר האמינו שאין סיבה להזדעזע. פרסום של דברי נאצה לא ממש פוגע, כי זה מקובל ברשת. 70% מהם דיווחו שהוריהם אינם יודעים מה הם עושים באינטרנט ולא מתעניינים בכך. רותם, 15.3.2009.
122. רבות נכתב על החשיבות שבהצבת גבולות לילדים ועל הצורך בסגנונות הורות שונים בעבור ילדים שונים. מחקרים אפיינו שלושה סגנונות הוריים - ההורה המתירני-ותרן, ההורה הרודן וההורה הסמכותי (ראו פירוט בפרק שעוסק בבגרות). ההורות הנפוצה היום תואמת את ההגדרה להורות מתירנית, המייצרת הורים מגוננים. אנשים נרקסיסטיים חשים עליונים על אחרים, מפנטזים כל הזמן על הצלחות אישיות, ומאמינים שמגיעים להם יחס מיוחד. כאשר כבודם נפגע הם נוטים להשתלח באגרסיביות במי שפגע בהם. מה המקור של נרקסיזם? עד היום הועלו השערות בלבד. הפסיכולוגים רבים נטו להעריך שנרקסיזם נובע מהעדר חום הורי. כלומר שהוא בא לפצות על חסר בילדות. מחקר שנערך על ידי חוקרים מהולנד, אנגליה וארה"ב הוכיח את ההיפך הגמור: מקור הנרקסיזם הוא ב"הערכת יתר" של הורים (כלומר בניפוח מלאכותי של אגו הילד). הורים שמאמינים שהילד שלהם ראוי לייחס מיוחד, משרדים לו את המסר הזה, שהופך לציפיה פסיכולוגית המגשימה את עצמה. המחקר הזה מעניק אישור אמפירי מכיוון נוסף לתופעת "הנרקסיזם הדורי" של ה-Yניקים. Brummelmana, et al, 24.3.2015.
123. ציפר, 26.2.2008.
124. Warner, 28.5.2010.
125. יונגרייז וולף, 13.8.2011.
126. בר-עם, 29.07.13.
127. התופעה הזו בולטת במיוחד בקרב מעמד הביניים החדש, שצאצאיו מהווים נתח משמעותי מדור ה-Y. רבים מהילדים במשפחות אלתה גדלו כנסיכים, כאשר כל המשפחה היתה מסורה לשרתם ולהאדיר את כישרונותיהם, והם הורגלו בשבחים מוגזמים ולא ריאליים כמו 'ידעתי שאתה גאון' או 'אין עליך'.
128. און, 27.2.2013.
129. נתיב, 25.04.2013.
130. מחברת הספר 'דיאלוג עם ילדים - מדריך להורות אופטימית יותר' (דכיר, 2006) בראיון לכתבה בדיעויות אחרונות: שיר, 18.1.2006.
131. Twenge, 2006: 62. רון אלסופ נתן ב-2008 לדור את השם - Trophy kids מצפים לגביע על כל מאמץ קטן. Alsop, 2008.
132. Warner, 28.5.2010.
133. Twenge, 2006: 49.
134. Wait by Why Blog, 15.9.2013.
135. און, 14.10.2013.
136. הייטנר, 2004, עמ' 15.
137. Twenge 2006: 78-85.
138. Twenge, 2006: 62-64.
139. שארמה, 2000.
140. ספר ההמשך של שארמה, 'גלה את ייעודך עם הנזיר שמכר את הפרארי שלו : שבעת השלבים להתעוררות עצמית' (2005), מביא את סיפורו הדמיוני של דאר סנדרסן, יום מלונות, גרוש ואב לשלושה ילדים, שלאחר שאשתו עזבה אותו,

- החליט להתאבד, וברגע האחרון ממש הרגיש איזה כוח גדול ממנו המונע ממנו לעשות זאת. הספר עוקב אחרי מסעו של סנדרסן מנקודת שפל זו בדרך הארוכה להארה. לאחר הכמעט-התאבדות הוא נקלע, בדרך מקרית ומופלאה, לסדנת שיפור עצמי בהנחיית ג'וליאן מנטל, הלא-הוא הנזיר שמכר את הפרארי שלו. מנטל מתאר באוזני סנדרסן את תורתו, שלפיה דרושים שבעה צעדים להתעוררות עצמית: 1. חיים בשקר (שלב הבגידה בעצמנו). 2. נקודת הבחירה (שלב שחרור השליטה ושבירת הכבלים). 3. מודעות לפלא ולאפשרות (שלב הראייה בעיניים חדשות). 4. הדרכה מהמורים הגדולים (שלב הלמידה, הכישלון וההכנה). 5. שינוי ולידה מחדש (שלב ההתרוקנות והמילוי מחדש). 6. המבחן (שלב הבחינה והאישור). 7. ההתעוררות הגדולה של האני (שלב היעדר הפחד).
141. גרפינקל, 2005.
142. פרמנטו, 2011. הסופרת עוברת כקופירייטרית במשרד פרסום ולומדת לתואר ראשון בספרות וצרפתית.
143. אלמוג, 2004.
144. התופעה הזאת מכונה באנגלית 'Cooling down of emotions'.
145. הסוציולוגית אווה אילוז כותבת במאמר שעורר פולמוס: 'מכל הרגשות, כעס הוא ככל הנראה הרגש הכי פוליטי: בלעדיו, קשה לחשוב על מהפכות, הפגנות ומחאה חברתית. אולם התרבות הפסיכולוגית שסביבנו אומרת לאנשים כעוסים שהכעס הוא בעיה אישית שלהם, שיש לו סיבה פסיכולוגית, שאפשר וצריך לטפל בו, שכישלון בהתמודדות איתו רק מוכיח את אוזלת היד של האדם הכועס'. אילוז, 2012; ראו גם: עובדיה, 2012.
146. Scott, 2006.
147. שאלת נוער באתר סטיפס לנוער, 1.6.2013.
148. www.facebook.com/yafotsheli
149. שושן, 31.10.2013.
150. כנען, 2008.
151. שפירא, 2008.
152. Marantz Henig, 2010.
153. באחד הראיונות אמר הפסיכולוג קית קמפבל: 'בארצות הברית תוכניות ריאליטי הן הבידור הטלוויזיוני הדומיננטי. בגללן, למעשה, אנשים צעירים מופצצים כמעט אך רק בדוגמאות של צעירים אחרים שמתנהגים בצורה מוחצנת בטלוויזיה. כולם מתעסקים בעצמם, מדברים על עצמם ואטומים כמעט לגמרי לאנשים אחרים. זה לא פלא שרווקא אנשים מהסוג הזה הגיעו לטלוויזיה, אבל יוצא שהם מציבים לכולנו רף גבוה מאוד.' בתוך: בחור ניר, 21.10.10.
154. בתוך: איזיקוביץ, 28.8.2013.
155. דוגמא שממחישה את סולם הערכים החדש שאליו חשופים הצעירים היום היא יחסה של התקשורת לגיבורת תרבות אמריקאית בשם קים קרדשיאן (Kardashian). קרדשיאן היא אשת עסקים בת 34, שחקנית, דוגמנית וידוענית אמריקאית. עיקר פרסומה בא לה מסדרת הריאליטי המצלחה 'משפחת קרדשיאן', שבה היא משתפת עם משפחתה. בעלה קניה ווסט הוא ראפר מפורסם.
- כשבודקים מה בדיוק עשתה העלמה בחייה ולאיוזה הישגים הגיעה - מוצאים שהרזומה שלה כולל בעיקר גירושים ופרידות מתוקשרים מגברים מוזרים, צילומים באירועים בבוורלי-הילס, רומנים עם ספורטאים, דוגמנים וידועני טיפס-עשרה, צילומי פפראצ'י, נוכחות בתצוגות אופנה, בתוכניות טוקשואו ומעל לכל כיכוב במדורי הרכילות.
156. כבר ב-1979 כתב כריסטופר לאש בספרו 'תרבות הנרקסיזם' (The Culture of Narcissism) שהמדיה מעניקה משמעות לחלומות נרקסיסטיים של זוהר ותהילה ועל כן מגבירה אותם. היא מעודדת אנשים רגילים להזדהות עם הכוכבים ולשנוא את 'העדר'.
- ד"ר דרו פינסקי, רופא מומחה להתמכרות לתרופות, וד"ר מארק יאנג מבית הספר מרשל למנהל עסקים בקליפורניה פרסמו ב-2009 את הספר 'אפקט המראה - איך נרקסיזם של סלבס מתפשט באמריקה'. מחקרם הוכיח קשר ישיר בין תרבות ההערצה שהתפתחה בעשורים האחרונים לממדי-על לזינוק בכמות הנרקסיסטים באמריקה. המחקר של פינסקי ויאנג התבסס על 200 שאלוני אישיות המודדים רמת נרקסיזם באמצעות 40 צמדים של הצהרות. הנשאלים נדרשו לסמן אם הצהרה א' או ב' משקפת את הרגשתם. למשל: 'צניעות לא הולמת אותי' / 'אני אדם צנוע מאוד'. את המבחן נתנו למאות אנשים מהאוכלוסייה הכללית ולעשרות סלבריטאים שהסכימו לקחת חלק בניסוי. הציון הממוצע באוכלוסייה הכללית היה 15.2, לעומת 18 נקודות בקרב הסלבס. 'במונחי המחקר זה הבדל עצום', אמר יאנג בראיון למוסף כלכליסט. 'הוא מגלה שאנשים מפורסמים נוטים לעיסוק עצמי אינטנסיבי בהרבה מאנשים רגילים, והדבר השני שמצאנו הוא שבועוד שבאוכלוסייה הכללית גברים יותר נרקסיסטים מנשים, אצל מפורסמים זה הפוך. כשאנשים מזהים התנהגות כזו אצל מפורסמים שהם מעריכים, היא נהפכת מיד ללגיטימית'. Pinsky & Young, 2009.
157. עירון, 2008.
158. Rosen, 2007.
159. נצר, 24.3.2013.
160. בעיתון Huffington Post פורסמה בהקשר זה בבלוג לדור ה-Y המלצה לא להשוות את החיים לאלה של אחרים, כיוון

- שההצלחה שלהם לא רלוונטית לכם. גם אם קשה, צריך לזכור שלכולם יש קשיים ותסכולים. גם אם לא רואים או יודעים על כך Wait by Why Blog, 15.9.2013.
161. גלייטמן, 14.08.2013.
162. דוגמה קיצונית לזה אפשר לראות באתר הרשת החברתית aSmallWorld.net שמאפשר להצטרף אליו רק באמצעות הזמנה מחבר בקהילה. כך כתב אחד מחברי הקהילה בפורום הפופולרי של האתר: 'אני זקוק ל-20 מכוניות ספורט יוקרתיות במיוחד לאירוע שיתקיים בשווייץ ב-6 בספטמבר. הן צריכות להיות אך ורק מתוצרת מזראטי, פרארי, למבורגיני ואסטון מרטינ'. חבר אחר הודיע: 'לכל מי שמחפש לקנות אי פרטי, יש לי אי למכירה בפיג'י'. האתר נוסד לפני ארבע שנים לאלטות החברתיות ויש בו 270 אלף חברים. לכריסטינה אגילרה יש אמנם 466,550 חברים במייספייס, אבל aSmallWorld וייחודי יותר. חברי הקהילה, שאינם משלמים דמי חבר, בוחרים את המצטרפים החדשים על בסיס השכלה, מקצוע ורשת הקשרים האישיים שלהם. הוא מהודר יותר ממייספייס או פייסבוק וקשה להניח שיהיו בו סרטוני וידאו ביתיים של אופנוענים חובבניים או נערות בביקיני. רוב המשתמשים הם צעירים שגילם הממוצע 32, בעלי תארים אקדמיים וחיבה מיוחדת לסגנון חיים פורני ונסיעות בעולם. 65% הם אירופאים ו-20% אמריקאים. 'הקמנו אתר לאנשים שיש להם הרבה מן המשותף', אמר בעבר המייסד אריק ווכמייסטר. פרלה, 2007.
163. Krause & Matthew, 2011.
164. קומונת תפוז למתגיסי אפריל-מאי 2006.
165. מחקר ערכני, שנעשה בארצות-הברית, ממחיש את הצד המכוער של הקפיטליזם. הוא מצא ש-10 אחוזים מהאנשים שעובדים בוול סטריט הם 'פסיכופטים קליניים' ("clinical psychopaths"). שיעור אנשים מסוג זה באוכלוסייה הכללית לא עולה על אחוז אחד. הם מאופיינים בהיעדר עניין בזולת, בחוסר אמפתיה אנושית, במיומנות יוצאת דופן לשקרים, פברוקים ומניפולציות.
166. Sykes, 2011.
167. דף פייסבוק, 2.5.2013.
168. אנחנו נמנעים מלהיכנס לדיון הפילוסופי האם אכן הענישה קלה מדי. הדיון הזה מורכב בהיבט האמפירי, כי קשה עד בלתי אפשרי להוכיח קשר ישיר בין משפט, תקשורת, חינוך וערכים. כלומר הסיבה שמובאת לעיל בדבר עליית האנוכיות היא בבחינת השערה בלבד.
169. עודד, 2009; דולב, 2012; עריף וכץ, 2012.
170. דוגמה מוחשית נוספת היא השיהוקים (גרעפס) בתרבות הסינית. לנו המערביים, נראה השיהוק מגעיל ודוחה, אבל לסינים זה כלל לא מפריע. אדרבא, ההתנהגות הזאת נתפסת על ידם כביטוי טבעי ורצוי של הנאה מאוכל.